

Thomas Kinker

Eski Antlaşma Bilgisi

Arka Planı ve Açıklamalar

kurtuluş
kitapları

Martin Bucer Kitaplığı Teoloji Eğitim Kitapları

2. Kitap

- 1. Kitap** Francis SCHAEFFER; O Burada ve Sessiz Değil!
- 2. Kitap** Thomas KINKER; Eski Antlaşma Bilgisi
- 3. Kitap** Thomas SCHIRRMACHER; Kur'an ve Kutsal Kitap

Thomas Kinker

Eski Antlaşma Bilgisi

Arka Planı ve Açıklamalar

kurtuluş
kitapları

Almanca orijinalinden güncellenerek ve
Born Verlag Yayınevi'nin izniyle çevrilmiştir.

Çeviren: *Martin Bucer Ekibi*

Almanca Orijinal Adı:
Das Alte Testament-Überblick, Hintergrund und Erklarungen

ISBN: 978-9944-762-06-9

© **Kurtuluş Kitapları**

Meşrutiyet Cad. No: 29/8

Kızılay – Ankara

Tel: 0312 418 77 00

Baskı:

Anadolu Ofset – Tel: (0212) 567 89 93

Davutpaşa Cad. Emintaş Kazım Dinçol

San. Sit. No: 81/87 Topkapı – İstanbul

Nisan 2012

İçindekiler

Giriş	7
Niçin bu kitap?	7
Sunuş biçimine ilişkin bilgi	9
Başlangıç için bazı genel bilgiler	11
EA'nın 39 kitabı	15
Musa'nın 5 kitabı.....	15
1. Yaratılış	17
2. Mısır'dan Çıkış.....	20
3. Levililer	23
4. Çölde Sayım.....	25
5. Yasa'nın Tekrarı.....	28
Tarihsel Kitaplar (Yeşu'dan Ester'e Kadar).....	31
Yeşu	32
Hakimler	35
Rut	38
1. ve 2. Samuel.....	40
1. ve 2. Krallar	45
1. ve 2. Tarihler.....	50
Ezra	53
Nehemya	56
Ester.....	58
Şiir Kitapları (Eyüp'ten Ezgiler Ezgisi'ne Kadar)	61
Eyüp	62
Mezmurlar.....	67
Süleyman'ın Özdeyişleri	73
Vaiz	77
Ezgiler Ezgisi	79
Peygamberler (Yeşaya'dan Malaki'ye Kadar).....	81
Yeşaya	82

Yeremya	90
Ağıtlar	94
Hezekiel	96
Daniel	100
Hoşea	106
Yoel	109
Amos.....	111
Ovadya.....	114
Yunus.....	116
Mika	120
Nahum	122
Habakkuk.....	124
Sefanya	126
Hagay	128
Zekeriya	130
Malaki.....	133
Kronoloji İsrail ve Dünya İmparatorlukları.....	137
Kronoloji Krallar ve Peygamberler	138

Giriş

Niçin bu kitap?

Kutsal Kitap Eski Antlaşma kısmı hakkında yeterince kitap yok mu? Büyük bir sevinçle ifade etmem gerekir ki gerçekten de bu konuda birçok (ve iyi) kitaplar var. Ancak bu kitap biraz olsun bu çerçeveden dışarıya çıkıyor ve hedefi açısından yazılmaya değer. Benzer birçok kitaptan daha kısa olan bu çalışma (aslında benim için büyük bir meydan okuma, çünkü birkaç yüz sayfa daha fazla yazmak isterdim!), her şeyden önce kişileri kendi başlarına Kutsal Kitap okumaya ve keşfetmeye teşvik etmek amacını güdüyor. Ayrıca, Kutsal Kitap'ı tek başına anlayabilmek için yardımcı kılavuz olmak üzere tasarlandı.

Kutsal Kitap metnini okuyun, keşif yolculuğuna çıkın ve sizin için önemli olan noktaları bu kitabın içeriğiyle karşılaştırın. Umut ederim burada yazılanlardan daha çoğunu keşfedeceksiniz (ve aslında, kitabımın devamını yazacaksınız!).

Aşağıdaki birkaç soru Eski Antlaşma kitaplarının içeriğini kavramak için yararlıdır:

- Bir bölümsel düzenleme, bir yapı düzeni görülebiliyor mu?
- Yazarın amacı nedir, o zaman ne istiyordu ve bugün okuyucularda neyi hedefliyor?
- Olaylar hangi tarihsel çerçeveye ait? Tümü nerede ve ne zaman gerçekleşiyor?

- Başlıca olaylar (siyasal ve dinsel) nedir ve asıl kişiler kimlerdir?
- Eski Antlaşma'nın diğer bölümleriyle ve tüm Kutsal Kitap'la ne gibi bir ilişki içerisinde?
- Kutsal Kitap'ta bir kereye mahsus ve sadece burada ele alınan durum nedir?
- Hangi bölümler senin için özellikle önemli?
- Hangi soruların yanıtları yok?

Konuyu derinleştirmek amacıyla sunulan bazı kitaplar:

- LaSor/Hubbard/Bush *Eski Antlaşmaya Genel Bakış*, Haberci 2010
- George Bristow *Vaat* YYY 2000 (2. Baskı)

Bu kitapta tartışmalı bir takım konuların veya kitapların oluşumunun birbirinden farklı şekilde açıklanmaları sorunu ele alınmıyor. Her şeyin bildirildiği ve yazıldığı gibi gerçekleştiği kabul edilmektedir, çünkü bu kitabın yazarının temel kanısı, Kutsal Kitap'ın, tarihsel bildirimlerde bile kesinkes güvenilir olduğu yolundadır. Bu kapsamda, İsrail'in tarihi Eski Antlaşma'da bildirildiği gibi gerçekleşmiştir.

Tarihler, Kutsal Kitap'ın açıkladığı kapsamda sunulmaktadır. Tapmağın Süleyman tarafından hizmete açılış tarihi olan İ.Ö. 966'yı (Kutsal Kitap dışı kaynaklardan saptanabilen tarih) sabit nokta olarak alır ve 480 yıl geri hesaplırsak (1Kra. 6:1), Mısır'dan çıkış tarihi olarak İ.Ö. 1446 yılına ulaşırız. Bu sabit nokta bize İsrail ve Yahuda krallarının yönetim yıllarını vermektedir. Mısır'da geçirilen süreyi 430 yıl olarak hesaplırsak (Çık. 12:40) ve Yaratılış kitabında verilen sayısal bilgileri dikkate alırsak, İbrahim'e dek (İ.Ö. 2166-1991) tüm tarihleri hesaplayabiliriz.

Sunuş biçimine ilişkin bilgi

Aksi bildirilmediği durumlar dışında Kutsal Kitap ayetleri (Eski Antlaşma) Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001 ve (Yeni Antlaşma) Yeni Yaşam Yayınları 2001 çevirilerinden alınmıştır. Özel isimler bu çevirilerde yazıldığı biçimde kullanılmıştır.

Kutsal Kitap bölümlerinin kısaltmaları

Eski Antlaşma

Yar. Yaratılış

Çık. Mısır'dan Çıkış

Lev. Levililer

Say. Çölde Sayım

Yas. Yasa'nın Tekrarı

Yşu. Yeşu

Hak. Hakimler

Rut Rut

1Sa. 1. Samuel

2Sa. 2. Samuel

1Kr. 1. Krallar

2Kr. 2. Krallar

1Ta. 1. Tarihler

2Ta. 2. Tarihler

Ezr. Ezra

Neh. Nehemya

Est. Ester

Eyü. Eyüp

Mez. Mezmurlar

Özd. Süleyman'ın
Özdeyişleri

Vai. Vaiz

Ezg. Ezgiler Ezgisi

Yşa. Yeşaya

Yer. Yeremya

Ağl. Ağıtlar

Hez. Hezekiel

Dan. Daniel

Hoş. Hoşea

Yoe. Yoel

Amo. Amos

Ova. Ovadya

Yun. Yunus

Mik. Mika

Nah. Nahum

Hab. Habakkuk

Sef. Sefanya

Hag. Hagay

Zek. Zekeriya

Mal. Malaki

Yeni Antlaşma

Mat.	Matta	1Ti.	Timoteos'a
Mar.	Markos	1.	Mektup
Luk.	Luka	2Ti.	Timoteos'a
Yu.	Yuhanna	2.	Mektup
Elç.	Elçilerin İşleri	Tit.	Titus'a Mektup
Rom.	Romalılar'a Mektup	Flm.	Filimon'a Mektup
1Ko.	Korintliler'e	İbr.	İbraniler'e Mektup
	1. Mektup	Yak.	Yakup'un Mektubu
2Ko.	Korintliler'e	1Pe.	Petrus'un 1. Mektubu
	2. Mektup	2Pe.	Petrus'un 2. Mektubu
Gal.	Galatyalılar'a	1Yu.	Yuhanna'nın
	Mektup	1.	Mektubu
Ef.	Efesliler'e Mektup	2Yu.	Yuhanna'nın
Flp.	Filipililer'e Mektup	2.	Mektubu
Kol.	Kolosaliler'e Mektup	3Yu.	Yuhanna'nın
1Se.	Selanikliler'e	3.	Mektubu
	1. Mektup	Yah.	Yahuda'nın Mektubu
2Se.	Selanikliler'e	Va.	Vahiy
	2. Mektup		

Örnekler:

- 1Sa. 14:2 1. Samuel, 14. bölüm, 2. ayet
- Yar. 3:4f Yaratılış, 3. bölüm, 4. ve 5. ayetler
- Mez. 34:1ff 34. Mezmur, 1. ve izleyen sonraki ayetler
- 2Kra. 6:3-7 2.Krallar, 6. bölüm, 3.den 7. ayete dek olan ayetler
- Yar. 1-11 Yaratılış, 1.den 11. ayete dek olan bölümler

Sürekli yinelenen kısaltmalar:

EA	Eski Antlaşma
f	izleyen bir sonraki ayet
ff	izleyen sonraki ayetler
krşl.	karşılaştırınız
Böl.	Bölüm
A	Ayet

Başlangıç İçin Bazı Genel Bilgiler

Kutsal Kitap iki büyük kısımdan oluşuyor: “Eski Antlaşma” (EA) ve “Yeni Antlaşma” (YA). Kutsal Kitap’ın dörtte üçünü EA ve dörtte birini YA oluşturmaktadır. “Eski Antlaşma” ismi “Eski Ahit” anlamını taşır ve Kutsal Kitap’ın bu kısmının zaman açısından “Yeni Antlaşma”dan (Yeni Ahit) önce olduğunu vurgular. Mesih inanlıları İsa Mesih aracılığıyla Tanrı’yla yeni bir ahittedirler, bundan önce Tanrı’nın İsrail halkıyla yaptığı “Eski Ahit” vardı. Bazı tanrıbilimciler “Eski Antlaşma” sözü yerine (kulağa “eskimiş” manasını çağrıştırdığından) “İlk Ahit” anlamında “İlk Antlaşma” sözünün kullanılmasını öneriyor.

EA 39 kitaptan oluşmaktadır; görüldüğü gibi tek bir kitap değil, tersine tümüyle bir kütüphanedir. Türkçe çeviride aşağıdaki bölümlenmelere gidilmektedir:

1. Musa’nın beş kitabı (Tora = “Yasa”; “Pentatuk” de denmektedir): (Yaratılış – Yasa’nın Tekrarı).
2. Tarihsel kitaplar: (Yeşu – Ester).
3. Şiir kitapları: (Eyüp – Ezgiler Ezgisi).
4. Peygamberler: (Yeşaya – Malaki).

Musa’nın beş kitabı onu izleyen tüm kitaplar için temel teşkil etmektedir: Burada İsrail halkı oluşmakta ve o andan başlayarak geçerli olan yasayı Tanrı’dan almaktadır. Peygamberler öncelikle İsrail’in yasayı tutup tutmadığı konusunda bekçi görevindedirler ve Tanrı adına konuşarak duruma göre uyarıcı ya da teselli edenlerdir. Tarihsel kitapların konusu İsrail’in

Tanrı'ya sadık olup olmadığıdır. Şiir kitaplarının başlıca konusu Tanrı'yla olan ilişkidir.

EA yaratılıştan yaklaşık İ.Ö. 400 yılına dek geçen süreye ilişkin bilgi verir (EA'nın ağırlık noktası İ.Ö. 15. yüzyıl ile İ.Ö. 400 yılları arasındadır). Kutsal Kitap'ın ilk kitabı Yaratılış, bu halkın İbrahim'in ailesinden oluşmasını anlatır; Mısır'da Çıkış'ın başında, tarihi Tanrısı'yla birlikte EA'nın ana içeriği olan aileden bir halk meydana gelir. İ.Ö. 15. yüzyıl ve İ.Ö. 400 yılları arasındaki zaman sürecinin ötesine uzanan peygamberlikler, yani geleceğe ilişkin bildirimler vardır. EA zamanının kapanmasından sonraki, özellikle İsa'nın dünyaya gelişiyle ilgili olaylar (-ki daha sonra Yaratılış'ta açıklanmaktadır) önceden bildirilmektedir.

Bir yandan Yakın Doğu'daki insansal açıdan bakıldığında, bir yandan önemsiz bir halkın binlerce yıl önceki tarihi bildirilmekte, diğer yandan da EA bugün çok büyük önemlilik taşımaktadır. Burada, Tanrı'nın başlangıçtan beri insanla var olan kişisel ilişkisi ve insanın günahının bu ilişkiyi bozmasına karşın, Tanrı'nın sürekli bu ilişkiyi arayışı dile getirilmektedir. Ayrıca, EA İsa'nın insan bedeni kuşanıp yeryüzüne gelişinin ve Yaratılış'ın temelini oluşturmaktadır; EA olmadan İsa'nın kurbansal ölümünü ve Tanrı sevgisinin yüceliğini anlamak çok zor olurdu.

Bu kapsamda EA'nın önemli bazı konularını şöyle sıralayabiliriz:

- Tanrı'nın insanla ilişkisi,
- Tanrı'nın kendisi hakkında açıkladıkları, yani insanlara bildirdikleri,

-
- Tanrı'nın insan için hazırladıkları (bereketler ve vaatler) ve talepleri,
 - İsa'nın yeryüzüne gelişinin EA'da nasıl hazırlandığı,
 - İnsanın Tanrı'yla nasıl ve neler yaşadığı; O'na nerede sevinç veya üzüntü verdiği, nerede Tanrı'ya yücelik getirdiği ve nerede Tanrı öfkesinin onları vurduğu vs.

EA'nın 39 Kitabı

Musa'nın 5 kitabı

Halkı Mısır'daki kölelikten çıkararak, İsrail halkının önderi, Mısır'dan Çıkış'tan Çölde Sayım'a kadar olan bölümlerin en önemli kişisi ve rivayetlere göre yazarı olan Musa'nın adıyla anılan, "Musa'nın 5 kitabı" (diğer adlarıyla: Tora = "Yasa, Buyruk"; Pentatuk = "5 kitap tomarı"), tüm EA'nın temelini ve ön koşullarını oluşturmaktadır. İlerleyen süre içerisinde başlıca ölçüt (kıstas), İsrail halkının Tanrı'yla olan Antlaşma'ya, O'nun yasalarına önem vererek uyup uymadığı veya sadakatsizlik gösterip, Antlaşma'yı bozup bozmadığıdır.

Kutsal Kitap'ın ilk kitabı olan Yaratılış, yaratılıştan başlayarak günaha düşüşe ve farklı halkların ve dillerin ortaya çıkışına dek insanlığın öyküsünü anlatır (Yar. 1-11). Bunu, İbrahim'in ailesinin hikayesinden Yusuf'a dek olan bölümler izler. İsrail halkının içinden çıktığı aile Kenan Ülkesi'ne gelir, ama Tanrı'nın onlara vaat ettiği topraklarda kalmaz, tersine bir kıtlık felaketi yüzünden Mısır'a göç ederler.

Mısır'dan Çıkış'tan Çölde Sayım'a kadar olan bölümlerde bu aileden bir halk oluşur, köle durumuna düşer ve Musa'nın önderliği altında Tanrı tarafından özgürlüğe kavuşturulup Mısır'dan çıkarılır. Sina Dağı'nda Tanrı İsrail'le bir antlaşma yapar ve onları kendi halkı kılar. İmansızlık ve sadakatsizlik nedeniyle 40 yıl çölde göçebe yaşamaya mahkum olan İsrail, sonunda kendisine vaat edilen Kenan Ülkesi topraklarının sını-

rına ulaşır. Yasa'nın Tekrarı'nda halka Yasa, yani, bu ülkede nasıl yaşamaları gerektiği hakkında tanrısal "oyun kuralları" (buyruklar) verilir.

1. Yaratılış

Yaratılış kitabı, başlangıç noktalarını ya da kökleri irdeler. Dünya, insan, çalışma, evlilik, günah, halklar, diller ve sonunda da halkının soyundan Kurtarıcı İsa Mesih'in geleceği ve İbrahim'in ailesi konularını ele alır.

Dünyanın yaratılışından sonra insan itaatsizliğe sürüklenerek Tanrı'nın huzurundan atılır ve Tanrı'yla olan ayrılık giderek büyür. İşlenen ilk cinayet (Yar. 4), insanın tanrıtanımazlığına karşı Tanrı'nın ilk yıkıcı yargısı (Nuh; yalnızca sekiz kişi yaşamda kaldı) ve sonrasında Babil kulesi kurulurken halkların yeryüzüne dağıtılması anlatılır.

Tanrı kısmen kendisini kanıtlayan, kısmen de beklentileri yerine getirmeyen İbrahim'le bir Antlaşma yapar. İbrahim'in oğlu İshak ve torunu Yakup da Tanrı'yla olan bu Antlaşma'nın içindedir. Bir kıtlık felaketi nedeniyle Yakup ve ailesi (henüz 70 kişi) Mısır'a göç eder ve Yakup'un oğlu Yusuf onları orada kurtarır.

Yaratılış bir bakımdan birçok başlangıç noktasına ve özellikle İsrail'in köklerinin nerede olduğuna açıklık getiren tarihsel bir bilgi (rapor) niteliğinde yazılmıştır. Bir diğer açıdan ise günaha düşüşten önce insanla Tanrı arasında olan ilişkiye, günaha düşüşün bu ilişkiyi nasıl bozduğuna ve buna karşın Tanrı'nın nasıl İbrahim'le bir Antlaşma'ya girdiğine ışık tutmaktadır.

Kitapta, dünyanın yaratılışından Yusuf'un ölümüne (İ.Ö. 1804¹) dek geçen büyük zaman süreci ele alınır. Özellikle atalar döneminde, İbrahim, İshak, Yakup ve Yusuf'ta odaklanılmaktadır. Olayların vuku bulduğu başlıca yer Yakın Doğu'dur (Mezopotamya, Kenan Ülkesi, Mısır). En büyük tehlike, Kenan Ülkesi halklarıyla aynı yerde yaşaması gereken insanın kendi yüreği ve Kenan Ülkesi'ndeki ve Mısır'daki puta tapıcılığıdır.

Kuruluş düzeni:

1. Yaratılış ve ilk insanlık tarihi:	1-11. Bölüm
2. Atalar dönemi: İbrahim, İshak, Yakup:	12-36. Bölüm
3. Yusuf: İsrail'in Mısır'a gidişi:	37-50. Bölüm

Özellikle dikkat edin:

- Tanrı'nın kusursuz yaratışı (Yar. 1:31 "çok iyi"). Ancak günaha düşüş nedeniyle bu kusursuzluk bozulur (örneğin, ölümün dünyaya girişi), (Rom. 5:12a; 8:19-22).
- Günaha düşüşten önce, yaratılış düzeni olarak evliliğin tesisi (Yar. 2:18,24f).
- Günahın insan yaşamına girişi (Yar. 2:16f; 3:1-6) ve bunun günümüze dek gelen etkileri (Yar. 3:7ff).
- Tanrı'nın Nuh'la (Yar. 9 – Antlaşma simgesi gökkuşağı) ve İbrahim'le yaptığı antlaşmalar (Yar. 12; 15; 17 – Antlaşma simgesi sünnet). Daha sonra İshak ve Yakup'la antlaşmalar yenilenir.

¹ Tarihlere ilişkin veriler EA'nın sunduğu bilgiler çerçevesinde hesaplanmıştır.

- İman atası İbrahim'in iman yaşamındaki birçok iniş ve çıkışları (örneğin, Yar. 12 eşi Saray'ı Firavun'a bırakır; Yar. 16 cariye'den doğan oğul).
- İbrahim'in defalarca sınanan imanı (Tanrı ona bir oğul vadeder. Ama iyice yaşlanana kadar bir oğul olmaz; sonunda Tanrı'nın mucizesi sonucu (100 yaşında!) bir oğul olur ancak bu sefer de onu kurban olarak sunması istenir (Yar. 22)).
- Yar. 22:18'de İsa'ya ilişkin verilen işaret: *“Soyunun aracılığıyla yeryüzündeki bütün uluslar kutsanacak. Çünkü sözümü dinledin”* (bkz. Gal. 3:16).
- İshak, daha doğrusu Rebeka'nın (Yar. 27) ve Yakup'un yaptığı eğitim hataları (Yar. 37; krşl. 42:36-38).
- Yar. 3:15'te günaha düşüşün hemen ardından Kurtarıcı İsa Mesih'in gelişinin önceden bildirilmesi.
- Yar. 49:10'da İsa Mesih'e ilişkin bir diğer ön bildiri (krşl. Yar. 12:3; 17:7).

2. Mısır'dan Çıkış

Mısır'dan Çıkış doğrudan doğruya Yaratılış'ın takipçisidir. Yusuf'un hayatta olduğu dönemlerde İsrail Mısır'da rahatça yaşayabiliyordu ve yüzyıllar içinde bir halk haline gelmişti. Ancak durum değişir: Halk köle edilir ve Firavun'un eziyetine maruz kalır. Mısır kralının sarayında yetişen İsraili Musa, Tanrı tarafından, İsrail'i Mısır'dan çıkarma görevine çağrılır. Mısır'ı on bela vurur ve böylece İsrail kölelikten kurtarılır. Musa, halkı Kızıl Deniz'den geçirerek Sina Çölü'ne getirir, bu esnada gerçekleşen mucizeler aracılığıyla İsrail Tanrı'yı daha yakından tanır. İmansızlığına ve putperestliğine karşın Tanrı İsrail'le bir Antlaşma yapar, ilk yasaları verir ve Tanrı'nın dünyadaki konutu olacak Buluşma Çadırı'nı kurdurur.

Mısır'dan Çıkış'ın konusu kölelikten kurtuluş ve Tanrı'nın Sina Dağı'nda yaptığı Antlaşma'dır. Kitap, İsrail'in Tanrısı tarafından nasıl kurtarıldığı, bu Tanrı'nın halkını nasıl düzene soktuğu ve Tanrı-insan buluşmasının sağlanması için O'nun buna nasıl yer sağladığını açıklamak için yazılmıştır.

Mısır'dan Çıkış, Musa'nın doğumundan İ. kısa süre (yaklaşık İ.Ö. 1530'dan başlayarak) öncesinden Sina Çölü'ne varıncaya kadar geçen (İ.Ö. 1446) zaman dilimini dile getirir. Olaylar coğrafi olarak Nil Deltası'yla Sina Yarımadası'nda cereyan eder. İsrail'in baş düşmanı dünya gücü Mısır'dır (Yeni İmparatorluk, III. Thutmose, II. Amenofis). İsrail, Mısır'ın tanrılar dünyasıyla karşı karşıyadır (-ki On Bela bunları doğrudan doğruya vermiştir) ve Atalarının Tanrısı Yahve'ye imanla putperestlik arasında sallanmaktadır.

Kuruluş düzeni:

1. İsrail'in Mısır'daki köleliği:	1. Bölüm
2. Musa'nın gelişimi:	2-6. Bölüm
3. On Bela:	7-12. Bölüm
4. Fısıh, kaçış ve Sina'ya yürüyen insan alayı:	2-18. Bölüm
5. Sina Dağı'nda Antlaşma:	19-24, 34. Bölüm
6. Buluşma Çadırı'nın yapım planı:	25-31. Bölüm
7. Altın Buzağı:	32-33. Bölüm
8. Buluşma Çadırının yapımı:	35-40. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- İsrail'in ulus haline gelmesi (Çık. 1).
- Musa'nın tez sinirlenen bir katilden halkın önderine dönüşmesi.
- On Bela'nın Mısır'ı, tanrılarını ve Firavun'u vurması.
- Kitaptaki mucizeler (belaların dışında Musa'nın Firavun önünde yaptığı mucizeler, Kızıl Deniz'den geçiş, bildircin ve man, kayadan çıkan su vb.) – Mucizeler bu sıklıkla yalnızca İlyas ve Elişa'da (1Kra. ve 2Kra.), İsa ve Elçiler'de görülür.
- Fısıh'ın uygulamaya konması (Çık. 12) (Fısıh, Yahudi inancına bugüne dek biçim verir).
- Kızıl Deniz'in aşılması (Çık. 14) ve ardından Musa'nın övgü ilahisi (Çık. 15).
- Musa'nın atanması (veya Sina Antlaşması, öncelikle On Buyruk'a bakın) (Çık. 20).
- Şabat'ın tesisi ve ilk uygulama (Çık. 16; krşl. 20:10; 31:12ff; 35:2; Lev. 23:3 vb.).
- Musa'nın yardımcılara gereksinim duyması (Çık. 18).
- İsrail'in Tanrısı'na karşı daimi itaatsizliği ve güvensizliği (örneğin; Çık. 15:24; 16:2f; 17:2f; Böl. 32f).

- Tanrı'nın birçok kez ortaya çıkan sevgisi (Altın Buzağı'nın yapılıp ona tapınılmasını bile bağışlanır. Tanrı ile insanın bulunduğu ve bağışlanmanın gerçekleştiği Buluşma Çadırı kurulur).
- Dünyanın günahını taşıyan Tanrı Kuzusu İsa Mesih'in, Mısır'dan Çıkış'ta Fısıh Kuzusu olarak bildirilişi (Yu. 1:19) ve O'nun ölümden koruyan kanı.

3. Levililer

Musa'nın 3. kitabı ilk iki kitaptan çok farklı bir karakter yapısına sahiptir. Şimdiye dek tarihsel olayların açıklanışı ön safhadayken, şimdi yasa metinleri ve buyruklar çoklukla öne çıkar. Levililer halkın Tanrısı'yla yaşayabilmesi için yaşama düzen getirir. Kurban sunuları, insanla Tanrı arasındaki ilişkiyi yeniden yoluna koyar. Kâhinler, Tanrı ile insan arasında aracılık yapar. Paklanma ve sosyal yaşamla ilgili kuralları, güncel yaşamı; Şabat günü ve bayramlar hakkındaki hükümleri ise dinsel işleri düzenler.

Levililer için şunlar bildirilebilir:

- Anahtar kelime: Kutsallık.
- Anahtar ayet: *"İsrail topluluğuna de ki, 'Kutsal olun, çünkü ben Tanrınız RAB kutsalım'"* (Lev. 19:1- krşl. 1Pet. 1:15f).

Levililer, Sina'daki çok kısa bir zaman sürecine; 1446/5 yıllarına ilişkin bilgi sunar. Musa, Tanrı'yla O'nun halkı arasında aracılık görevindedir. Levililer kitabının başlangıcına bakın: 1:1f: *"RAB Musa'ya çağırıp Buluşma Çadırı'ndan ona şöyle seslendi: 'İsrail halkıyla konuş, onlara de ki...'"*

Kuruluş düzeni:

1. Sunulara ilişkin kurallar:	1-7. Bölüm
2. Kâhinlere ilişkin kurallar:	8-10. Bölüm
3. Paklanma konularına ilişkin kurallar:	11-15. Bölüm
4. Günahları Bağışlatma (Kefaret) Günü:	16. Bölüm
5. Çeşitli kurallar (kutsallık, bayramlar, günlük yaşam):	17-27. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Tanrı'nın halkıyla doğrudan doğruya konuşması (Levililer nerdeyse sadece Tanrı'nın doğrudan doğruya konuşmasından oluşur. Levililer'de EA'nın diğer tüm kitaplarından daha sıklıkla "RAB (Yahve) şöyle dedi" sözlerine rastlarız).
- Tanrı'nın vurgulanan kutsallığı ve bu bağlamda, halkının da kutsal olmasını isteme hakkı (yukarıda verdiğimiz anahtar ayete bakınız).
- Sıklıkla karşımıza çıkan "Kan" (Tanrı'yla barışma olayı kan gerektiren bir durumdur ve dünyanın günahı için dökülen İsa Mesih'in değerli kanına ilişkin işaret vardır).
- İsrail'in bayramlarının takvim düzeni, Şabat ve üç ana bayram (Fısh ve Mayasız Ekmek Bayramı, Pentikost, Çardak Bayramı) vb.
- EA'daki insan sevgisine ilişkin belirgin anlatımlar (Lev. 19:18,34 "Komşunu kendin gibi seveceksin").
- Kitabın, Tevrat'ın ve tüm EA kapsamındaki tapınmanın doruk noktası olan büyük Bağışlanma Günü (Yom Kippur, Lev. 16). (Burada, yılda bir kez günah sorunu çözülür. Başkâhin günah sunusu kurbanın kanıyla, halkın günahlarının bağışlanmasını dilemek için Buluşma Çadırı'nda En Kutsal Yer'e girer, halkın günahlarını taşıyan tekeyi çöle salar; bir "Günah tekesi" – bkz.: İbraniler' Mektup'ta İsa Mesih Başkâhinimiz olarak En Kutsal Yer'e kendi kanını götürüyor, yani; tüm ceza O'na yükleniyor Yşa. 53:5 ve dünyanın günahını kaldırıyor Yu. 1:29).
- Kutsanma (itaatin sonucu) ve lanet ilkesi (itaatsizliğin sonucu, Lev. 26).

4. Çölde Sayım

Çölde Sayım kitabı adımı 1-3 ve 26. bölümlerde yer alan nüfus sayımından alır. Bu nüfus sayımlarında ve Nezirler (Tanrı'ya adanmış kişiler, Say. 6) örneğinde olduğu gibi, bazı kurallar dışında, kitabın ağırlık merkezi çölde yürüyüştür. Kenan Ülkesi'ne gitmeyi reddeden yetişkin kişilerin neredeyse tamamı, ölene ve yeni neslin yetişip Tanrı yardımıyla ülkeyi ele geçirmeye hazırlanmasına dek İsrail 38 yıldan fazla bir süre çölde yaşar. Savaşa hazırlığın yanı sıra, çölde geçirdikleri süre içinde Tanrı'yla yaşananlar ve Kenan Ülkesi'ne gelmeden önce Tanrı'larıyla yaşananların akılda tutulup anımsanması da temel konulardandır.

Çölde Sayım yaklaşık İ.Ö. 1445'den 1406'ya kadar geçen 39 yıllık zaman sürecine ilişkin bilgi sunar. Başlangıçta Sina'da (Levililer'in devamı) ve oradan da Sina Yarımadası'ndan Şeria'nın doğu yakasına; Şittim yakınlarındaki Şeria Irmağı kıyısına yapılan yolculuklar ve olaylar sunulur. Baş düşmanları başta Kral Balak yönetimindeki Moavlılar olmak üzere, Amorlular (Sihon ve Og, Say. 21) ve Midyanlılar'dır (Say. 31), (Say. 22-25). Dıştan gelen tehditlerden daha kötüsü içten gelen tehlikedir: Tanrı'ya karşı yakınmalar (örnek, Say. 11), kendi ailesinin Musa'ya karşı çıkması (Say. 12), "Korah takımı'nın isyanı (Say. 16) ve tüm halkın başkaldırısı (Say. 17). Ama en kötüsü, onları Kenan Ülkesi'ne getirip oradaki halklara karşı zafer kazanacakları konusunda Tanrısı'na güven duymayan halkın imansızlığıdır (Say. 13-14).

Kuruluş düzeni:

1. Nüfus sayımı:
2. Yola koyulma ve konaklama düzeni: 4. ve 10. Bölüm
3. Çeşitli kurallar (Şabat, Tanrı'ya adanmış kişiler vb.): 5-9. Bölüm
4. Sina'dan Şittim'e: 10-25. Bölüm
5. Çeşitli kurallar: 27-30. Bölüm
6. Şeria Irmağı'nın doğu yakasındaki zaferler: 31-32. Bölüm
7. Çölde yürüyüş dizini: 33. Bölüm
8. Kenan Ülkesi'nde yaşamın şartları: 34-36. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Tanrı, düzen Tanrısı'dır (krşl. 1Ko. 14:33: “Çünkü Tanrı karışıklık Tanrısı değildir.” Nüfus sayımları, Buluşma Çadırı için verilen bağışların listesi, konaklama düzeni, halkın yola koyuluşu, halkın çölde konakladığı yerlerin listesi, ülkenin sınırları, toprakları paylaştıranların isimleri vb. – her şey düzenleniyor, yani kaydediliyor).
- Adanmış kişinin andı, Say. 6 – kendini tümünden Tanrı'ya adamak.
- Harun Kutsaması, Say. 6:24-26: *RAB sizi kutsasın ve korusun; RAB aydın yüzünü size gösterecek ve lütfetsin; RAB yüzünü size çevirecek ve esenlik versin.*
- O'nun yardımını sürekli almalarına rağmen isyan ve güvensizlik karşısında Tanrı'nın sert tepkisi (örneğin, Kenanlılar'dan korktukları için başkaldıran herkes ölene kadar çölde yaşar).
- Bilerek ve bilmeyerek işlenen günah arasındaki ayırım (Say. 15:22-36).

- Tanrı'nın Musa'ya verdiği sert ceza: Tek bir itaatsizliği nedeniyle Kenan Ülkesi'ne giremeyecek (Say. 20).
- Tunç yılan (Say. 21): (Yu. 3'e göre İsa'ya ilişkin bir işaret).
- Moavlılar'ın yarattığı tehlike dolaylı yoldan hedefe ulaştı. Korkunç olan ise, doğrudan lanet okumakla gerçekleşmeyen İsraililer'in düşüşünün (Say. 22-24 – bkz. Balam'ın konuşan eşeği, Say. 22!), cinsel sefahat aramaları sonucunda Moavlı kadınlar tarafından baştan çıkarmalarıyla gerçekleşmesidir (Say. 25). Bu öğüdü Balam vermişti (Va. 2:14).
- İsa Mesih'e ilişkin verilen işaret, Say. 24:17: *“O’nu görüyorum, ama şimdilik değil, O’na bakıyorum, ama yakından değil. Yakup soyundan bir yıldız çıkacak, İsrail’den bir önder yükselecek”*.
- Musa'nın kendi yerini alacak önderi tam zamanında seçmesi (Say. 27:12ff).
- Ruben, Gad oymaklarıyla Manaşe oymağının yarısının Şeria Irmağı'nın doğu yakasını ele geçirmesi ve oraya yerleşmesi (Say. 32).

5. Yasa'nın Tekrarı

İsrail, Kenan Ülkesi'ne girmek üzeredir. Yasa'nın Tekrarı kendisi Kenan'a giremeyen, ancak genç nesle Kenan'da yaşamak için kendilerine gerekli olan her şeyi onlara vermek isteyen Musa'nın vasiyetidir. Bunun yanında, Mısır'dan çıkışa tarihsel geri bakış (Tanrı sevgisini ve sadakatini birçok kereler kanıtlar!), her şeyden önce önemli yasaların yinelenmesi (bkz. Örneğin: Yas. 5 On Buyruk) ve Kenan'daki yaşama uyarlanmasıdır (İsrail Tanrısı'yla nasıl yaşamalı? Antlaşma'nın Kenan Ülkesi ilişkisindeki görünümü nedir?). 31-33. bölümler; özellikle "Musa'nın Ezgisi", asıl vasiyeti gösterir ve bunu Musa'nın ölümü ve gömülmesinin açıklanışı izler (Yas. 34).

Yasa'nın Tekrarı İ.Ö. 1406 yılında, Şeria Irmağı'nın doğu yakasından geçişten kısa zaman öncesini ve bunu izleyen Yeşu idaresinde Kenan'm ele geçirilmesini ele alıyor. Dıştan gelen güncel bir düşman yok. Ancak, ele geçirilecek olan topraklarda oturanlar gelecekteki düşmanlar olacaklar. Yasa'nın Tekrarı'nda inanç yaşamı kapsamlı bir şekilde düzenleniyor. Yasa'nın Tekrarı özellikle (Musa'nın diğer kitapları yanında) ülkedeki yaşamı ve İsrail'in Tanrısı'yla olan ilişkisinin temelini oluşturuyor.

Kuruluş düzeni:

1. Çıkışa geri bakış:	1-3. Bölüm
2. Önemli yasaların yinelenişi:	4-11. Bölüm
3. Kenan Ülkesi'nde yaşamının kuralları:	12-26. Bölüm
4. Antlaşmanın yenilenmesiyle
kutsanma ve lanet:	27-30. Bölüm

5. Musa'nın vasiyeti ve kutsaması: 31-33. Bölüm
 6. Musa'nın ölümü: 34. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Yasaların Kenan Ülkesi'ndeki yaşama uyarlanması (örneğin, Mısır'dan Çıkış'ta Buluşma Çadırı'nın taşınabilir bir kutsal yer olarak yapılması buyrulurken, Yasa'nın Tekrarı 12. bölümde tapınağın kurulacağı yer –Yeruşalim– seçilir).
- Yasa'nın Tekrarı temel olarak, onu izleyen tüm EA kitapları için ölçüt ve ön koşuldur. (İsrail'in yaşamı yasalarla, özellikle Yasa'nın Tekrarı'na uygunlukla ölçülmektedir).
- Ülkeye girdikten sonra İsrail'in ana düşmanı puta tapıcılık olacaktır (Yas. 4:16-19 vb.).
- On Buyruk'un yinelenişi (Yas. 5).
- Yahudiliğin bu güne dek temeli ve tanıklığı: “Dinle, ey İsrail” (İbranice: Şıma Yisrael), (Yas. 6:4f).
- Çocuk yetiştirme ilkeleri (Yas. 6:5-9).
- İsrail'in Tanrı tarafından seçilmişliği (Yas. 7:7ff).
- Yasa'nın özetlenişi, Yas. 10:12f: *Şimdi, ey İsrail halkı, Tanrınız RAB sizden ne istiyor? Yalnız şunu istiyor: Tanrınız RAB'den korkun, O'nun yollarında yürüyün, O'nu sevin; bütün yüreğinizle, bütün canınızla O'na kulluk edin; üzerinize iyilik gelsin diye bugün size bildirdiğim (RAB'bin) buyruklarına, kurallarına uyun.*
- Kral'a ilişkin kurallar: Yas. 17; buna ek olarak gelecek kralların hatalarına ilişkin peygamberlikte bulunuluyor (bkz. ilk sırada Süleyman!).

- Mesih'in gelişine ilişkin vaat, Yas. 18:15: *Tanrınız RAB size aranızdan, kendi kardeşlerinizden benim gibi bir peygamber çıkaracak. O'nu dinleyin.*
- "Kısasa kısas" diye bilinen hak. Yas. 19:21: *"Cana can, göze göz, dişe diş, ele el, ayağa ayak"* (sıklıkla "EA'nın barbar etiği" diye nitelenmekle birlikte, gerçekte zararı ödeme ilkesi, sebep olunan kaybın tazmin edilmesidir. Uğranılan zarardan daha fazlasını talep etmenin önüne geçilmesi, daha ileri gidilmesinin sınırlandırılmasıdır. Ayrıca bkz. Çık. 21:24; Lev. 24:20).
- Antlaşmanın yenilenişi: Kutsanma ve lanet dahil (Yas. 26:16-30,20).
- Va. 15:3'te de okunacak olan Musa'nın Ezgisi (Yas. 32).

Tarihsel Kitaplar (Yeşu'dan Ester'e Kadar)

Musa'nın yerini alan Yeşu yönetiminde İsrail vaat edilen Kenan topraklarını ele geçirir (Yeşu). Halk tekrar tekrar Tanrı'ya sadakatsizlik gösterdiğinden, ilerki dönemlerde (Hakimler) az ya da çok derecede yabancı halkların baskısına maruz kalır ve Tanrı tarafından gönderilen hakimler aracılığıyla kurtuluşu yaşar. Samuel kitapları ilk kral Saul'la başlayan krallık döneminin başlangıcına ilişkin bilgi sunar. Tanrı tarafından Saul'un krallığı reddedilir ve Tanrı, İsa Mesih'in soyundan geldiği ikinci kral Davut'un ve hanedanlığının sonsuza dek sürecek krallığını onaylar. Krallar ve paralelindeki tarihler kitaplarında, büyük krallık Davut'un ardından tahta geçen oğlu Süleyman'ın döneminden sonra parçalanır; İsrail'in kuzey krallığı çoğunlukla Tanrısız yaşar ve İ.Ö. 722 yılında çöker. Güney krallığı Yahuda, bazı tanrıtanımaz krallarının yanında yenilme ve uyanış dönemleri de yaşar ve İ.Ö. 586 yılına dek ayakta kalır. Bunu Babil sürgünü izler. Ezra'dan Ester'e dek; sürgünden dönüş, tapınağın ve Yeruşalim'in yeniden kurulması ve Pers dönemi yaşantısı yer alır. Ayrıca, tarihsel kitaplar şiir kitaplarının ve hepsinden önce EA'nın peygamberlik kitaplarının çerçevesini oluşturur.

Yeşu

Kutsal Kitap'ın savaşlarla dolu olan kitaplarından biri olan Yeşu, Musa'nın yerine halka önder olan ve Musa'nın başlayıp 40 yıl sürdürdüğü zor görevi tamamlama görevini üstlenen ana kişi Yeşu'nun adıyla tanınır. Görevi halkın başına geçmek ve onları Kenan Ülkesi'ne götürmektir. Kenan'ın sınırını oluşturan Şeria Irmağı'nı geçmekle bu görevi üstlenir ve toprakları ele geçirerek paylaşır. Bunun yanında büyük zaferler (Eriha, 6. bölüm) ve ağır yenilgiler (Ay, Yşu. 7) nöbetleşircesine yer değiştirir. Güney bölgeleri hemen tümünden ele geçirilirken, kuzey bölgesinde vadedilen bazı oymakların toprakları ele geçirilmemiş kalır. Bu durum özellikle Hakimler kitabında etkisini gösterir. İsrail'in ele geçirilmesi ("Ülke edinme" olarak adlandırılır) Yeruşalim'in ele geçirilmesiyle tamamlanır (yaklaşık 400 yıl sonra, 2Sa. 5). Yabancı halklar da İsrail toprakları içinde kalır (bkz. Yşu. 9).

Yeşu, Kenan'daki yaklaşık İ.Ö. 1406-1375 yılları arasına rastlayan dönemi ele alıyor. Baş düşman Mısır değildir (bu dönemde Kenan üzerine hakim olsa da, görüldüğü gibi felaketlerle -10 Bela, Kızıl Deniz- zayıflamıştı ve Kenan'a müdahale edemiyordu). Asıl düşman ülkede oturan Kenanlılar'dı. Ama bundan daha da kötü olan düşman İsrail'in kendi günahıydı. Halk Tanrısı'na sadıksa, O onlara zafer veriyordu, Yşu. 7'de olduğu gibi (Akan). Sadakatsizse, yenilgi üzerlerine geliyordu.

Bu kapsamda Yeşu kitabı şunları gösteriyor:

- Tanrı'nın sadakatiyle her tür zafer olanaklıdır.
- Tanrı vaatlerinde sadıktır.

- İsrail ülkeyi yalnız Tanrı'nın etkinliğiyle ele geçirebildi.

Kuruluş düzeni:

1. Kenan'ı ele geçirme hazırlıkları:	1-5. Bölüm
2. Ülkenin ele geçirilişi:	6-12. Bölüm
3. Ülkenin paylaşılması:	13-21. Bölüm
4. Antlaşmanın yenilenişi:	22-24. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- İbrahim'e verilen toprak vaadinin yerine gelişi (Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 17:8).
- Tanrısal buyrukla Kenanlılar yok edilir. Tanrıya düşman olan bu halkın açıkça işledikleri günahlar Tanrı'nın onları yargılayarak cezalandırmasını gerektirecek kadar çoğalmıştı (bkz. Yar. 15:16: *Soyunun dördüncü kuşağı buraya geri dönecek. Çünkü Amorlular'ın yaptığı kötülükler henüz doruğa varmadı*).
- Fahişe Rahav'ın canının kayırılması (Yşu. 2). Adı iman yiğitleri arasında geçiyor (İbr. 11:31; krşl. Yak. 2:25); Davut'un ve İsa'nın soyağacında yer alıyor (Mat. 1:5).
- Şeria Irmağı'nın geçilmesi (Yşu. 4), İsrail burada da Kızıl Deniz'de olduğu gibi ayakları ıslanmadan karşı kıyıya geçer.
- Yeşu'nun zor görevinden önce Tanrı'yla buluşması (Yşu. 5:13-15 – krşl. Yşu. 1 ve Çık. 3'deki Musa'nın Tanrı'yla karşılaşması).
- Eriha'nın çok iyi bilinen ele geçirilme hikayesi (Yşu. 6).
- Bir tek kişinin günahı nedeniyle tüm halkın katlandığı ağır sonuçlar (Akan, Yşu. 7) – Tanrı'nın kendisine ait olanı alması çok önemlidir.
- Güneşin durdurulması (Yşu. 10:13).

- Tanrı'nın verdiği esenlik ve Sözü'nün yerine gelişi (Yşu. 21:43-45).
- Kime kulluk edileceğinin seçimi (krşl. Yşu. 24:14ff – Sina Dağı'ndaki yemin, Çık. 19:8; 24:3-8).
- “Tanrı'nın Yasa Kitabı”nın yazarı Yeşu (Yşu. 24:26).
- Yeşu'nun kişiliği İsa Mesih'e ilişkin bir işaret (*Yeşu* ismi bile *İsa* ismiyle aynı anlamdadır, “Tanrı kurtarır”).

Hakimler

Yeşu'yu tez gelen karanlık zamanlar izler. Sürekli yinelenen bir döngü başlar: İsrail Tanrısı'ndan ayrılır, ülke düşmanların eline verilir ve sıkıntı doruk noktasına vardığında Tanrı'ya dönüş gerçekleşir. Tanrı, sadakati ve merhameti sayesinde düşmanları yenen ve İsrail'i kölelikten kurtaran bir Hakim gönderir. Ancak kısa zaman sonra İsrail yeniden Tanrısı'ndan uzaklaşır ve felaket baştan başlar.

Özellikle son beş bölüm çok etkileyicidir. Bölümler çok anlamlı sözlerle çerçevelenmiştir (17:6; 21:25): “*O dönemde İsrail’de (henüz) kral yoktu. Herkes dilediğini yapıyordu.*” Burada sergilenenden daha tanrısız bir durum olamaz. İsrail Tanrısı'nı terk etti ve O'nsuz yaşadı, bu nedenle anarşinin yargısına bırakıldı. Buna göre Hakimler kitabının amacı, İsrail'in onları düşüşten koruyacak inanlı bir krala gereksinimleri olduğunu ve kendi yasaları uyarınca sürdürülen yaşamınsa felakete sürükleyeceğini göstermektir.

Hakimler, yaklaşık İ.Ö. 1375'ten 1075'e dek olan Kenan'daki uzun zaman sürecine değinir. Ülke tümenden ele geçirilmemiştir ve İsrail'in bazı kesimleri tekrar tekrar saldıran yabancı halkların denetimine girer. Baş düşmanlar, birçok işgalcinin yanında ilk sırada yer alan Filistliler'dir. Yeşu'nun ölümünden sonra, 300 yıldan uzun süre güçlü bir birlik yönetimi yoktur İsrail'de. Dinsel açıdan, her şeyden önce Yahve'den ayrılmak daimi tehlikedir. Bunun dışında göze çarpan konu, resmen Kenan üzerinde hakim ülke olmasına karşın tüm kitapta Mısır'ın adının hiç geçmeyişidir.

Kuruluş düzeni:

1. Ülkenin ele geçirilmesi:	1-2. Bölüm
2. Otniel, Ehut, Şamgar:	3. Bölüm
3. Debora:	4-5. Bölüm
4. Gidyon:	6-8. Bölüm
5. Avimelek:	9. Bölüm
6. Tola, Yair, Yiftah, İvsan, Elon, Avdon:	10-12. Bölüm
7. Şimşon:	13-16. Bölüm
8. Karanlık dönemler:	17-21. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Hakimler'in görevleri: Aslında yargıçlıktan önce askeri önderlik ve kurtarıcılıktı.
- Hakimler kitabında yer alan düzenli dönüşüm:
 - İsrail'in Tanrı'dan uzaklaşması ve bunu izleyen Tanrı öfkesi;
 - Ardından gelen ceza: Yabancı bir halk İsrail'e baskı uygular, ülkeye saldırıp İsrail'i zulmü altına alır;
 - Sıkıntı anında halk Rabbi'ne haykırır;
 - Tanrı onlara kurtarıcı olarak bir hakim gönderir.
- İtaatsizliğin laneti (Tanrı'yla alay edilmez).
- Barak'la birlikte İsrail'i kurtaran hakim ve peygamber Debora'nın rolü (Hak. 4-5).
- Gidyon'un Tanrı'yı denemesi (Hak. 6:37-40).
- Tanrı tarafından atanmayan bir kral örneği olarak Avimelek'in trajik krallığı (Hak. 9).
- Hakim Yiftah'ın Tanrı önünde düşüncesizce içtiği ant (Hak. 11:35ff) ve bunun neticesi olarak tek kızını kurban olarak sunması.
- Şimşon'un anne ve babasının Tanrı'yla özel bir şekilde karşılaşması (Hak. 13) ve RAB'bin meleğinin Tanrı'nın

kendisi olduğunun açıkça ortaya çıkması (Hak. 13:21-23).

- Tanrı tarafından üstün yeteneklerle donatılan hakim Şimşon'un istediği yaşamı yaşamayı (özellikle karşı cinse karşı bağımlılık kapsamında) bırakmaması ve bunun hazin sonu (Hak. 14-16).
- Defalarca bir kral istedikleri çağrısı yinelenir. Çünkü kral olmadığı için anarşi hüküm sürmektedir (Hak. 17:6; 18:1; 19:1; 21:25).
- Danoğulları'nın göçleri ve düşüşleri (Böl. 17-18) ve Benyaminoğulları'na İsrail tehdidi (Böl. 19-21).
- Aynı anda hüküm süren bazı hakimler (herhalde, bazı hakimler tüm İsrail üzerinde değil, bölgesel yönetim-deydi, aynı zamanda Hakimler'de bildirilen veriler ışığında yılların toplamı olan 410 sene, Mısır'dan Çıkış'tan ilk kral Saul'a dek geçen dönem için fazla bir rakam (İ.Ö. 1446 – yaklaşık İ.Ö. 1050 = 396 yıl).

Rut

Kısa bir kitap olan Rut, Yahve'yi Tanrısı olarak kabul eden ve kitaptaki ana karakter olan Moavlı Rut'un adını taşır. Kitap, Hakimler zamanında geçer (Davut'tan yaklaşık 100 yıl önce, yani İ.Ö. 12. yüzyılda) ve Hakimler kitabının doğrudan bir devamı değildir (bu, 1. Samuel'de gerçekleşir). Rut, Hak. 17-21'e olumlu bir karşıttır: Hakimler'in son bölümlerinde anarşi ve tanrıtanımazlık hüküm sürerken, burada Tanrı halkına ait olmayan bir kadın iman eder ve olumlu yaşamıyla göze çarpar. Beytlehem'de de düzenli koşullar hakimdir.

Rut, İsraili Naomi'nin gelinidir. Yahuda'daki kıtlıktan kaçmak için Naomi'nin Moav'a gidişinden sonra, aileden sağ kalan bu iki kadın İsrail'e geri gelir. Beytlehem'e geri dönen bu iki kadın, akrabaları Boaz onları kollayana ve Rut'la evlenene dek çok fakir bir yaşam sürer. Böylece Naomi'nin talihsizliği büyük mutluluğa dönüşür.

Kuruluş düzeni:

1. Naomi'nin Rut'la birlikte Beytlehem'e dönüşü: 1:1-22
2. Rut'la Boaz'ın karşılaşması: 2:1-3:18
3. Boaz'ın Rut'la evlenmesi: 4:1-22

Özellikle dikkat ediniz:

- Rut'un imana gelişi (Rut 1). (Aslında Moav'lı bir kadın evlenme yoluyla Tanrı halkına alınamazdı).
- Tanrı halkından olmayan Rut'un örnek imanı.

- Rut EA'da kadın adı taşıyan iki kitaptan (Ester'le birlikte) biridir. (Rut bir kralın, Davut'un ataları arasına girer, Ester'se bir kralla evlenir).
- Rut kendine özgü bir kadın. Hakimler döneminde birkaç kez görüldüğü gibi, bir kadın merkezde yer almaktadır (krşl. Debora, Avimelek'i öldüren Yael, Yiftah'ın kızı, Şimşon'un annesi).
- Davut'un soyağacı (Böl. 4, krşl. Mat.1:5).
- Rut'un, Boaz'ın harman yerinde geçirdiği ve gerçekte onun iffetine leke getirebilecek gece. Böylece Rut Mat. 1'deki Mesih'in soyağacında yer alan beş kadından biri olur. Bu kadınların her birisinin geçmişinde insanların takılacağı bir durum var.

1. ve 2. Samuel

Samuel kitapları, İbranice EA'da aslında tek bir kitaptı; Grekçe EA'da (Septuaginta) isimleri: "1. Krallar" ve "2. Krallar" idi. Kitapların ismi, ilk ana kişisi olan Samuel'den gelir (Yahudi geleneği uyarınca 1. Samuel'in de yazarıdır). Burada, karanlık Hakimler döneminden Davut'un parlak krallığına geçiş dönemi anlatılmaktadır.

1. Samuel'in başlangıcında, İsrail yeniden Hakimler döneminin derin ruhsal çöküntüsü içerisinde bulunuyor: Görevdeki başkâhin birisinin dua mı ettiğini yoksa sarhoş mu olduğunu bile anlayamayacak durumdadır. Oğulları halkı soyuyordu ve Tanrı'nın sesi hemen hiç duyulmuyordu. Hatta Tanrı'nın Antlaşma Sandığı bile bir süre için Filistliler'in eline düşmüştü. Bu dönemde, çocukken Buluşma Çadırı için RAB'be adanan Samuel, İsrail üzerine hakim olur ve yaşamı boyunca kutsiyetle dolu bir hizmet sergiler. Halk bir kral talep edince Tanrı, Saul'u ilk kral olarak Samuel'e meshettirir. Ancak Saul'un iyi başlangıcı kötü bir sonla biter: Düşüşü ilk itaatsizlikten ağır günahlara, ruhlara danışmaya ve sonunda intihara dek tepe aşağı gerçekleşir. Saul henüz yönetimdeyken Davut, Samuel tarafından yeni kral olarak meshedilir. Saul acıklı ölümüne dek Davut'u kovalar. Davut ise devamlı Saul'un önünden kaçır. Ama Saul'dan tahtı ele geçirmeye çaba göstermez, tersine sabırla kendi vaktinin gelmesini bekler. Davut 2. Samuel'de ilkin Yahuda üzerine Hevron'da kral olur, ardından da tüm İsrail üzerine Yeruşalim'de. Çevredeki tüm düşmanlara karşı zafer kazanır ve İsrail'e rahat ve huzur sağlar. Ağır günaha düşünce acıklı bir değişim oluşur ve yönetimi sarsılır. Kendi

oğullarından gelen tehdit altında kalır (Davut'un onlardaki eğitim hataları ağır etkileri beraberinde getiriyor).

1. Samuel, İ.Ö. yaklaşık 1100 (Samuel'in doğumu) ile İ.Ö. 1010 (Saul'un ölümü) yılları arasındaki döneme ve 2. Samuel ise Saul'dan sonra tahta geçen Davut'un yönetiminin sonuna dek geçen döneme ilişkin bilgi sunar (yaklaşık İ.Ö. 970). Olaylar İsrail'de, kısmen de Filist toprakları gibi sınır ülkelerinde geçer. Baş düşman, düşmanlığını giderek arttıran ve sahil bölgesinde yaşayan Filistlilerdir. Bu dönemde dünya güçleri olan Mısır ve Mezopotamya sürekli zayıfladığından hemen hiç tehlike oluşturmamaktadırlar. Bundan başka İsrail, Aram ve Doğu Şeria'da yaşayan halkların baskısı altındadır. Davut bu halklara karşı zafer kazanır ve oğlu Süleyman'ın yönetimindeki barış döneminin temellerini atar. Samuel kitaplarının konusu: İsrail için bir kralın ortaya çıkışı, 1. Samuel'de Davut'un hanedanlığının hazırlanması ve 2. Samuel'de Davut'un krallığıdır.

Kuruluş düzeni 1. Samuel:

1. Şilo'daki Tapınak:	1-3. Bölüm
2. Antlaşma Sandığı Filistliler'in elinde:	4-7. Bölüm
3. Krallık döneminin başlangıcı ve ilk kral Saul:	8-15. Bölüm
4. Davut'un kral olarak meshedilmesi ve Golyat'la dövüşü:	16-17. Bölüm
5. Davut'un kaçıışı:	18-27. Bölüm
6. Saul'un sonu:	28-31. Bölüm

Kuruluş Düzeni 2. Samuel:

1. Davut Hevron'da Yahuda üzerine kral:	1-4. Bölüm

2. Davut Yeruşalim’de tüm İsrail üzerine kral: 5-10. Bölüm
3. Davut’un günahı ve tövbesi: 11-12. Bölüm
4. Avşalom’un ayaklanması ve Davut’a karşı gelişi: 13-19. Bölüm
5. Davut’un yönetiminin sona ermesi ve vasiyeti: 20-24. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Eli ve oğullarının dönemindeki tanrıtanımazlık (1Sa. 1-3).
- Başkâhin olarak görevde olan, ama Tanrı’yı artık hemen hiç tanımayan ve oğullarının sürekli günaha düşmesine seyirci kalan Eli’nin acıklı durumu.
- Tanrı buyruğu uyarınca kralları (Saul ve Davut) atayan Samuel’in rolü ve onların krallıklarına Tanrı adına bekçilik yapması.
- Hanna’nın tutumu ve duası (Böl. 1-2).
- Samuel’in çağrılışı (Böl. 3).
- Tanrı’nın konut kurduğu ve bulunduğu yeri, İsrail’in sadakatsizliği nedeniyle tümenden terk edebileceğinin bir göstergesi niteliğinde Antlaşma Sandığı’nın düşman eline geçmesi (1Sa. 4-7). – İ.Ö. 586 yılında Tanrı konutu olan Tapınak en Kutsal Yer’le birlikte yıkılıyor ve Antlaşma Sandığı (olasılıkla İ.Ö. 600’lü yıllarda) kaybediliyor.
- Halkın diğer halklar gibi olmak amacıyla bir krala sahip olma isteği (1Sa. 8 – bkz. ayrıca, kayıtsızca Tanrı’yı reddetmeleri).
- Saul’un basamak basamak düşüşü.
- Davut’un kral olarak meshedilişi (1Sa. 16 – “Tanrı’nın gönlüne göre olan kişi”), Golyat’a karşı büyük zaferi

(1Sa. 17) ve ardından öfkeyle kudurmuş Saul'dan uzun kaçıışı.

- Davut ve Saul'un oğlu Yonatan arasındaki olağanüstü dostluk (1Sa. 18-20).
- Tanrı onu Davut'un eline verdiğinde, Saul'un canının iki kez bağışlanması (1Sa. 24-26).
- Avigayil'in bilgeliği, Davut'un çok eşliliği (1Sa. 25).
- Ruhlara danışma, (1Sa. 28) Ölmüş olan Samuel Saul'la konuşuyor.
- Davut'un kendisini öldürmek için peşine düşmüş olan ve ölen düşmanları Saul (2Sa. 1) ve Avşalom (2Sa. 18) için tuttuğu yas. Ayrıca, Yonatan'ın oğlu Mefiboşet'i sarayına alarak gösterdiği iyilikseverlik (2Sa. 9) ve Saul'un ailesinin gömülmesini sağlaması (2Sa. 21).
- Yeruşalim'in alınmasıyla Kenan Ülkesi'nin ele geçirilişi sona erer (2Sa. 5).
- Davut'un sayısız zaferleri.
- Buluşma Çadırı'nın Şilo, Nov, Givon ve Filist topraklarından Yeruşalim'e dek izlediği yol.
- Tanrı'nın Davut'la ve İsa Mesih'e kadar olan soyuyla antlaşması (bkz. 2Sa. 7:12-15).
- Davut'un kendisi, gelecek mesianik (Mesih'e ilişkin) kral İsa Mesih'e ilişkin bildiridir. Davut EA'da İsa'yı işaret eden en belirgin kişidir (krallık, davranışlar; İsa, "Davut oğlu" diye adlandırılıyor (Mat. 1:1) vb).
- Davut'un arzusu Tanrı'ya bir ev inşa etmek, ama bunu daha sonra yerine geçen Süleyman gerçekleştirecektir.
- Davut'un büyük günahı, zina ve adam öldürmeye kışkırtma (2Sa. 11f) ve takibinde Davut'un yaşamındaki dönüm noktası: Zaferler kesilir, krallığı kendi oğulları tarafından tehdit edilir, hatta bir süre kaçmak zorunda kalır.

- Davut'un pişmanlığı ve suçunu ikrar etmesi (krşl. Mez. 51; ayrıca bkz. Mez. 32) ve peygamber Natan tarafından verilen bağışlanma sözü. 2Sa. 12 suçunu ikrar eden kişiyi (zina ve cinayet için hiçbir kurban yetmezdi) Tanrı'nın salt lütuf aracılığıyla bağışlamasının EA'daki en belirgin örneğidir.
- Eğitim hatalarının doğurduğu sonuçlar (örneğin, Ammon'un kötülüğünü bilmesine karşın Davut'un buna müdahale etmemesi, 2Sa. 13:21). Davut'un aile ilişkileri sürekli bozulmaktadır.
- İsrail'e karşı öfkesi yeniden alevlenen Tanrı'nın korkunç yargısı (2Sa. 24:1ff).
- Kurulacak Tapınak için Moriya tepesinin arsa olarak satın alınması (2Sa. 24).

1. ve 2. Krallar

Krallar kitapları İbranice EA'da aslında tek bir kitaptı. Grekçe EA'da (Septuaginta) isimleri, "3. Krallar" ve "4. Krallar" idi (1Sa. = "1. Krallar", 2Sa. "2. Krallar"). Kitapların ismi en önemli kişiler olan İsrail ve Yahuda krallarından ya da İbranice metindeki ilk sözler olmasından geliyor (1Kr. 1:1: "ve kral"). Burada, Davut'tan sonra Tanrı'ya sadık ve O'ndan uzaklaşma arasında bir döngüde yaşanan İsrail tarihinin gelişimi anlatılmaktadır. Tanrı'nın tarihsel akışı nasıl değerlendirdiği bize gösteriliyor.

Davut, Süleyman'ın kendi yerini alacak kral olmasını sağlar. O, bilge bir hükümdardır. Barışın yaşandığı bir krallıkta hüküm sürmektedir ve tapınağı inşa eder. Ama daha sonra başka halklardan aldığı eşleri tarafından putperestliğe sürüklenir. Krallık, Süleyman'dan sonra İ.Ö. 722 yılına kadar ayakta kalan kuzey İsrail krallığına (Asur sürgünü) ve İ.Ö. 586 yılında Yeruslaim'in ve tapınağın yıkılmasıyla sona eren güney Yahuda krallığına bölünür. Bölünen iki krallığın tarihi, hem ikiye ayrılan İsrail'e dıştan gelen saldırılarla hem de iki kardeş krallık arasında geçen savaşlarla doludur. Her ne kadar kuzey İsrail krallığı güçlü olsa ve 8. yüzyılda II. Yarovam'ın yönetimi altında ekonomik açıdan parlak bir dönem yaşasa da, halk ve kralları arasında tanrıtanımazlık hüküm sürmektedir. Bu nedenle Tanrı, dünya gücü olarak yükselmeye çabalayan Asur'u, bir yargı cezası olarak kuzey krallığı üzerine gönderek onu sona erdirir. Buna karşın, Yahuda'da inanlı krallar ve uyanış dönemleriyle en derin tanrıtanımazlık yer değiştirerek sürer. Burada da, Manaşşe yönetiminde 7. yüzyılda parlak bir

ekonomik dönem yaşanır. O en tanrıtanımaz krallardan biri olur. Bu sebeple Tanrı Babilliler'e Yeruşalim'i ve tapınağı yıktırır. Yahuda Babil'e sürgüne gider.

1. Krallar ve 2. Krallar Davut'un zamanının sona ermesinden (İ.Ö. 970) Yehoyakin'in serbest bırakılmasına dek geçen süreye (İ.Ö. 560), bölünen krallığın İsrail parçalanana dek geçen tarihine (İ.Ö. 722) yani Babil sürgününe ilişkin bilgi sunuyor. Olaylar çoğunlukla kuzey İsrail krallığında ya da güney Yahuda krallığında geçiyor. Süleyman'ın yönetimi altındayken dıştan gelen bir tehlike yoktur ve krallık dünya güçlerinin gerçekten güçlü olmadığı dönemde en geniş sınırlara uzamıştır. Ancak Süleyman'ın oğlu Rehavam'ın krallığında Mısır Yahuda'ya saldırır. Eski düşmanlardan biri Aram'dır (Suriye). İ.Ö. 9. ve her şeyden önce 8. yüzyılda Asur ("Yeni-Asur İmparatorluğu") dünya gücü olma yolunda yükselmektedir ve önemli bir etmen haline gelmektedir. Sonunda Kuzey İsrail krallığı çökertilir ve Yahuda büyük baskı altında kalır. İ.Ö. 7. yüzyılın sonunda Babil dünya gücü olarak Asur'un yerini alır ve Yahuda'yı ortadan kaldırır. İnanç bakımından 400 yıllık krallık dönemi bir yandan tövbe ve uyanış, öte yandansa en derin tanrıtanımazlığın izlerini sergiler. Bir Yahve'ye tapınılır, bir Aşera, Baal gibi putlara tapmakla O'na sadakatsizlikte bulunulur; Tapınma çok nadir olarak Yeruşalim'de gerçekleşir. Daha çok yüksek yerler, Baal sunakları vb. vardır. Her ne kadar tekrar tekrar bazı peygamberlerin tövbe çağrısı (örneğin, İlyas, Elişa) ve inanlı kralların getirdiği yenilikler (bkz. her şeyden önce, Hizkiya ve Yoşiya) olsa da, bu gibi dönemler çoğunlukla kısa sürelidir.

Bu kapsamda üç yönlü bir amaç ortaya çıkıyor:

- Tarih kayıtları: Tapınağın kurulmasından yıkılışına dek geçen 400 yıl;
- Tarih açıklaması: Antlaşma'ya itaat bereketi, sadakatsizlik laneti getiriyor;
- Tarih değerlendirmesi: Ölçüt, kralın Tanrı'yla yaşayıp yaşamadığı (bu kapsamda sürekli Davut'la bir karşılaştırma yapılmakta).

Kuruluş düzeni:

1. Davut'un halefi Süleyman:	1Kr. 1-5
2. Tapınağın kuruluşu:	1Kr. 6-8
3. Süleyman'ın yönetimi ve düşüşü:	1Kr. 9-11
4. Bölünen krallıkların öyküsü:	1Kr. 12-16
5. İlyas ve Elişa peygamberler:	1Kr. 17 – 2Kr. 9
6. İsrail'in kuzey krallığının sonu:	2Kr. 10-17
7. Güney krallığı Yahuda'nın öyküsü:	2Kr. 18-25
- Hizkiya:	18-20. Bölüm
- Tanrıtanımazlık:	21. Bölüm
- Yoşiya:	22-23. Bölüm
- Yahuda'nın sonu:	24-25. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Yahuda krallarının ataları Davut'la karşılaştırılması ve Yahve'ye karşı iki yürekli olup olmadıklarına ilişkin değerlendirme.
- İsrail'in kuzey krallığının tüm kralları hakkında verilen yıkıcı hüküm: Hiçbiri olumlu değerlendirilmiyor, çünkü hepsi Yahve'nin gözünde kötü olanı yaptılar. Güney krallığı Yahuda'da durum farklı: Bazı krallar Yahve'nin gözünde doğru olanı yaptılar.
- Asa, Yehoşafat, Yoaş, Yotam, Uzziya, Hizkiya ve Yoşi-

ya gibi iyi kralların yaptığı yenilikler.

- İki krala, Hizkiya (2Kr. 18:5) ve Yoşiya'ya (2Kr. 23:25) özel övgü.
- Süleyman'ın çok iyi başlangıcı ve acıklı sonu (nedeni: Aslında bu konularda önceden uyarıldığı halde, Kral'a ilişkin kurallara göre yapmaması gereken her hatayı yaptı, bkz. Yas. 17:14ff).
- İsteddiği her şeyi dileyebileceği halde kanaatkârlık gösteren genç Süleyman bilgelik dolu (itaatkâr) bir yürek istiyor ve Tanrı ona bununla birlikte zenginlik ve onur da veriyor (1Kr. 3).
- Arsa ve inşaat malzemesinin Davut tarafından hazırlanmasından sonra (1Kr. 6-8) tapınağın Süleyman tarafından inşa edilmesi.
- Yüzlerce kadın alıp bunların kendisini puta tapmaya ayartmasından sonra Süleyman'ın yaşamındaki dönüm noktası (1Kr. 11).
- Krallığın bölünmesi: "Hiç beklenmedik anda" (1Kr. 12, İ.Ö. 931).
- Kuzey krallığında, Beytel ve Dan'da Altın Buzağılara tapınma kültü (1Kr. 12 – krşl. Altın Buzağı Çık. 32; bkz. 1Kr. 12:28). Büyük olasılıkla Yerovam bu düşüncüyü Süleyman'dan kaçarak gittiği Mısır'dan getirdi (1Kr. 11).
- Ahav ve İzebel yönetimindeki İsrail'in kuzey krallığının derin düşüşü (Baal'a tapınma vb.).
- İlyas ve Elişa peygamberlerin etkinlikleri ve birçok mucize (bu oranda mucizeleri önce Mısır'dan Çıkış'ta ve sonra da İsa'da ve öğrencilerde görüyoruz).
- Karmel Dağı'nda Baal'ın yüzlerce peygamberine meydan okuyan İlyas'ın iman cesareti (1Kr. 18) ve bunun hemen ardından gelen zayıflıkları: Ölmek ister (1Kr. 19).

- İsrail'deki Omri hanedanlığına Yehu aracılığıyla gelen Tanrı yargısı (2Kr. 9f) ve 1. sürgün (2Kr. 15). Başkent Samiriye'nin Asurlar tarafından İ.Ö. 722'de ele geçirilmesiyle 2. sürgün ve kuzey krallığının sona ermesi (2Kr. 17).
- Yoaş'ın tapınağı onarması (2Kr. 12) ve Yotam tarafından Yahve'nin evinde sürdürülen inşaat işleri (2Kr. 15:35 – ayrıca bkz. Hizkiya, 2Ta. 31:11).
- Hizkiya'nın dünya gücü, Asur'un egemenliği altından ayrılmaya neden olan iman cesareti, kral Sanherib'e direnişi ve Yeşaya'nın desteği (2Kr. 18f).
- Hizkiya'nın Babil elçilerine hazinelerini göstererek işlediği büyük hatası ve Babil sürgününün önceden bildirilişi (2Kr. 20).
- Krallar Ahaz (2Kr. 17) ve Manaşe (2Kr. 21) yönetimi altında Yahuda'nın büyük düşüşü;
- Tanrı yasasına geri dönüş ve Yoşiya'nın getirdiği yenilikler (2Kr. 22f).
- Güney krallığı Yahuda'nın sonu ve Babil'e üç sürgün (İ.Ö. 605², 597, 586, 2Kr. 24f). Bu sürgünler Manaşe'nin döktüğü kan nedeniyle oldu (2Kr. 21:10-16; 23:26f; 24:3f; krşl. Yer. 15:4). Aslında dökülen kan günahın doruk noktasıydı sadece: Tanrı, isminin oturduğu yeri, İsrail'in sadakatsizliği ve antlaşmayı çiğnemesi nedeniyle tümüyle bırakıyordu.
- Akla getirilemeyecek olayın gerçekleşmesiyle İsrail'de yaşanan ulusal trajedi: Yeruşalim ve tapınak yıkılır, Tanrı'nın halkı Babil'e sürgüne gider.

² bkz. Dan. 1:1

1. ve 2. Tarihler

Tarihler adı kilise babalarından olan Hieronymus'tan gelir; kitabın İbranice adı “Günlerin Sözlere”dir ve “o günlerde cereyan eden olayların neler olduğu” anlamındadır. “Bırakılanlar” Grekçe isimdir, yani Samuel ve Krallar'ı tamamlaması gereken noktalar. Birçok soyağacının ardından krallığın tarihi Samuel ve Krallar kitaplarına paralel olarak anlatılır. Bununla birlikte İsrail'in tarihi, ağırlık Tapınak (tapınma), Levililer ve kâhinler olmak üzere daha yoğunlukla Tanrı'nın bakış açısından anlatılır. Krallar'da daha çok Tanrı yargısı vurgulanırken, Tarihler kitaplarında tövbenin ve yenilemenin olanaklı ve İsrail'in sadakatsizliğine karşın tanrısal kurtuluş planının yerine getirilmiş olduğu görülmektedir (kitabın sonundaki Babil sürgününden geri dönüş olayına bakınız).

Gözler dikkatle salt Yahuda krallarına çevrilidir ve İsrail'in kuzey krallığı hemen hiç konu değildir. Burada da ölçüt Davut'un yaşamıdır: Bir kral “babası Davut” gibi mi yaşar, yoksa Rab'bi hoşnut etmeyi mi yapar? Soyağaçlarının dışında ağırlık noktası bir yönden Davut'un öyküsünde, diğere yandan Davut'un krallığının gelişiminde toplanır.

Tarihler Adem'den Pers kralı Koreş'e dek geçen süreyi kapsar. Ağırlık noktası Davut'tan (İ.Ö. 1010) Babil sürgününün sona erişine (İ.Ö. 538'den itibaren) dek olan zaman sürecidir. Olaylar çoğunlukla İsrail'de, yani Yahuda'da geçer. Baş düşmanlar Aram, Filistliler, Asur ve Babil'dir. Tapınma ve İsrail'in Tanrı'yla olan antlaşmaya bağlılığı merkezdedir ve siyasal olaylar kenarda kalmaktadır.

Kuruluş düzeni:

1. Adem'den Babil sürgününe dek soyağacı: 1Ta. 1-9
2. İsrail'in ilk kralı Saul: 1Ta. 10
3. Davut: 1Ta. 11-29
4. Süleyman ve tapınağın kuruluşu: 2Ta. 1-9
5. Bölünen krallık döneminde Yahuda: 2Ta. 10-36

Özellikle dikkat ediniz:

- Farklı önem sırası: Samuel ve Krallar dıştaki, siyasal olayları daha fazla göz önüne alırken, Tarihler'de İsrail'in inanç konuları oldukça ön plandadır (krşl. örneğin, 2Kr. 18-20'deki Hizkiya dönemine ilişkin verilen bilgilerle (Yahuda Asur'un tehditi altında) ve 2Ta. 29-31'le (Hizkiya tapınma, Fısıh, kâhinler ve Levililer konularıyla ilgileniyor); 2. Samuel'de Davut'u bir başkomutan olarak izlerken, 1. Tarihler'de Antlaşma Sandığı, tapınağın kurulması, kâhinlik ve tapınma olaylarıyla ilgilenirken görüyoruz).
- EA'nın en ayrıntılı soyağaçları.
- Zenginliğin getirdiği tehlike: Rehavam, Asa, Yehoşafat, Amatsya, Uzziya, Hizkiya.
- Tanrı'ya geri dönme ve O'nu arama konusunda yinelenen çağrı. Örneğin, 2Ta. 7:14: *...adımla çağrılan hal-kim alçak gönüllülüğü takınır, bana yönelip dua eder, kötü yollarından dönerse, gökten onları duyacağım, günahlarını bağışlayıp ülkelerini sağlığa kavuşturacağım* ya da 2Ta. 15:2: *RAB'le birlikte olduğunuz sürece, O da sizinle olacaktır. O'nu ararsanız bulursunuz. Ama O'nu bırakırsanız, O da sizi bırakır.*
- Yazılı kayıtlara ilişkin birçok bildiri. Örneğin, 1Ta. 29:29: *Kral Davut'un krallığı dönemindeki öteki olay-*

lar, başından sonuna dek Bilici Samuel'in, Peygamber Natan'ın, Bilici Gad'ın tarihinde yazılıdır.

- Davut'un Süleyman'a ilettiği tapınak tasarısı (1Ta. 28).
- Asa'nın iyi başlangıcı (özellikle 2Ta. 15'teki getirdiği yeniliklere bakınız) ve kötü sonu (2Ta. 16).
- Yehoşafat'ın yenilikleri ve "Kutsal Kitap'a geri dönüş" uygulaması (2Ta. 17:9), ancak tekrar tekrar İsrail'in tanrıtanımaz kuzey krallığına ödün veriyor.
- Yoaş'ın çok iyi başlangıcı ve kötü sonu (2Ta. 24).
- Dinsel paklanma kurallarının ayrıntılı açıklanması ve Hizkiya'nın yenilikleri (2Ta. 29-31).
- Salt 2. Tarihler'de bildirilen Manaşşe'nin geç kalmış tövbesi (Böl. 33).
- Babil'i yenip dünya gücü olarak onun yerini alan Pers kralı Koreş'in ilk yılında Babil sürgününden geri dönüş bildirisi.

Ezra

Başlangıçta Ezra'yla tek bir kitap oluşturan Nehemya kitabında olduğu gibi, kitap içindeki baş karakterin, Yasa Bilgini Ezra'nın adını alıyor. Kitabın konusu, Babil'den dönüş ve tapınağın yeniden kurulmasıdır. Olası anahtar söz ise "Tapınağın kurulması"dır. Ezra'nın başlıca özelliği İsrail tarihini tamamlamasıdır: Tanrı'nın sert yargısının ardından halkı ülkeye geri getirir. Böylece Ezra, 2. Tarihler'in devamı niteliğindedir (2. Tarihler'in son tümceleri Ezra'nın başlangıcında yinelenir).

Tapınağın ve Yeruslaim'in yerle bir edilmesi felaketinin ardından İsrail Babil sürgününden yurduna geri dönebilecektir. Pers hükümdarı Koreş İ.Ö. 538'de Babil'i yenilgiye uğratmış ve Yahve'nin ona buyruğu üzerine İsrail'e dönüş için izin vermiştir. Yurda dönüş, ilkin Şeşbassar'la / Zerubbabil (Ezra 1f), ardından Ezra'yla (Ezra 7f) dalgalar halinde gerçekleşir. Zerubbabil ve Yeşu tapınağın yeniden inşasına başlarlar, ancak kısa zaman sonra yöre sakinlerinin karşı koymalarıyla karşılaşılır. Darius'un krallığına kadar durdurulan inşaat daha sonra yeniden başlanılarak tamamlanır. Ezra, kral Artahşasta'tan tapmakta dinsel işler için kullanılmak üzere saraydan verilen değerli hazinelerle birlikte Babil'den Yeruslaim'e gitme yetkisini alır. Ezra'yı Yeruslaim'de her şeyden önce uğraştıran sorun, İsraili erkeklerin yabancı kadınlarla olan evlilikleridir (bu Musa'nın yasasına göre yasaktı).

Ezra ve Nehemya İ.Ö. 538 ile yaklaşık İ.Ö. 430 yılına dek geçen süreye ilişkin bilgi sunar. İsrail Babil sürgününün bitmesini ve Yeruslaim'e dönüşü özlemle beklemektedir. Geri dönüşün

ardından dünya gücü Pers İmparatorluğu'na bağımlı ve komşularının tehdidi altında olan zayıf bir Yahuda krallığı oluşur (İ.Ö. 539-331). Geri dönüşte ilkin uyanış ve tövbe hareketi yaşanır ve tapınak yeniden İsrail'in dinsel merkezi haline gelir. Olaylar kısmen Babil'de, çoğunlukla da Yeruslaim'de geçer.

Kuruluş düzeni:

1. Dönüş ve Zerubbabil yönetiminde tapınağın inşasının başlaması: 1-5. Bölüm
2. Tapınağın tamamlanması: 6. Bölüm
3. Ezra'nın geri dönüşü: 7-8. Bölüm
4. Ezra'nın yabancılarla olan evlilikleri ortadan kaldırması: 9-10. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- (Tanrı halkından olmayan) Persli Koreş, Yahve'nin elinde bir alet olarak Yeşaya 44:28; 45:1'de önceden bildirilir ve kendisini Tanrı'nın verdiği görevi yerine getirirken görür (Ezra 1:1ff). Ayrıca Dan. 2:39; 7:5'te bildirilen Pers İmparatorluğu.
- Pers kralı Koreş'in sürgünden dönme iznini vermesi üzerinde yapılan vurgu (Ezra 1:1-3; 3:7; 4:3; 5:13; 5:17; 6:3; 6:14) ve onu izleyen krallar olan Darius ve Artahşasta'nın Koreş'in çıkardığı fermanı kabul etmeleri ve uygulamaları.
- Babil sürgününün 70 yıl sonra sona ereceği konusunda Yer. 25:11; 29:10'un yerine geliş bildirisi (krşl. Dan. 9:2). Bu kapsamda ya ilk kısmın götürülmesi olan İ.Ö. 605'ten geri dönüş olan İ.Ö. 535'e ya da tapınağın İ.Ö. 586'da yıkılmasından tapınağın İ.Ö. 516'da tamamlan-

masına dek geçen süre göz önüne alınarak hesaplama yapılmaktadır.

- EA'nın diğer kısımları (Dan. 2:4b-7:28; Yar. 31:47 ve Yer. 10:11'deki bir yer ismi dışında) İbranice yazıldığı halde, Ezra'nın 4:8-6,18; 7:12-26 kısmı Aramice yazılmıştır.
- Ezra ve Nehemya, Hagay ve Zekeriya'nın etkinliklerinin çerçevesini oluşturmaktalar.
- Ezr. 4'teki Samiriyeliler'le başlayan kavga (İsa'nın zamanında da sürmekteydi).
- Yeniden inşa edilen ("2. Tapınak") tapınağın daha sonra Haşmoniler ve ardından Herodes tarafından İsa'nın zamanında genişletilmesi.
- Ezra'nın İsraili erkeklerin yabancı kadınlarla olan evliliklerine karşı sert tutumu (Musa bunu açıkça yasaklamıştı, krşl. Ezr. 9:1 ile Yas. 7:1-3). Ayrıca Ezr. 9'daki duaya bakınız.
- Başkâhin Yeşu hem ismiyle (Yeşu = İsa), hem de göreviyle (krşl. "Filiz" Zek. 6:12 ile Yşa. 11:1) Yahve'nin evinin kurucusu olarak İsa'ya bir işaret.
- "Kral" Zerubbabil İsa'nın atasıdır (Mat. 1:12f; Luk. 3:27).

Nehemya

Nehemya kitabı da, Pers kralı Artahşasta'nın İsraili sakisi ve kitabın baş kişisi olan Nehemya'nın adıyla adlandırılıyor. Nehemya Pers kralı Artahşasta'dan Yerus alim'e geri d onme iznini alıyor. Orada çeşitli yeniliklerin yanı sıra Yerus alim surlarının yeniden yapılması ana g orevi oluyor ve bunu tüm karşı direnişlere rağmen sonu luyor. Nehemya kitabın ilk yarısına dek merkezde rol almasına karşın 8. bölümden itibaren baş oyuncu Ezra'dır. Musa'nın yagasını İsrail'in güncel yaşamında yeni baştan geçerli kılıyor. Kitabın sonunda, şabat gününün kutsal tutulmasını uygulatmak gibi Nehemya'nın getirdiği bazı yenilikler sıralanmaktadır.

Ezra ve Nehemya, yaklaşık İ. . 538 ile İ. . 430 yılları arasında geçen süreye ilişkin bilgi sunuyor. Nehemya ağırlık noktasını Ezra'nın ve Nehemya'nın zamanlarına veriyor. Nehemya'daki dinsel ve siyasal hal Ezra'daki durumun benzeri. Pers eyaleti olan yeni Yahuda, Pers kralına (Persler dünya gücü) ve satrapına bağımlıdır; yurda dönüş yapanlar arasında uyanış canlı tutulmalı ve yenilenmelidir. Başlangıç Sus'ta, kitabın büyük kesimiye Yerus alim'de geçiyor.

Kuruluş düzeni:

1. Nehemya'nın Yerus�alim'e yolculuğu:	1:1-2:10
2. Yerus�alim duvarlarının kurulması ve yenilikler:	2:11-7:3
3. Yurda dönenlerin isim listesi:	7:4ff
4. Yasa'nın Ezra aracılığıyla uygulamaya konulması:	8-10. Bölüm

5. Kente yerleşenlerin listeleri:	11:1-12:26
6. Çeşitli yenilikler:	12:27-13:31

Özellikle dikkat ediniz:

- Ezra aracılığıyla başlatılan din bilginleri grubu (İsa'nın zamanında bile İsrail'in dinsel yaşamında önemli rol oynamaktalar).
- Ezra ve Nehemya, Hagay ve Zekeriya'nın etkinliklerinin çerçevesini oluşturmaktalar.
- Sina Dağı'ndaki Antlaşma'yı (Çık. 19-24) ve Yeşu. 24:14ff'yi anımsatan, 8. bölümdeki Ezra'nın antlaşmayı yenileyişi.
- Büyük tövbe duası (Neh. 9).
- Nehemya'nın yabancı kadınlarla olan evliliklere karşı tutumu (Neh. 13 ve bkz. Ezra).

Ester

Kutsal Kitap'ta Rut'dan sonra kadın adı alan ikinci kitap Ester'dir. Kitabın ana karakteri Pers kraliçesi Ester'in adını taşıyor. Ester, Hadassa adında doğuştan Yahudi bir kız ve kendisine Pers dilinde Ester (= "Yıldız") adı verilir. Pers ülkesinde, daha doğrusu başkent Sus'ta yaşayan ve yok olma tehlikesi altındaki Yahudi halkını kurtarmak için Pers kralı Ahaşveroş'un (= I. Kserkses, İ.Ö. 486-464) gözüne girmeyi başarır ve onun kraliçesi olur. Soykırım teşebbüsünün ana girişimcisi, kralın gözüne girip ülkedeki ikinci adam olan Agaklı Haman'dır.

Bu nedenle kitabın tarihsel konusu, halkını yabancı diyarda da koruyabilen Tanrı'nın sadakatidir. Dinsel açıdan öncelikle bu güne kadar bir anımsama bayramı olan Purim'in kutlanma nedenini oluşturur. Ester diasporada (başka bir dine ait ülkede yaşayan azınlık) yaşayan Yahudiler için bir teselli kitabı olmuştur.

Olaylar Ahaşveroş (= I. Kserkses) döneminde; yaklaşık İ.Ö. 480 yılında, başkent Sus'ta geçer (Perslerin İmparatorluk sınırları içindeki üç başkentinden Elam'da bulunana). Halkın bir kısmı hâlâ Babil'de yaşarken, diğer bir kısmı Yerusâlim'e dönmüştür bile. Sus'ta yaşayan Yahudiler de vardı (buna şaşırılmamak gerekir, çünkü krallar Koreş, Darius ve Artahşasta Yahudi dostu tutum sergiliyorlardı ve Persler'in dinsel konularda hoşgörülü tutumu vardı). Sus'ta yaşayan Yahudiler'in ruhsal durumlarına ilişkin hemen hiçbir şey okumuyoruz.

Kuruluş düzeni:

1. Ahaşveroş'a yeni bir kraliçe: 1-2. Bölüm
2. Haman'ın Yahudiler'i yok etme teşebbüsü ve sonu: 3-7. Bölüm
3. Yahudiler'in kurtuluşu ve düşmanlardan aç alınması: 8-9. Bölüm
4. Purim kutlamaları ve Mordekay'ın yükselişi: 9-10. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Haman'ın başka ırklara taşıdığı nefretten kaynaklanan Yahudi düşmanlığı (antisemitizm).
- Tanrı adı Yahve'nin bulunmaması (EA'da Tanrı adının geçmediği tek kitap, Ezgiler Ezgisi'nde kısa şekli olan "Yah" bir kez geçmekte, 8:6).
- Tanrı yardımı ve etkinliği üzerinde vurgulama (Tanrı'nın adı geçmese de O, sıkıntı ve tehlike anında onların hemen yakınında).
- Kitabın kendine özgü gerilimi (Yükselen gerilim, entrikalar vb.).

Œir Kitapları

(Eyüp'ten Ezgiler Ezgisi'ne Kadar)

Her bir Œir kitabının kendine özgü konusu vardır. Konu çoğu kez insan ve Tanrı ilişkisidir. Eyüp'te acılar çekme sorunu ele alınır. Mezmurlar, insanın kendi yaşamına ilişkin her Œeyi Tanrı önüne döktüğü dualar ve ruhsal ezgiler derlemesidir. Ezgiler Ezgisi bir istisnadır; burada konu dünyasal sevgi ezgileridir.

Eyüp

Eyüp, “Kusursuz, doğru bir adamdı” (Eyü. 1:1) ve Üs Ülkesi’nden (muhtemelen Arap çölündeydi) idi. Tanrı’nın bereketine bollukla sahipken, bir anda elindekilerin birer birer alındığını ve yaşamından başka geriye bir şeyi kalmadığını gördü. Her şey geçici olduğunu göstermişti, zenginlik, aile, evlilik, sağlık, dostluklar. Ve Eyüp “neden?” sorusuna yanıtın insan açısından verilemeyeceğini gördü – olanların kendi kişisel suçundan kaynaklanmadığından ve bunların Tanrı’nın cezası olmadığından emindi (dostları sürekli bunu kanıtlamaya çalışsalar da). Ancak, öte yandan göksel yerleri görme yetisine sahip değildi, bu nedenle de olayın arka perdesini, yani Yahve’nin şeytanla konuşmasını bilmiyordu. Şeytan, Eyüp’ü sınavabilirdi, ancak Eyüp’ün canına dokunamazdı.

Dostlarıyla ve öfke dolu genç Elihu’yla geçen tartışmaların ardından, Tanrı’nın yanıtı geliyor ve Eyüp’ün bu konuda yeterliliği ve kavrama yeteneği olmadığından ağzını açamayacağı gösteriliyor. O ne yaratılıştaki oradaydı, ne de Livyata gibi düşmanlara karşı çıkabilirdi. Bu tür sorular konusunda söz sahibi olmak için kendisi Tanrı olmalıdır. Ve bu yanıt Eyüp’e yeterli geldi. Sonunda Tanrı’nın yüceliğini kavradı ve zor olan denenmenin son bağlamlarını kavramasa da, artık kendisini güvenle O’nun ellerine bırakabilirdi. Eyüp bunları anlayıp ikrar ettikten sonra Tanrı tarafından dostları önünde aklanır ve kaybettiği tüm maddi bereketlerin iki mislini alır.

Kitabın konusu “acı”dır. Tanrı, şeytan aracılığıyla acılara izin veriyor, böylece çocuklarının sınavlarda galip gelmesini, ge-

lişmesini ve güçlenerek bunlardan çıkmasını amaçlıyor. Ama her şey Tanrı'nın ellerinde. Hem ağır sınavla deneneyen Eyüp hem de onun canına dokunamayan ve Tanrı'nın istemi dışına çıkamayan şeytan da O'nun ellerinde (krşl. Martin Luther, şeytani "Tanrı'nın zincire bağı köpeğı" olarak nitelendiriyor).

Bu kapsamda çifte amaca ulaşılmaktadır: İlk, okuyucu çok zor bir konu olan neden bu denli çok acı var konusuna ilişkin daha derin bir kavram kazanmakta, ikincisi (ve öncelikle!) Tanrı'yı derinden kavramayı öğreniyor:

- Tanrı çocuklarını eğitmek amacıyla acıyı araç olarak kullanır. Rom. 5:3'e göre, bu tür iman denenmeleri dayanma gücünü, dayanma gücü Tanrı beğenisini, Tanrı beğenisi de umudu yaratıyor; aynı zamanda bkz. Rom. 8:17.
- Tanrı şeytandan daha güçlü ve kudretlidir. Tanrı'dan üstün herhangi bir güç yoktur.
- Tanrı bizim ölçülerimize göre cezalandırmaz. Tanrı, bizim "acılar hep kişisel günahların sonucudur" şeklinde değerlendireceğimiz bir basmakaliba sokulamayacak kadar büyüktür.
- Tanrı çocuklarıyla amaca ulaşır; *Burada kastedilen "Tanrı çocukları ile bir amaca ulaşır" mı? yoksa "Tanrı çocukları ile olan amacına ulaşır" mı?*

Eyüp'ün atalardan İbrahim, İshak ve Yakup'un döneminde yaşadığına ilişkin şunlar gösterilebilir (yani, yaklaşık İ.Ö. 2000):

- Yaşam tarzı çok yakından ataları anımsatıyor;

- Eyüp'ün ulaştığı ve 140'ı aşan uzun yaşamı (Eyü. 42:16: *Bundan sonra* Eyüp yüz kırk yıl yaşadı);
- Eyüp'ün kendi evindeki kâhinliği;
- Sunulan kurbanlar (Eyü. 1:5; 42:8);
- Musa'nın yasasına ilişkin herhangi bir işaret olmaması;
- Mısır'dan çıkış ve krallığa ilişkin en ufak bağ olmaması;

Kuruluş düzeni:

1. Eyüp büyük denenmelerde:	1-3. Bölüm
2. Acımın nedenleri konusunda arkadaşlarıyla tartışması:	4-28. Bölüm
3. Eyüp doğrudan Tanrı'ya yöneliyor:	29-31. Bölüm
4. Öfkeli genç Elihu dört konuşma yapıyor:	32-37. Bölüm
5. Tanrı'nın yanıtı:	38-41. Bölüm
6. Eyüp'ün kutluluklar dolu sonu:	42. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Kitabın yazılış tarihi. Eyüp büyük olasılıkla Kutsal Kitap'taki en eski bölümdür (Yaratılış kitabına giren yazılı kaynakların yanında);
- Vurgu, Tanrı'nın yüceliğine³
 - Varlığının yüceliği – 42:1-5
 - Gücünün yüceliği – 1:6; 38:1ff
 - Tasarılarının yüceliği – 1:6f; 19:26f
 - Amaçlarının yüceliği – 1:8-12; 2:3
 - Tanrı çocuklarının yüceliği – 1:20-22; 13:15; 23:10
- Eyüp'ün Tanrı katındaki saygınlığı (Eyü. 1:1: kusursuz, doğru, Tanrı'dan korkan. Aynı zamanda bkz. Hez.

³ Stanley A. Ellisen, *Von Adam bis Maleachi (Adem'den Malaki'ye)*, a.a.O., S. 170

14:14: *şu üç adam –Nuh, Daniel, Eyüp- orada olsalar bile, doğruluklarıyla ancak kendi canlarını kurtarabilirler...).*

- Eyüp'ün oğulları için kaygısı (Eyü. 1:5).
- Tanrı'nın Eyüp'ten hoşnutluğu (Eyü. 1:8).
- “Eyüp’e gelen felaket haberleri” (Bazı dillerde bir deyim haline gelen) sözü (Eyü. 1:13-19).
- Eyüp'ün bu “felaket haberleri” karşısındaki olağanüstü tepkisi: (Eyüp dedi:) *“Bu dünyaya çıplak geldim, çıplak gideceğim. RAB verdi, RAB aldı, RAB’bin adına övgüler olsun! Bütün bu olaylara karşın Eyüp günah işlemedi ve Tanrı’yi suçlamadı”* (Eyü. 1:21f), ve karısının Tanrı’dan ayrıl üstelemelerine karşın şöyle diyor: *“Eyüp, ‘Aptal kadınlar gibi konuşuyorsun’ diye karşılık verdi, ‘Nasıl olur? Tanrı’dan gelen iyiliği kabul edelim de kötülüğü kabul etmeyelim mi?’ Bütün bu olaylara karşın Eyüp’ün ağzından günah sayılabilecek bir söz çıkmadı”* (Eyü. 2:10).
- (Kutsal Kitap’ta çok nadir görülen) Tanrı'nın taht salonuna bakış (Eyü. 1f – krşl. Yşa. 6; Va. 4f).
- Şeytana ve maksatlarına ilişkin başlıca bilgi (Eyü. 1:6ff).
- Eyü. 12:2’deki Eyüp’ün alaylı sözleri: *“Gerçek, sizler özel insanlarsınız, bilgelik de sizinle birlikte olacak!”* (Kutsal Kitap’ta çok nadir rastlanan) alaylı konuşma için ayrıca bkz. Mar. 7:9; Elç. 23:5.
- Eyüp’ün diri Tanrı’yi tanınması ve bu Tanrı’yi görme özlemi: *“Oysa ben kurtarıcımın yaşadığını, sonunda yeryüzüne geleceğini biliyorum. Derim yok olduktan sonra, yeni bedenimle Tanrı’yi göreceğim. O’nu kendim göreceğim, kendi gözlerimle başkası değil. Yüreğim bayılıyor bağrımda!”* (Eyü 19:25-27).

- “Acı insana hep kendi suçunun neticesi gelir” diyen görüşün çürütülmesi (aynı zamanda Yu. 9:2’de öğrencilerin niçin birisinin kör olarak dünyaya geldiği konusundaki sorusuna bakınız: “*Rab’bi, kim günah işledi de bu adam kör doğdu? Kendisi mi, yoksa anne babası mı*”).
- *Bir kıza şehvetle bakmamak* için Eyüp’ün gözleriyle yaptığı antlaşma (Eyü. 31:1-4).
- Tanrı’nın yanıtı: Eyüp’ün acılarının nedeni konusundaki soruya yanıt yerine, karşıt soru sorulmakta: “*Söz söylemeye hakkın var mı?*” Çoğunlukla yanıt olmayan, neden acılar var sorusuna karşı günümüze dek verilen etkin cevap ve uyarı bu.
- Birçok acının ardından Eyüp’ün edindiği yepyeni Tanrı anlayışı ve hemen akabindeki tövbe: “*Kulaktan duymaydı bildiklerim senin hakkında, şimdiyse gözlerimle gördüm seni. Bu yüzden kendimi hor görüyor, toz ve kül içinde tövbe ediyorum*” (Eyü. 42:5f).
- Eyüp’ün dostları için Tanrı’nın işittiği dilek duası (Eyü. 42:8).
- Eyüp dramatik öyküsünden iki kat –sayı açısından– bereketle çıkıyor (Eyü. 42:17) ve Eyüp’ün sonu: “*Kocayıp yaşama doyarak öldü*” (Eyü. 42:17).

Mezmurlar

Mezmurlar (İbranice *tehillim* = “Övgü İlahileri”) dualardır: İnanlı Tanrı'yla konuşur. Aslında bunlar bestelenmiş dualardı. Melodileri ve ritimleri artık bilinmiyor. Burada Tanrı'yla olan ilişki ele alındığı için, Mezmurlar kitabı birçok İsa Mesih inancının dua kitabı da olmuştur. Mezmurlar kitabının konusu Tanrı'ya edilen her tür duadır. İnsan yaşamıyla ilgili her türlü konu burada dile getirilir: En coşkun sevinç, en büyük sıkıntı, övgü ve hamt, ağıt ve ümitsizlik, güven ve korku, beklenen yardıma duyulan özlem ve kurtuluş ve aynı zamanda Mesih'e ilişkin ön bildirimler. Bu kitap (şimdiye dek öyledir) İsrail'in bayramlarda, tapınmada, sinagogda ve Yeruşalim'e olan hac yolculuklarında (her yetişkin erkek ana bayramlara katılmak için yılda üç kez Yeruşalim'e gitmeliydi) ilahi kitabıydı.

Mezmurlar'ın çok farklı çeşitleri var (örnekler parantez içinde):

- Hem bireysel olarak inanlıların hem de tüm topluluğun Ağıt Mezmurlar'ıdır (Mez. 3; 22): Burada kişi Tanrı'ya karşı kendi sıkıntısını dile getirir. Ağıtı sıklıkla tüm olanlara karşın Tanrı'ya güven izler.
- Öç ya da düşmanın cezalandırılması için dilekler içeren Mezmurlar (Mez. 12; 35; 59; 137): Tanrı düşmanlarını (ve İsrail'in düşmanlarını) paramparça etmelidir.
- Yitirilen insanlar, Yeruşalim veya İsrail için yas duaları (Mez. 44; 74).
- Şükran duaları (Mez. 18; 21; 138): Örneğin, kurtuluş veya yerine gelen vaatler için.

- Tapınma ilahileri (Mez. 8; 77; 96; 103; 104): Yahve ve bereketleri övülmektedir.
- Kral Mezmurlar'ı (çoğunluğu mesianik (Mesih'e ilişkin) Mezmurlar'dır; Mez. 2; 72; 101; 110).
- Siyon Mezmurlar'ı (Mez. 46; 48; 76; 84; 122;132): Konu Yeruşalim'dir.
- Epik (anlatım) övgü ilahileri (Mez. 9; 18; 106; 124): Tanrı'nın işleri anlatılmaktadır.
- Sevgi ilahileri (Mez. 45).
- Toplulukla karşılıklı okunan (ayin) Mezmurlar (Mez. 15; 24; 118): Duahanla topluluk arasında değişerek okunurlar.
- Bilgelik Mezmurlar'ı (Mez. 1; 19; 33; 39; 49; 127).
- Hac Mezmurlar'ı (Mez. 120-134).

Kutsal Kitap Mezmurlar'ı şu yazarlara mal ediyor:

- 1 kez Musa (Mez. 90).
- 75 kez Davut (Davut 73 kez Mezmurlar'ın başında ismen anılıyor; YA'da Mez. 2 (Elç. 4:25) ve Mez. 95 (İbr. 4:7) Davut'a mal edilmektedir).
- 2 kez Süleyman (Mez. 72; 127).
- 12 kez Asaf.
- 20 kez Korahoğulları.
- 1 kez Heman (Mez. 88).
- 1 kez Eytan (Mez. 89).

Kuruluş düzeni:

150 Mezmur, beş kitaba bölünmüştür (1-41; 42-72; 73-89; 90-106; 107-150).

Özellikle dikkat ediniz:

- Burada dile getirilen Tanrı ilişkisinin yoğunluğu ve Tanrı'yla olan bağlantı.

- Yüreğin dili (burada insanın içi, Tanrı'ya şikayete varana dek kendisini döker).
- Sıklıkla kullanılan “Şükran” ve “Haleluya” (RAB'be övgüler sun) terimleri.
- Mezmurlar'ın YA'da sıklıkla kullanımı (YA'daki EA alıntılarının hemen 1/3'ü Mezmurlar'dan).
- Öç Mezmurlar'ı Mezmur yazarının Tanrı'nın düşmanlarını yok etmesi özlemini dile getirir ve kişisel intikamı sergilemez.
- Mesianik Mezmurlar İsa'nın gelişine ilişkin birçok ön bildiride bulunur.
- Mezmurlar'ın yazılmasında kullanılan dilin güzelliği.
- Mez. 1 tüm Mezmurlar kitabına bir başlık ve giriş niteliğinde.
- Mez. 2 hem kralları da dahil olmak üzere tanrıtanımazlara karşı Tanrı'nın tutumunu sergiliyor hem de mesianik öğretiyeye sahip: Burada hem İsa'nın zamanındaki “Ulusların hiddeti” (Pilatus vb. bkz. Elç. 4:25-28) hem de Tanrı Oğlu önceden bildiriliyor (A 6f): “*Ve, ‘Ben kralımı kutsal dağım Siyon'a oturttum’ diyor. RAB'bin bildirisini ilan edeceğim: Bana ‘Sen benim oğlumsun’ dedi, ‘Bugün ben sana baba oldum.’*”
- Mez. 3'teki “Sabah duası” ve Mez. 4'teki “Akşam duası.”
- İnsanın yüceliği (Mez. 8).
- İsa'ya ilişkin işaret (Mez. 16:8-11; bkz. Elç. 2:27; 13:35).
- Büyük sevinç: “*Seni seviyorum, gücüm sensin, ya RAB! RAB benim kayam, sığınağım, kurtarıcımdır, Tanrım, kayam, sığınacak yerimdir, kalkanım, güçlü kurtarıcımdır, korunağımdır!*” (Mez. 18:1f).

- Mesih'in çekeceği acılara ilişkin ön bildiri (Mez. 22), bkz. öncelikle 2. ayet "*Tanrım, Tanrım, beni neden terk ettin?*" (Mat. 27:46), 15. ayet "*Gücüm çömlek parçası gibi kurudu, dilim damağıma yapışıyor; beni ölüm toprağına yatırdın*" (Yu. 19:28), 16. Ayet "*Ellerimi ayaklarımı deliyorlar*" ve 18. ayet "*Giysilerimi aralarında paylaşıyorlar. Elbisem için kura çekiyorlar*" (Yu. 19:24).
- Mez. 23, belki de hepsi içinde en güzeli (krşl. Yu. 10).
- Mez. 27:1'deki ümit doluluğı: "*RAB benim ışığım, kurtuluşumdur, kimseden korkmam. RAB yaşamımın kale-sidir, kimseden yılmam.*"
- İsa'nın haç üzerinde çekeceği acılara ilişkin ön bildiri (Mez. 31:5): "*Ruhumu ellerine bırakıyorum, ya RAB, sadık Tanrı, kurtar beni*" (krşl. Luk. 23:46).
- Davut'un baskılar ortasındaki güveni: "*Hayatım senin elinde, kurtar beni düşmanlarımdan pençesinden, ardıma düşenlerden*" (Mez. 31:15; Eski çeviri: *Vakitlerim senin elindedir...*).
- Davut'un büyük günahları olan zina ve adam öldürmenin ardından gelen iki Tövbe Mezmuru, 32 ve 51 (büyük olasılıkla birbirine bağlı). Bkz. "Ne Mutlu!" bildirilerine, Mez. 32:1f: "*Ne mutlu isyanı bağışlanan, günahı örtülen insana! Suçu RAB tarafından sayılmayan, ruhunda hile bulunmayan insana ne mutlu!*" Ama günahının ona yaptığı baskı içinde (32:3f).
- Tanrı Sözü'nün güvenilirliği (Mez. 33:4): "*Çünkü RAB bin sözü doğrudur, her işi sadakatle yapar.*"
- Mez. 34'deki Tanrı'ya övgü.
- Tanrı'ya susayış (Mez. 42 ve Mez. 63).
- Kendi günahlılığı karşısında yardım talebi (Mez. 51:10-12): "*Ey Tanrı, temiz bir yürek yarat, yeniden kararlı*

bir ruh var et içimde. Beni huzurundan atma, Kutsal Ruhun'u benden alma. Geri ver bana sağladığın kurtuluş sevincini, bana destek ol, istekli bir ruh ver."

- Tanrı önünde sessizlik (Mez. 62).
- Mesih'in Tanrı evi için olan gayreti (Mez. 69:10; krşl. Yu. 2:17).
- Mesih'in haç üzerindeki susuzluğu: "*Sirke içirdiler susadığımda*" (Mez. 69:21).
- Mesianik krala ilişkin işaret de taşıyan Kral Mezmuru 72.
- Büyük sıkıntılarda bile Tanrı'ya sıkı sarılmak (Mez. 73:23-26): "*Yine de sürekli seninleyim, sağ elimden tutarsın beni. Öğütlerinle yol gösterir, beni sonunda yüceliğe eriştirirsin. Senden başka kimim var göklerde? İstemem senden başkasını yeryüzünde. Bedenim ve yüreğim tükenebilir, ama Tanrı yüreğimde güç, bana düşen paydır sonsuza dek*".
- Musa'nın geçiciliğe ilişkin açıklaması (90:12).
- Tanrı'nın koruması (Mez. 91:1f): "*Yüceler yücesinin barınağında oturan, Her Şeye Gücü Yeten'in gölgesinde barınır. 'O benim sığınağım, kalemdir' derim RAB için.*"
- Kayrası ve merhameti için Tanrı'ya övgü (Mez. 103).
- Tanrı'ya yaratıcı sıfatıyla sunulan övgü (Mez. 104).
- İsa'ya ilişkin ön bildiri olan, YA'da en çok alıntı yapılan EA ayeti: "*RAB Rabbime: 'Ben düşmanlarını ayakların altına serinceye dek sağımda otur' dedi*" (Mez. 110:1).
- Mez. 110'daki ikinci mesianik bildiri; Mesih'in kâhinliğine ilişkin ön bildiri: "*RAB ant içti, kararından dönmeyiz: 'Melkisedek düzeni uyarınca sonsuza dek kâhinsin sen'* (4. ayet – krşl. İbr. 5-7).

- Köşetaşı İsa Mesih'e ilişkin ön bildiri (Mez. 118:22): *"Yapıcıların reddettiği taş, köşenin başı oldu"* (krşl. Mat. 21:42; Elç. 4:11; 1Pe. 2:7 ve Yşa. 28:12).
- Kutsal Kitap'ın en uzun bölümü Mez. 119; konusu "Tanrı Sözü."
- Mezmurlar'ın kapanışı: *"Bütün canlı varlıklar RAB'be övgüler sunsun! RAB'be övgüler sunun!"* (Mez. 150:6).

Süleyman'ın Özdeyişleri

Süleyman'ın Özdeyişleri yaşamda yol gösterici özdeyişleri içerir. Söz konusu, bir yönden gözlemler aracılığıyla kazanılan, diğer yandansa Tanrı korkusunda uygulanması gereken bilgeliktir. Bu kural genelde geçerlidir yani *çoğu kez* bildirilen sonuca ulaşılır ama *her zaman değil*, daha doğrusu hep bu yaşamda değil, çünkü bazı şeyler sonsuzlukta gerçekleşecektir. Kitabın konusu, bilgeliğin ve Tanrı korkusunun bir insanı kişisel olgunluğa nasıl ulaştırabildiğidir. Tanrı korkusu bulunmayan bir yaşamsa kötü bir sona götürür.

Bu kitabı anlamaya yarayan anahtar, Özd. 1:2-4 (Süleyman'ın Özdeyişleri...): *“Bilgelige ve terbiyeye ulaşmak, akıllıca sözleri anlamak, başarıya götüren terbiyeyi edinip doğru, haklı ve adil olanı yapmak, saf kişiyi ihtiyatlı, genç adamı bilgili ve sağgörülü kılmak içindir.”*

Yazar olarak Süleyman 1-24. bölümler için verilmektedir (bu oldukça uygun, çünkü 1Kr. 4:32'ye göre Süleyman 3000 özdeyişi kaleme aldı; aynı zamanda bkz. Vai. 12:9); bu özdeyişler İ.Ö. 10. yüzyılda oluştu. Ayrıca, 25-29. bölümler de Süleyman'ındır, ancak bu özdeyişler daha sonra “Hizkiya'nın adamlarınca” (yaklaşık İ.Ö. 700) bir araya toplandı (Özd. 25:1). 30. bölüm Agur'dan (burada anılmasının dışında bilinmeyen biri), 31. bölüm Massa kralı Lemuel'den gelmektedir. Kitap olasılıkla, Hizkiya'nın dönemine dek 1-24. bölümleri içeriyordu ve daha sonra genişletildi. İlk derleme aslında iki bölümdü: 1-9. bölüm ve 10-24. bölüm (bkz. 10:1'de 1:1 yinelemekte: *Süleyman'ın Özdeyişleri*).

Kuruluş düzeni

1. Süleyman'ın Özdeyişleri'nin birinci derlemesi: 1-9. Bölüm
2. Süleyman'ın Özdeyişleri'nin ikinci derlemesi: 10-24. Bölüm
3. Hizkiya'nın adamlarınca bir araya getirilen, Süleyman'ın Özdeyişleri'nin üçüncü derlemesi: 25-29. Bölüm
4. Tamamlamalar: 30-31. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Süleyman'ın Özdeyişleri'nin Mezmurlar'la olan ilişkisi: Mezmurlar, Tanrı'ya yönelik ve insanın Tanrı'yla olan ilişkisi söz konusuyken; Süleyman'ın Özdeyişleri insan ilişkilerini düzeltmek ve Tanrı'yı hoşnut eden yaşamı yaşamakta yardım sunmak için insana adres niteliğindedir.
- Bilgelik ve yasa arasındaki fark: Yasalar izlenilmeleri gereken yönlendirmeler vererek belirli konuları karara bağlıyor, yani Tanrı tarafından belirlenen kısmı ele alıyor. Buna karşın bilgelik Tanrı tarafından yönetmelikler aracılığıyla düzene koyulmayan, insanın özgürce doldurması gereken alanı kapsıyor ve kendine sorduğu soruların sonucu olarak bilgeliğe ulaşıyor (“İnsan bunu ya da şunu yapar veya yapmazsa ne olur?”).
- Bilgelik Tanrı'dan kaynaklanır ve bu konuda eksiği olan, Tanrı'dan dilemelidir (Yak. 1:5).
- Süleyman'ın Özdeyişleri'nin ana amacı: İnsanlar Tanrı korkusunda yaşamalı ve sonsuzluğa hazır olgun Tanrı çocukları olarak eğitilmelidir.

- Güncel yaşama ilişkin çeşitli konular (evlilik ve zina, ebeveyne karşı itaat, ikiyüzlülük, cömertlik, gurur vb.).
- Çünkü yaptıklarının sonucu kötü bitecek, insanların gözünde akılsızca davranışlarından ötürü ahmak veya akılsız olarak nitelenenlerin sıklıkla anılması (bkz. Örneğin, 1:7: “*RAB korkusudur bilginin temeli, ahmaklarsa bilgeliği ve terbiyeyi küçümser*”).
- Çok sayıda harika bağımsız özdeyişler (ne yazık burada onların çok azına yer verebileceğiz).
- Yetişme çağında olan gençlere öğütler. (Örneğin Böl. 3-4 veya 1:8-10): “*Oğlum, babanın uyarılarına kulak ver, annenin öğrettiklerinden ayrılma. Çünkü bunlar başın için sevimli bir çelenk, boynun için gerdanlık olacaktır. Oğlum, seni ayartmaya çalışan günahkârlara teslim olma.*”
- Kadınların baştan çıkarmasına karşı uyarı (Özd. 5; 6:20ff).
- Sonsuzluktan beri Tanrı katında olan bilgelik (Özd. 8: Tanrı Oğlu İsa Mesih'e değin çağrışıma bakınız).
- Bilgeliğin anahtarı (Özd. 9:10): “*RAB korkusudur bilgeliğin temeli, akıl Kutsal Olan'ı tanımaktır.*”
- Önemli konu, “konuşma” (örneğin, 10:19).
- Sağlıklı devlet ve toplumun temeli: “*Doğruluk bir ulusu yüceltir, oysa günah herhangi bir halk için utançtır*” (14:34).
- Türkçe'de de bilinen atasözleri; örneğin, (16:18): “*Gururun ardından yıkım gelir*” veya (26:27): “*Başkasının kuyusunu kazan içine kendi düşer.*”
- Kendine hakim olabilmenin önemi: “*Sabırlı kişi yiğitten üstündür, kendini denetleyen de kentler fethedenden üstündür*” (16:32).

- EA'da bağışlamaya ilişkin işaret, (Özd. 28:13): *“Günahlarını gizleyen başarılı olamaz, itiraf edip bırakansa merhamet bulur.”*
- Tanrı'nın bir Oğlu olduğuna değinilmesi (30:4).
- Özd. 31'de, Lemuel'in evliliğin ve kadınlığın doğasına ilişkin derin anlayışı (bunları annesinden öğrenmişti, Özd. 31:1) (Almanca'daki Luther 84 çevirisi 10. ayetle başlayan kesim üzerine *“Çalışkan Ev Hanımına Övgü”* başlığını koymuş olsa da, burada sadece evinde ve ev hizmetlilerinin başında duran biri değil, tersine, çalışan, eşine destek olan ve bu gibi başka özelliklere de sahip bir kadın resmi çiziliyor).
- Kitabın sonundaki güzel övgü: *“Soylu işler yapan çok kadın var, ama sen hepsinden üstünsün. Çekicilik aldatıcı güzellik boştur, ama RAB'be saygılı kadın övülmeğe layıktır. Ellerinin hak ettiğini verin kendisine, yaptıkları için kent kurulunda övülsün”* (31:29-31).

Vaiz

Vaiz kitabı Tanrı'sız bir yaşamın ne denli anlamsız ve boş olduğunu gösterir. Bir kişi gerçek mutluluk ve yaşam doluluğunu ancak içerisinde Tanrı korkusu hüküm süren bir yaşam yaşamasıyla bulur. Sadece bu dünya yaşamını kovalamak ümitsizliğe ve boşluğa sürükler. Yalnızca Tanrı'ya yönelenler gerçek yaşamın ne olduğunu bilir. Yazar Süleyman'dır (1:1).

Kuruluş düzeni:

1. Tüm dünyevi şeylerin boşluğu:	1-3. Bölüm
2. Tümünden dünyasal bir yaşam:	4-6. Bölüm
3. Bilgelik ve akılsızlık:	7-10. Bölüm
4. Günü ve gençlik çağını yararlı kıl:	11-12. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Açıklıkla Süleyman'ı işaret eden başlık (Süleyman bilgeliğiyle tanınmıştı ve 3000 özdeyiş yazmıştı).
- Tanrı korkusu olmayan, tümünden dünyasal yaşamın olumsuz, çok kötümser tanımlanışı (“boş“, rüzgarı kovalamaya kalkışmak”).
- Defalarca yinelenen zevki tatma çağrısı (2:1-10 vb.). (krşl. Flp. 4:4): “*Rab 'de her zaman sevinin; yine söylüyorum, sevinin!*”
- İnsan yaşamının zahmeti (2:20-24).
- Tadını çıkartabilmek bir Tanrı armağanıdır (2:24f; 3:12, 22; 5:17; 8:15; 9:7). (bkz. Vaiz 3:13): “*Her insanın yiyip içmesi, yaptığı her işle doyuma ulaşması bir Tanrı armağanıdır.*”

- Zıtlı çiftler karşılaştırması (Böl. 3), “her şeyin zamanı var”.
- Vaiz 3:11’deki insanların yüreğine sonsuzluk kavramının konulduğu bildirisi.
- Konu, yargı ve sonsuzluk (3:17; 11:9; 12:13f).
- Tanrı’yı gençlikte aramak konusunda vurgulama (12:1): *“Bu yüzden zor günler gelmeden, zevk almıyorum diyeceğin yıllar yaklaşmadan... gençlik günlerinde seni yaratanı anımsa.”*
- Tanrı’nın Yaratan olarak anılması (Vaiz 12:1).
- Yaşlılığın zengin resimlemelerle açıklanışı (Böl. 12).
- Yazarın kitabın yazılmasında güzel anlatım dili kullanma ve özen gösterme arzusu (12:10).
- Özetleme ve yorum anahtarı olarak kitabın sonu: *“Her şey duyuldu, sonuç şu: Tanrı’ya saygı göster, buyruklarını yerine getir, çünkü her insanın görevi budur. Tanrı her işi, her gizli şeyi yargılayacaktır, ister iyi ister kötü olsun”* (12:13f).

Ezgiler Ezgisi

Ezgiler Ezgisi kadın erkek arasındaki sevginin güzelliğini açıklayan dünyasal, hatta erotik sevgi ezgilerin bir araya getirildiği bir yapıttır. Ezg. 1:1'e göre yazarı Süleyman'dır (1Kr. 5:32'ye göre 1500 ezgi kaleme almıştı). Konu, Tanrı'nın armağan ettiği sevginin saflığı ve güzelliğidir. Kitabın başka anlama (mecaz anlamına) geldiğine ilişkin dahili bir işaret yoktur.

Kuruluş düzeni:

Sevgi ezgilerinin bir araya toplandığı yapıt.

Özellikle dikkat ediniz:

- Başlık: Süleyman'ın Ezgiler Ezgisi⁴ (1:1).
- Mez. 45'teki gelinin ezgisiyle olan benzerlik.
- Kitabın sıklıkla dinsel konulara, daha doğrusu neredeyse hiç Tanrı ilişkisine değinmemesi ve oldukça erotik olması (aslında tarihsel olarak en sonuncusu reddedilmesinin ana nedeniydi) nedeniyle geri çevrilmesi.
- Sıkça anlam aktarması yoluyla, özellikle günümüzde genellikle İsa ve gelini olan kilise arasındaki sevgi ilişkisi kapsamında kitabın yorumlanması.
- Sürekli karşımıza çıkan "Sevgilim" hitabı.
- Sevgililerin birbirlerine hayranlıkları.
- Sevginin duyumsallıkla ve türlü resimlemelerle açıklanışı.
- Gerçek içerik: Cinselliğin de buna dahil olduğu kadın ve erkek arasındaki Tanrı armağanı sevginin güzelliği.

⁴ Eski çeviri: *NEŞİDELER Neşidesi: Süleyman'ındır.*

- Kitabın trajedisi (ve yazarı Süleyman'ın yaşamı): Süleyman tek kadına olan sevginin ne denli güzel olduğunu biliyor, ancak bu mutluluğa hiç ulaşamadı (bkz. Yaşamındaki sayısız kadınlar).

Peygamberler **(Yeşaya'dan Malaki'ye Kadar)**

Peygamberlerin konusu çoğunlukla İsrail'in, Tanrısı'yla olan antlaşmaya sadakati ya da sadakatsizliğidir. Bunun dışında, Yunus gibi Tanrı halkı İsrail'e değil, tersine İsrail'in düşmanlarına (burada Ninova) gönderilen ve Tanrı adına tanrıtanımaz uluslara konuşan peygamberler de vardır. Ayrıca, geleceğe ilişkin, hem yakın geleceğe (EA döneminde ya da dönem sona ermeden gerçekleşecek peygamberlikler) hem de uzak geleceğe (öncelikle İsa'nın dönemine ilişkin, ama günümüz açısından bakıldığında gelecekte gerçekleşecek ve henüz gerçekleşmemiş peygamberlikler) ilişkin ön bildiriler yer almaktadır. Bir peygamberin başlıca görevi, Tanrı adına o andaki duruma ilişkin konuşmak ve antlaşmanın bekçisi olarak görev yapmaktır.

Peygamberlik kitapları dört "Büyük Peygamberler" (Yeşaya, Yeremya, Hezekiel, Daniel – Yeremya'dan sonra gelen Ağıtlar da Yeremya'ya ait olarak görülmektedir) ve eskiden bir kitap sayılan "On İki Peygamberler Kitabı" diye adlandırılan on iki "Küçük Peygamberler" (Hoşea'dan Malaki'ye kadar) olarak bölümlendirilir. "Büyük Peygamberler" tanımlaması hem kitapların uzunluğundan hem de yazıların öneminden kaynaklanır. Sıralama tarihsel oluşuma göre yapılmıştır (bu kitaplardan Yeşaya en eskisi ve Daniel en yenisidir). "Küçük Peygamberler" terimi bu kitapların kısalığını kasteder ("Büyük Peygamberler"le karşılaştırıldığında). Mevcut sıralamanın kaynağı kesin değildir. Kesin olan, altı peygamberin kuzey krallığının yıkılmasından (722) önce geldiğidir. Bundan sonra üç peygamber Yeruşalim'in yıkılmasından önce (586) ve son üçü de Babil sürgününden sonra (538'den sonra) gelmiştir.

Yeşaya

Yesaya kitabı bazen “Yeşaya’nın İncili (Müjde)” olarak adlandırılmaktadır ve İsa’nın insanların günahları için sunulan kurban olarak ölmesine ilişkin en muhteşem ön bildirileri içerir. Bu kapsamda Yeşaya peygamberler arasında en büyüğü olarak (Yeremya’nın yanında) kabul edilir. Kitabın konusu şudur: “Kurtuluş salt Yahve’den gelir.” Amaç üç yönlüdür:

- Tanrı’nın kutsallığına, daha doğrusu “İsrail’in Kutsalı”na ilişkin işaretler: Tanrı, kendisi kutsal olduğu gibi, halkının da kutsal bir yaşam sergilemesini talep eder (Lev. 19:2’ye göre).
- Asur baskısı altında bulunan halkın Hizkiya yönetimindeki güçlü yanları.
- Haç üzerinde başkalarının yerine kurban olarak ölmesi dahil, Mesih’e ilişkin ön bildiriler.

Yeşaya, İ.Ö. 740-686⁵ yılları arasında kalan 50 yıldan fazla süreyi kapsayan uzun bir zaman süreci içinde etkinlik gösterdi (Yşa. 1:1: *Yahuda kralları Uzziya, Yotam, Ahaz ve Hizkiya zamanında...*). İsmi adeta program niteliğindedir ve verdiği mesajıyla sıkı bağlantıdadır (İbranice *Yeşayahu* ismi “Yahve kurtuluştur” anlamına gelir). Yeşaya evliydi ve iki oğlu vardı. Babasının adı Amots’du. Yeşaya, Yahudi geleneklerine göre kral evinden geliyordu, kral Uzziya’nın kuzeniydi ve Manaşşe döneminde iki parçaya kesilerek öldürüldü. İsrail’in kuzey

⁵ Uzziya 740 yılına dek tahtta kaldı, Hizkiya 686’da öldü ve onu izleyen kral Manaşşe’nin yönetimi altında Yeşaya şehit olarak ölmüş olmalı.

krallığının yıkıldığı dönemde (İ.Ö. 722) güney krallığı Yahuda'da, Yerusllm kentinde etkinlik gösterdi. Sanherib'in yönetiminde Asurlular'ın Yerusllm'i kuşattığı ve Yahuda'ya ele geçirdiği dönemde Hizkiya'nın yardımcısı olarak özel bir şekilde karşımıza çıkar. Anlaşıldığına göre, bir peygamber okulunun da başında bulunuyordu (bkz. Yşa. 8:16, Yeşaya'nın ğrencileri).

Siyasal durum zordu. II. Yarovam yönetimindeki İsrail'in kuzey krallığında parlak bir ekonomik dönem yaşanırken, Asur III. Tiglat-Pileser idaresinde (745-727; Kutsal Kitap'ta "Pl" diye adlandırılıyor) dünya gücü haline geldi. Yerine geçen V. şalmaneser (727-722), İsrail'in kuzey krallığını sona erdirdi ve başkenti Samiriye'yi ele geçirdi. II. Sargon (722-705) ve özelikle Sanherib (704-681) genişleme siyasetini sürdürdüler. Yahuda kralı Ahaz (735-715) Asur'a bağlıydı. Oğlu Hizkiya (715-686) ise Yahve'ye sadık kaldı ve Asurlular'dan ayrıldı. İnsansal açıdan Hizkiya yönetimi altındaki Yahuda için yenilgi kesindi, ama Yahve'nin yardımıyla dünya gücüne karşı ayakta kalmayı başardı.

Ahaz'ın yönetiminde felaketi andıran bir dinsel düşüş yaşandı. Hizkiya ise yenilikler ve temizleme çalışmaları yaptı. şüphesiz Yeşaya'nın katkısı büyüktü. Ahaz Tapınak Kültü'n Asur ibadetleriyle (bir Asur sunağı dahil) değiştirdi. Ancak durum Hizkiya yönetimi altında ataların inancı olan Yahve'ye dönüşle sonuçlandı.

Yeşaya kitabında dörde bölünme görülüyor (aşağıya bkz. Kuruluş düzeni): Bl. 1-12'de yargı sözleri ve Yeşaya'ya ilişkin birkaç kişisel bilgi yanında Mesih'e ilişkin peygamberlikler yer

alırken, Böl. 13-35'te farklı halklara karşı yargı bildirimleri çok az sayıdaki kurtuluş sözleriyle kesilir. Yeruşalim önlerindeki Sanherib, Hizkiya'nın hastalığı ve Babil'den gelen ulaklar hakkında tarihsel rapor 36-39. Bölümlerde yer alır. Bakış açısı 40-66. bölümlerde değişir: Yeşaya Babil sürgünü ve sürgüne götürülenlerin tesellisi ve buna dahil olarak Mesih'le ilgili en büyük (her şeyden önce "Rab'bin kulu ilahileri" denilen) peygamberlikleri yaparak olacakları muhteşem bir şekilde önceden gözler önüne serer ve son olaylara, daha doğrusu yeni yaratılışa ilişkin ön bildirimler verir.

Kuruluş düzeni:

1. Yeşaya'nın Yeruşalim'deki etkinliği: 1-12. Bölüm
 - Yeruşalim ve Yahuda üzerine gelen yargı, 1-5. Bölüm
 - Yeşaya'nın etkinliği, 6-9. Bölüm
 - Geride kalanlar. 10-12. Bölüm
2. İsrail'e ve halklara yöneltilen yargı sözleri: 13-35. Bölüm
 - Halkların yargısı, 13-23. Bölüm
 - "Küçük Apokalips", 24-27. Bölüm
 - Dünyadaki diğer imparatorluklarla olan ittifaklardan dolayı yargı, 28-33. Bölüm
 - Edom ve gelecek kurtuluş. 34-35. Bölüm
3. Tarihsel kesim: 36-39. Bölüm
4. Teselli kitabı: 40-66. Bölüm
 - İsrail'in kurtuluşu, 40-55. Bölüm
 - Gelecek görkem. 56-66. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Tanrı'ya verilen özel tanım "İsrail'in Kutsalı" (25 kez: Yşa. 1:4; 5:19; 5:24 vb. kısmen "Kurtarıcı" sözüyle bağlantılı: Örneğin, 43:14 ya da 49:7: "Yahve" (RAB), İsrail'in

il'in kurtarıcısı, onun Kutsalı”, krşl. 29:23: Yakup'un Kutsalı, 6:3: *(Her Şeye Egemen RAB kutsal, kutsal, kutsaldır. Yüceliği bütün dünyayı dolduruyor)*, bunun yanında yaklaşık 60 kez “Her Şeye Egemen RAB” (Ordu-ların RAB'bi).

- Tanrı tanımı “İsrail'in kurtarıcısı.”
- Hem uluslara ilişkin (tarih açısından denetlenebilen) hem de İsa'ya ilişkin yerine gelen çok sayıda peygamberlik.
- Doğuş sahnesi (Yşa. 1:3): *“Öküz sahibini, eşek efendisinin yemliğini bilir, ama İsrail halkı bu kadarını bile bilmiyor. Halkım anlamıyor”* (İsa'nın doğumuyla ilişkilendirilen öküz ve eşek geleneği kaynağını buradan alıyor).
- Günahların bağışlanması (Yşa. 1:18b): *“Günahlarınız sizi kana boyamış bile olsa kar gibi ak pak olacaksınız. Ellerinizi kırmız böceği gibi kızıl olsa da yapağı gibi bembeyaz olacak.”*
- Göğe, Tanrı'nın tahtının bulunduğu kata bakış (Yşa. 6, krşl. Dan. 7:13f ve Va. 4-5).
- 7-10. bölümlerde yer alan İmmanuel peygamberlikleri (Doruk noktası elbette Yşa. 7:14: *“Bundan ötürü Rab'bin kendisi size bir belirti verecek: İşte, kız gebe kalıp bir oğul doğuracak adını İmmanuel (Tanrı bizimledir) koyacak.”* Bu İsa'yla gerçekleşiyor, krşl. Mat. 1:21-23).
- Ahaz'ın aldığı “İmmanuel işareti” (Yşa. 7). 2-3 yıl içinde (çocuk iyiyi kötüden ayırt edebilecek yaşa gelince) Resin ve Pekah tehlikesi bitecek. İ.Ö. 732'de Resin (Aram'ın ele geçirilmesi) ve İ.Ö. 722'de Pekah (Asurlular'ca İsrail'in kuzey krallığının ele geçirilmesi) açısında gerçek oldu.
- Yeşaya'nın iki oğlunun peygamberlik içeren isimleri: “Şear-Yaşuv” sağ kalanlar dönecek ve “Maher-Şalal-

Haş-Baz” Hemen çapulla, çabuk yağmala anlamına gelir (7:3; 8:1; Yeni Çeviri).

- Karanlıkta oturan halka ışık vaadi (Yşa. 8:23-9:1) ve bunun İsa Kefarnahum’a girdiğinde yerine gelişi (Mat. 4:12-16).
- Göksel Oğul’un gelişine ilişkin ön bildiri (9:6f): “*Çünkü bize bir çocuk doğacak, bize bir oğul verilecek. Yönetim onun omuzlarında olacak. Onun adı Harika Öğütçü, Güçlü Tanrı, Ebedi Baba, Esenlik Önderi olacak. Davut’un tahtı ve ülkesi üzerinde egemenlik sürecek. Egemenliğinin ve esenliğinin büyümesi son bulmayacak. Egemenliğini adaletle, doğrulukla kuracak ve sonsuza dek sürdürecektir. Her Şeye Egemen RAB’bin gayreti bunu sağlayacaktır.*”
- Tüm Yeşaya kitabında görülen İsrail’in sağ kalanları (1:9 vb.), ancak öncelikle, 10 ve 11. bölümlerde Mesih’e ilişkin ön bildiri için bkz. 11:1f: “*İşay’ın kütüğünden yeni bir filiz çıkacak, kökünden bir fidan meyve verecek. RAB’bin Ruhu, bilgelik ve anlayış ruhu, öğüt ve güç ruhu, bilgi ve RAB korkusu onun üzerinde olacaktır.*”
- Yşa. 12’deki “Kurtuluş Ezgisi”,
- Şeytanın yıkılışını yansıtan (krşl. Hez. 28) dünya hükümrânının yıkılışı (Yşa. 14).
- Yşa. 24-27’deki, RAB’bin Günü (“O Gün”), diriliş ve son yargı gibi konuları içeren “Küçük Apokalips” (26:19a): “*Ama senin ölümlerin yaşayacak, bedenleri dirilecek. Ey sizler, toprak altında yatanlar, uyanın ezgiler söyleyin...*”
- Tanrı tarafından yerleştirilen köşe taşı (Yşa. 28:16; krşl. Mez. 118:22; Ef. 2:20).

- Siyon'a geri dönüş (35. bölüm), daha doğrusu İsrail'in yenilenmesi (Yşa. 49:9ff) ve halkının bir araya toplanması (Böl. 54).
- Paralelini (genellikle de kelimesi kelimesine) 2Kr. 18-20'de gördüğümüz, Yşa. 36-39'daki tarihsel bilgi eki.
- Böl. 40ff'deki birçok harika teselli sözleri (örneğin, 41:10 ya da 43:1-5).
- Tanrı Sözü'nün kalıcılığı (Yşa. 40:8): *"Ot kurur, çiçek solar, ama Tanrımız'ın sözü sonsuza dek durur."*
- Genç kartallar (Yşa. 40:31): *"RAB'be umut bağlayanlarsa taze güce kavuşur, kanat açıp yükselirler kartallar gibi. Koşar ama zayıf düşmez, yürür ama yorulmazlar."*
- İsa'ya ilişkin işaret (Yşa. 42:1): *"İşte kendisine destek olduğum, gönlümün hoşnut olduğu seçtiğim kulum! Ruhum'u onun üzerine koydum. Adaleti uluslara ulaştıracak."*
- Yinelenerek vurgulanan, O'ndan başka Tanrı olmadığı (43:11; 44:6; 45:5; vb. krşl. Yas. 4:35; 32:39).
- Günahın Tanrı'ya getirdiği uğraş: *"...Tersine, beni günahlarınızla uğraştırdınız, suçlarınızla usandırdınız"* (Yşa. 43:24b).
- Dört "Rab'bin Kulu" ilahisi (42:1-9; 49:1-9; 50:4-11; 52:13-53:12). (İçlerinden Yşa. 53'teki Rab'bin acılar çeken kuluna ilişkin kesim EA peygamberliklerinin doğru ve İsa Mesih'in başkalarının suçu için onlar yerine öleceğinin en açık bildirildiği kesimdir).
- Putperestlik hakkında alay (Yşa. 44-46).
- Mesih'e verilen İsrail ismi (Yşa. 49:3): *"Bana 'Kulum-sun, ey İsrail, görkemimi senin aracılığınla göstereceğim' dedi."*

- İsa'ya ilişkin işaret (Yşa. 49:5f) *“Kulu olmam için, Yakup soyunu kendisine geri getirmem, İsrail önünde toplamam için rahimde beni biçimlendiren RAB şimdi şöyle diyor: ‘O’nun gözünde onurluyum, Tanrı bana güç kaynağı oldu.’ Yakup’un oymaklarını canlandırmak, sağ kalan İsraililer’i geri getirmek için kulum olman yeterli değil. Seni uluslara ışık yapacağım, öyle ki kurtarışım yeryüzünün dört bucağına ulaşsın.”*
- Tanrı’nın ana sevgisini andıran kendi halkına sevgisi: *“Kadın emzikteki çocuğunu unutabilir mi? Rahminden çıkan çocuktan sevecenliği esirger mi? Kadın unutulabilir, ama ben seni asla unutmam. Bak, adını avuçlarıma kazıdım. Duvarlarını gözlüyorum sürekli”* (Yşa. 49:15f; krşl. bir annenin tesellisi, Yşa. 66:13: *“Çocuğunu avutan bir anne gibi avutacağım sizi, Yerusâlim’de avuntu bulacaksınız”*).
- Her şeyden önce Yşa. 54:7-10 gibi ayetlerde dile getirilen Tanrı’nın sevgisi ve sadakati.
- Tanrı Sözü’nün ve düşüncelerinin yüceliği (Yşa. 55:6ff).
- Yerusâlim’in gelecekteki görkemi (60. bölüm).
- Mesih’le Tanrı Ruhu arasındaki ilişki (Yşa. 61:1f): *“Egemen RAB’bin ruhu üzerimdedir. Çünkü O beni yoksullara müjde iletmek için meshetti. Yüreği ezik olanların yaralarını sarmak için, tutsaklara serbest bırakılacaklarını, zindanlarda bulunanlara kurtulacaklarını, RAB’bin lütfü yılını, Tanrımız’ın ölç alacağı günü ilan etmek...”* (krşl. Mat. 11:5; Luk. 4:18f).
- Tanrı çocuklarının yeni giysisi: *“RAB’de büyük sevinç bulacağım, Tanrım’la yüreğim coşacak. Çünkü çelenkle süslenmiş güvey gibi, takılarını kuşanmış gelin gibi, bana kurtuluş giysisini giydirdi, beni doğruluk kaftanı ile örttü”* (Yşa. 61:10).

- Baba olan Tanrı (EA'da nadir olarak rastlanır ve çoğunlukla bireysel olmaktan öte, tüm halka olan babalık kastedilir, krşl. Çık. 4:22; Yas. 32:6; Yer. 3:4; 31:9; Hoş. 11:1): “*Babamız sensin. İbrahim bizi tanımasa da, İsrail bizi kabul etmese de, Babamız'sın, ya RAB, ezelden beri adın 'Kurtarıcımız'dır*” (Yşa. 63:16).
- Yeni yeryüzü, yeni gök (Yşa. 65:17ff).

Yeremya

Benyamin topraklarındaki Anatot kentinden kâhin Yeremya, kitaplı peygamberler arasında büyüklük sırasında ikinci yeri alır. Babasının adı Hilkiya'dır. Yaklaşık İ.Ö. 630'dan (Yoşiya döneminden) 580 yıllarına dek hizmette bulundu (Yahudi geleneklerinin bildirisine göre yaklaşık 580'de taşlanarak öldürülmüştür) – bkz. Yer. 1:1-3. Dönemi (Yeşaya benzeri, yalnız ters yönde sıralamayla), Yoşiya'nın yönetimi altındaki ruhsal uyanış ve kendisini izleyen kralların yönetimi altındaki tanrıtanımazlık, Yerusâlim'in ve tapınağın yıkılışına dek süren olayların etkisi altında kalmıştır. Kitabın ağırlık noktası Yoşiya'nın döneminden çok güney krallığı Yahuda'nın yıkılışındadır. Yeremya peygamberlikte bulunur ve çoğunlukla Yerusâlim'de etkinlik gösterirse de, zorla götürüldüğü Mısır'da da devam eder. Yeremya ilk iki sürgüne götürülme olayını (İ.Ö. 605 ve 597), Yerusâlim'in yerle bir edilmesini ve akabindeki sürgünü (kendisi Mısır'a götürülene dek Yerusâlim'de kalır) de yaşar. Görevi her şeyden önce, halk onlarca yıl dinlemek istemese de Yerusâlim'de ve tapınakta tövbe vaazları vermektir. Manaşşe yönetimi altındaki parlak ekonomik dönem ve Yoşiya yönetimindeki ruhsal uyanış geçip gitmiştir. Yahuda sıklıkla değişen krallarıyla yeni dünya gücü olan Nebukadnessar'lı Babil'le, Mısır'ın (Firavun Hofra) arasında durmaktadır; hangi tarafı tutmalıdırlar? Yeremya'nın baş karşıtları Yahuda'ya zafer ve büyük gelecek peygamberliğinde bulunan sahte peygamberlerdir. Buna karşın Yeremya Babil'e teslim olma gereğini vaaz etmektedir ki bu ona sonunda düşmanlık, baskı ve zindan getirir.

Yeremya, gelecek olana karşı uyarı niteliğinde yazılmıştır. Yahuda'nın asiliği nedeniyle Yerusolim yıkıma uğrar ve halk sürgüne götürülür. Tanrısı'nı aramayan halkın çöküşüne ilişkin son bir uyarı ve Tanrı'nın yargısıyla öfkesine boyun eğme çağrısıdır.

Kuruluş düzeni:

1. Yahuda üzerine gelecek yargı ve Yeremya'nın sorunları: 1-20. Bölüm
2. Yahuda kralları ve sahte peygamberlere ilişkin yargı sözleri: 21-28. Bölüm
3. Vaatler: Kurtuluş ve yeni antlaşma: 29-33. Bölüm
4. Babil aracılığıyla yargı ve Yeremya'nın tutsaklığı: 34-39. Bölüm
5. Yerusolim'in düşüşü sonrası Mısır'a zorla götürülme: 40-45. Bölüm
6. Komşu halklara gelen yargı: 46-49. Bölüm
7. Babil'in çöküşü ve İsrail'in kurtuluşu: 50-51. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Birçok resimlemeler ve karşılaştırmalar (örneğin Yer. 1:11,13).
- Yeremya'nın onlar aracılığıyla bazı şeyleri açıklaması gereken sembolik eylemler (örneğin, Yer. 13'teki çürüyen kuşak).
- Kendisini genç sayan ve Tanrı Sözleri'nin ağzına koyulduğu vaadini alan peygamberin çağrısı (Yer. 1:5ff).
- Yeremya'nın doğmadan önce seçilmiş oluşu (Yer. 1:5): *"Ana rahminde sana biçim vermeden önce tanıdım seni. Doğmadan önce seni ayırdım, uluslara peygamber atadım."*
- Tanrı'dan uzaklaştıran iki adım: *"Çünkü halkım iki kötülük yaptı: Beni, diri suların pınarını bıraktı, kendilerine*

sarnıçlar, su tutmayan çatlak sarnıçlar kazdılar” (Yer. 2:13).

- Umut peygamberi (3:16-18; 12:14f; 23:3-8; Böl. 30-33; Böl. 51f).
- Tanrı'nın sabrı, merhameti ve kendisine dönen halk için her şeye karşın yeniden sergilediği lütfü (bkz. örneğin, Yer. 7:3): *“İsrail'in Tanrısı, Her Şeye Egemen RAB diyor ki: Yaşantınızı ve uygulamalarınızı düzeltin. O zaman burada kalmanızı sağlarım (eski çeviri: ...sizi bu yerde oturturum).”*
- Ağlayan peygamber (Yer. 9:1): *Keşke başım bir pınar, gözlerim bir gözyaşı kaynağı olsa! Halkımın öldürülenleri için ağlasam gece gündüz!”*
- “Gerçek övünme” (Yer. 9:23f).
- Diri Tanrı ile ölü tanrıların karşılaştırılması (Yer. 10).
- Çömlekçi benzetmesi (Yer 18; krşl. Rom. 9).
- 20. bölümden itibaren peygambere karşı durmadan ağırlaşan düşmanlıklar ve işkenceler.
- Mesih'e ilişkin vaat (Yer. 23:5f): *“İşte Davut için doğru bir dal (filiz) çıkaracağım günler geliyor. Bu kral bilgece egemenlik sürecek, ülkede adil ve doğru olanı yapacak. Onun döneminde Yahuda kurtulacak, İsrail güvenlik içinde yaşayacak. O, 'RAB doğruluğumuzdur' adıyla anılacak.”*
- Tanrı Sözü'nün etkin gücü: *“Benim sözüm ateş gibi değil mi? Kayaları paramparça eden balyoz gibi değil mi?” (Yer. 23:29).*
- 70 yıl sürecek Babil sürgünlüğünün önceden bildirilişi (Yer. 25:12; 29:10, bkz. Dan. 9:2 ve Ezra'nın açıklamaları).
- İhanetle suçlanan peygamber (Yer. 26).
- İçinde, Babil'in refahı konusunda çaba gösterilmesinin

de öğütlediği sürgünde bulunanlara gönderilen mektup (Yer. 29). Yer. 29:11'deki teselli sözleri ve Yer. 29:13f'de yer alan geri dönüş olanağı.

- Tanrı'nın sevgisinin sürekliliğine ilişkin verilen söz (Yer. 31:3).
- Yeni antlaşma (Yer 31:31-34; krşl. İbr. 8:8-12).
- Peygamberin tarla satın alması (Yer. 32).
- Yeni antlaşmanın Mesih'le olan bağlantısı (Yer. 33): “*O günlerde, o zamanda, Davut için doğru bir dal (filiz) yetiştireceğim; ülkede adil ve doğru olanı yapacak. O günlerde Yahuda kurtulacak, Yerusâlim güvenlik içinde yaşayacak. O, RAB doğruluğumuzdur adıyla anılacak*” (Yer. 33:15f).
- Yazman Baruk'un el yazması tomarının kral Yehoyakim tarafından yakılması ve tüm yazma ve yazdırma işinin (Yer. 36) İ.Ö. 605 yılında yinelenmesi (32 ayete göre birçok ilavenin yapıldığı da görülüyor).
- Yeremya'nın bir sarnıca atılarak hapsedilmesi ve halatlarla oradan çıkarılması zorunluluğu (Yer. 37f).
- Nebukadnessar'ın Yerusâlim'i ele geçişi.
- Yerusâlim'de kalabilenlerin acıklı durumu (Yer. 40).
- Yeremya'nın Mısır'a göç etmek konusundaki uyarısı ve zorla oraya götürülmesi (Yer. 42-44).
- Tanrı'nın eksiksiz affı: “*O günlerde, o zamanda İsrail'in suçu araştırılacak ama bulunamayacak; Yahuda'nın günahları da araştırılacak ama bulunamayacak. Çünkü sağ bıraktıklarımı bağışlayacağım*” (Yer. 50:20).
- Yer. 52'deki Krallar kitaplarını çokça anımsatan yazım tarzı (bkz. giriş 52:1f).
- İ.Ö. 562 yılındaki Yehoyakin'in canının bağışlanması Yeremya'da son olay olarak bildirilir.

Ağıtlar

İsrail Babil’de sürgündedir ve düşüş en derin noktasına ulaşmış gibidir çünkü Tanrı’nın evi olan tapınak yıkılmış ve olağanüstü güzellikteki Yeruşalim şehrinin yeniden kurulması çok uzaklarda gibi görünüyordu. Anahtar sözcük “harap” denilebilir. Yahudi inancının yüreği olan tapınakta artık tapınma gerçekleşmiyor, Tanrı’yla barışa ulaşamıyor. İnsanın ağıtıyla, tanrısal cezalandırma Yeruşalim üzerine inen yargıda buluşuyor. Yakılan birçok ağıtın ve dökülen gözyaşlarının yanı başında, 3. bölümde ilk umut ışığı da parlıyor.

Yahudi geleneği uyarınca Ağıtlar Yeremya’ya atfedilir. Buna göre İ.Ö. 586’dan sonra ya Yeruşalim’de ya da Mısır’da (zorla oraya götürülmüştü) yazılmıştır.

Özellikle dikkat ediniz:

- Kitabın ilk sözleri: “*O kent ki, insan doluydu, nasıl da tek başına kaldı şimdi!*” (bkz. Ağıtlar’ın İbranice isimlendirilmesi: “Nasıl”).
- Tanrı’nın dünyadaki evini reddetmesi karşısındaki korku.
- Tüm kitap boyunca rastlanılan derin günah anlayışı (örneğin, 3: 39): “*İnsan, yaşayan insan için günahlarının cezasından yakındır?*”
- Umut ışığı (Ağı. 3):
 - 22-24. ayet: “*RAB’bin sevgisi hiç tükenmez, merhameti asla son bulmaz; her sabah tazelenir onlar, sadakatin büyüktür. Benim payıma düşen RAB’dir diyor canım, bu yüzden O’na umut bağlıyorum.*”

- 31-33. ayet: “Çünkü RAB kimseyi sonsuza dek geri çevirmez. Dert verse de, büyük sevgisinden ötürü yine merhamet eder. Çünkü isteyerek acı çektirmez, insanları üzmez.”
- Ağı. 3:26f'deki bilgelik: (RAB'bin kurtuluşunu sessizce beklemek iyidir. İnsan için boyunduruğu gençken taşımak iyidir).
 - Konuyu sona erdiren cümle (Ağı. 5:22): “Bizi büsbütün attıysan, bize çok öfkelenmiş olmalısın.”
 - Ağıtlar, Yahudiler ağıt kitabı olarak Av ayının (5. ay, Temmuz-Ağustos) 9'unda okunur (bkz. Yeruşalim'deki Ağıt Duvarı). 9. Av'da şunlar oldu:
 - İ.Ö. 586: İlk tapınağın Babilliler'ce yıkılışı.
 - İ.S. 70: Romalılar'ın ikinci tapınağı yıkması (1. Yahudi Savaşı).
 - İ.S. 135: Bar-Koşva ayaklanmasının Romalılar'ca bastırılması (2. Yahudi Savaşı).
 - Yeremya'nın halkının İsrail'e ve Yeruşalim'e olan sevgisini gösteren çektiği acıları.

Hezekiel

Hezekiel, Yeremya'nın çağdaşıdır ve İ.Ö. 592-570 yılları arasında Yeruşalim'in yıkılışı sırasında ve sürgün döneminin başlangıcında etkinlik gösterir. İbranice isminin anlamı "Tanrı güçlendirir"dir. Buzi oğlu Hezekiel, kâhin ve aynı zamanda da peygamberdir. İ.Ö. 597 yılında 2. sürgünde kral Yehoyakim'le birlikte Babil'e götürülür ve hem Yeruşalim'in yıkılışından önce hem de sonra, sürgünde etkinlik gösterir. Hizmeti, hem tapınağın yıkılması korkusu (ve bu kapsamda putataparlığa karşı uyarı ve tövbe içeren uyarılar) hem de ortaya çıkan felaketin ve felaketin ardından sürdürülen bir yaşamın etkisi altındadır. Sürgündekilerin tepkisi, Yeremya'nın Mısır'da gördüklerine benzerdir: Söz dinlemez kişilerdir (sıklıkla yinelenen, "Asi halk" hitabı) ve tövbeyi akıllarının ucuna bile getirmemektedirler.

Yeremya, İ.Ö. 586'da Yeruşalim'deki yıkım sırasında ve öncesindeki olaylarla yakından bağlantıdayken, Hezekiel zamana bağlı değildir ve güçlü betimsellik taşır. Asıl konu, hem şimdi ki zamanda hem de gelecek zamandaki Tanrı görkemidir (bkz. gelecekte olacılara ilişkin ön bildirilerin çokluğuna). Hezekiel'in yazılış amacı:

- Hem felaket öncesi hem de sonrası İsrail'i tövbeye çağdırmak.
- Bakışları Ülke'nin, Kent'in ve Tapınak'ın yeniden kuruluşuna çevirerek güven ve umut aşılacak.

Kuruluş düzeni:

1. Hezekiel'in görevi:	1-3. Bölüm
2. Yeruşalim'in sonu ve sürgün:	4-12. Bölüm

3. Yahuda'nın ve Yeruşalim'in isyanı:	13-24. Bölüm
4. Komşu halklar üzerine yargı:	25-32. Bölüm
5. Hezekiel bir bekçi:	33. Bölüm
6. İsrail'in ve Yeruşalim'in yenilenişi:	34-39. Bölüm
7. Gelecekteki Tanrı Kenti ve Tapınak'la ilgili görüş:	40-48. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Kâhin Hezekiel'in tapınak ve kurban sunularına ilişkin ilgisi vb.
- Yazımda birinci tekil şahıs kullanımı "ben". İki kez kendi ismi "Hezekiel"i yazıyor (1:3; 24:24).
- Tanrı'nın Hezekiel'e hitabı (EA'da bunun dışında sadece 1 kez "Dan. 7:13'te Mesih için" ve YA'da İsa'nın kendisine verdiği isimlendirme olacak "İnsanoğlu" sözü 93 kez geçiyor).
- Peygamberliklerin itina ile ve tam olarak tarihlendirilmeleri (örneğin, 1:1: Otuzuncu yılda, dördüncü ayın beşinci günü, Hagay benzeri); Hezekiel'in hizmeti 5.7.597'den (Hez. 1:1), 10.4.572'ye dek (40:1) sürmektedir.
- Oldukça renkli dil (resimlemeler, görmeler, işaret taşıyan eylemler, semboller, apokalipsler vb. krşl. Yeşaya, Daniel, Zekeriya, Vahiy).
- Sürekli yinelenen ve her şeyden önce putataparlar ilişkisinde söylenen "*Benim egemen RAB olduğumu anlayacaksınız*" ifadesi: Tanrı Sözü yargıda ve vaatte yerine gelecektir.
- Kitabın başlangıcı: Hezekiel Tanrı görkemini ve Tanrı tahtının çevresini görüyor (Hez. 1) ve peygamber olarak görevlendiriliyor (Hez. 2).
- Kitap tomarının yenmesi (Böl. 3).

- Peygamberin bekçilik görevi (Böl. 3). Öncelikle bkz. 3:18f: *“Kötü kişiye, ‘Kesinlikle öleceksin’ dediğim zaman onu uyarmaz, yaşamını kurtarmak amacıyla onu kötü yolundan döndürmek için konuşmazsan, o kişi günahı içinde ölecek; ama onun kanından seni sorumlu tutacağım. Ancak kötü kişiyi uyardığın halde kötülüğünden ve kötü yolundan dönmezse, o günahı içinde ölecek. Ama sen canını kurtaracaksın.”*
- Yıkılışından önce tapınaktan ayrılan RAB’bin görkemi (Hez. 10:18): *“RAB’bin görkemi tapınağın eşliğinden ayrılıp Keruvlar’ın üzerinde durdu”* ve RAB’bin görkeminin yeni tapınağa tekrar dönüşü: *“RAB’bin görkemi doğuya bakan kapıdan tapınağa girdi”* (Hez. 43:4).
- EA’da yeni doğuşun en açık dille açıklanışı (Hez. 11:19f, krşl. Hez. 36:26f): *“Size yeni bir yürek vereceğim, içinize yeni bir ruh koyacağım. İçinizdeki taştan yüreği çıkaracak, size etten bir yürek vereceğim. Ruhumu içinize koyacağım; kurallarımı izlemenizi, buyruklarıma uyanızı sağlayacağım.”*
- Tanrı yüreğindeki niyet (18:23): *“Ben kötü kişinin ölümlünden sevinç duymam, ancak kötü kişinin kötü yollarından dönüp yaşamasından sevinç duyarım. Egemen RAB böyle diyor.”*
- İsrail’in Mısır köleliğindeki putataparlığı (Hez. 20:5-9). Mısır’dan Çıkış kitabına bir ek bilgi.
- Samiriye (İsrail’in kuzey krallığı) ve Yeruşalim’i (güney Yahuda krallığı) betimleyen günahlı iki kız kardeşin simgesel öyküsü (Hez 23).
- Hezekiel’in karısının ölümünde sergilediği simgesel eylem (Hez. 24:15ff).

- Şeytan'ın simgesi olan Sur kralına (Hez. 28) ilişkin yargı (bkz. ayet 16b: “...*Seni Tanrı'nın dağından attım, yanan taşların arasından kovdum, ey koruyucu Keruv.*”
- Mesih'e ilişkin peygamberlik bildirisiyle imgelenen çoban (Davut, 34:23): “*Başlarına, onları güdecek tek çoban olarak kulum Davut'u koyacağım. Onları o güdecek, çobanları o olacak* (krşl. 37:24).”
- İsrail'in yenilenmesinin bir resmi olarak Tanrı nefesini ovadaki kuru kemikler üzerine üflüyor (Hez. 37), ancak Davut'un yönetiminde gerçekleşecek ruhsal uyanış da: “*Kulum Davut onların kralı olacak, hepsinin tek çobanı olacak. Buyruklarımı izleyecek, kurallarına uyacak, onları uygulayacaklar*” (Hez. 37:24).
- Tüm kilise tarihi boyunca sürekli kilisenin simgesel görünüşü olarak yorumlanan, ancak günümüzde (öncelikle 19. yüzyıldan itibaren Dispensasyonalizm aracılığıyla), üçüncü bin yıllık dönemin gerçekte mevcut tapınağı olarak yorumlanan Hezekiel'in yeni tapınağı (Böl. 40-46).

Daniel

Gerek Daniel'in örnek imanını sergileyen olaylar gerekse içinde bildirilen geleceğe ilişkin ön bildirilerin yerine gelişinin (henüz bir kısmı gerçekleşti) hayranlıkla tarihte izlenilebilmesi, Daniel kitabını İsa Mesih inanlıları arasında çok sevilen bir kitap haline getiriyor. Kitabın konusu, sürgün döneminde Tanrı'nın kendisinin İsrail'in gereksinimlerini nasıl sağladığı ve halkı için bir gelecek hazırladığıdır. Daniel, Tanrı'nın diğer tanrılardan ne denli yüce ve büyük olduğunu vurgulamak için yazılmıştır. Tarih, bu Tanrı'nın elindedir ve tarihi istediği yöne çevirebilir, olacıklara ilişkin ön bildiride bulunabilir ve O, çocuklarını en büyük denemelerden geçirebilir.

Daniel (İbranice: "Tanrı benim yargıcımdır") İ.Ö. 606 yılındaki sürgüne ilk götürülenlerin arasında genç yaşta, yabancı tanrılara hizmet etmek ve eğitilmek üzere Nebukadnessar'ın sarayına, Babil'e getirilir, ancak o Yahve'ye sadık kalır. Bu nedenle Tanrı onun yanında olur ve onu bereketler. Babil sarayında üstün bir memuriyet derecesine ulaşır. İ.Ö. 539 yılında Babil'in çöküşünü görür ve Persler döneminde kral Darius ve kral Koreş yönetimi altında en yüksek kademede görev yapar. Bununla birlikte, hem Daniel'in kendisi hem de onunla beraber sürgüne getirilen arkadaşları, en ağır baskılara ve denemelere karşı duran örnek inanlılardır.

Örnek yaşamı dışında Daniel, geleceği kısmen birkaç yüzyıl öncesinden bildiren görümleriyle göze çarpar. Özellikle dünya güçlerini sıralar (Böl. 2 ve 7) ve bunun yanında İ.Ö. 2. yüzyıl-

daki olayları (Suriye kralı Antiyokus Epifanes) tamı tamına önceden bildirir.

Daniel Nebukadnessar'ın Asur'u ve Mısır'ı tümünden yenilgiye uğrattığı ve Babil'in dünya gücü olduğu, Yahuda'nın da sona erdiği ilk sürgüne götürülme döneminde başlar. Daniel bu dönemde onlarca yıl (605-539) Babil sarayında yaşar. Koreş idaresindeki Persler Babil'i ele geçirip yeni dünya gücü haline gelince, kariyeri Persler arasında devam eder. Saraylardaki yaşamı ve hizmeti yaklaşık İ.Ö. 605'ten 536 yılına dek sürer.

Daniel'in doğumu, ruhsal uyanış yaşanan Yoşiya'nın dönemine rastlar. Bu onu etkilemiş olmalıdır ki Babil sarayında sürdürdüğü yaşamı boyunca Yahve'ye sadık kalmasının bir açıklaması olabilir. Baştan beri Babil'de putataparlığın (dindar Nebukadnessar'ın Marduk'a tapması vb.) etkisi altında yaşamasına karşın bunlardan etkilenmez.

Kuruluş düzeni:

1. Yabancı bir diyardaki Daniel ve arkadaşları: 1-6. Bölüm
2. Daniel'in görüşleri: 12. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- İlk altı bölümde olayların anlatımının, ikinci altı bölümdeyse görüşlerin yer almasıyla kitabın iki parçaya bölünmesi.
- Yazımda kullanılan iki ayrı dil: 1:1-2,4a ve 8:1-12,13 normalde İbranice yazılmışken, 2:4b-7:28 kısmı Aramice'dir (EA'daki diğer Aramice elementler: Ezra 4:8-6:18; 7:12-26; Yar. 31:47; Yer. 10:11'deki yer ismi).

- Sayıların kullanılma özelliği, daha doğrusu gelecekte olacak olayların sıralanışı: 70 “yıl haftası”, birbirini izleyen 4 İmparatorluk vb.
- Çok sayıdaki resimlemeler ve sembollerle karşımıza çıkan apokaliptik elementler (krşl. Yeşaya, Hezekiel, Zekeriya, Vahiy).
- Ulusların geleceği konusuna verilen ağırlık (İsrail ve Yahuda nadiren konu edilmekte).
- Yerine gelen peygamberliklerin kesin kontrol edilebilirliği; her şeyden önce birbirini izleyen dünya güçleri (Böl. 2 ve 7), Büyük İskender ve 8:20-22’deki diyadok (Açıklama: Diyadoklar Büyük İskender’in ölümüyle kendisini hükümdar ilan eden generallerdir.) krallıkları. Böl. 11’deki diyadoklar, Antiyokus Epifanes, İ.Ö. 2. yüzyıldaki Makkabeler ayaklanması.
- Peygamberliklerde verilen kesin tarihler (yorumunun her zaman kolay olmadığı söylenmeli). Örneğin, Yeremya tarafından bildirilmiş olan 70 yıllık Babil esareti (Dan. 9:1; geniş bilgi için bkz. Ezra); veya 9:24-27’de bildirilen 70 “yıl haftası” (1 hafta = 7 yıl); 49 yıl (= 587-538) bir hükümdara, yani İ.Ö. 538 yılına, Koreş’in Yerusâlim’in yeniden kurulması iznini verene dek; 62 hafta, yani meshedilmiş olana dek 434 yıl, yani Mesih’e dek: İ.Ö. 440’ta Nehemya’nın yeniden inşa etme çalışmalarından İsa’nın doğum yılı olması gereken İ.Ö. 6 yılına dek.
- Daniel kitabındaki birçok mucize: Kızgın fırından, aslan çukurundan kurtuluş vb.
- Nebukadnessar’ın sarayına –henüz çocuk denecek yaşta– gelen ve orada tüm denenmelere dayanan Daniel’in sağlam imanı (Dan. 1).
- Nebukadnessar’ın düşünde gördüğü heykel ve Daniel’in bu düşü dört dünya gücü Babil, Pers, Grek ve Roma

İmparatorlukları olarak yorumlaması. Ona hem düş hem de yorumu Tanrı tarafından bildirilmişti (Dan. 2; 28. ayette Daniel'in tüm yüceliği Tanrı'ya vermesine bkz., Yar. 41:16'daki Yusuf'u ve 7. bölümdeki dört yaratık görümünü andırıyor).

- Tanrı'nın krallığının kuruluşu (Dan. 2:44): *“Bu krallar döneminde Göklerin Tanrısı hiç yıkılmayacak, başka halkın eline geçmeyecek bir krallık kuracak. Bu krallık önceki krallıkları ezip yok edecek, kendisiyle sonsuza dek sürecek.”*
- Ya bir melek ya da Mesih'in kendisi olan, Daniel'in üç arkadaşını kurtaran kızgın fırındaki dördüncü adam (Dan. 3).
- Nebukadnessar'ın Tanrı'yı tanınması ve Yahve'ye ilişkin tanıklığı (Dan. 3).
- Nebukadnessar'ın deliliği ve sonunda tapınışı (Dan. 4 – 37. ayet): *“Ben Nebukadnessar Göklerin Kralı'na şükrederim. O'nu över, yüceltirim. Çünkü bütün yaptıkları gerçek, yolları doğrudur; kendini beğenmişleri alçaltmaya gücü yeter.”*
- Dan. 5'teki duvardaki tanınmış yazı ve Babil'in sonu, İ.Ö. 539.
- Belşassar'ın krallığında Daniel'in ülkenin “üçüncü” adamı oluşu (Dan. 5:16). (Belşassar –ülkedeki “ikinci” kişi– yönetim işlerinden elini çekmiş olan babası Nabonid'in –ülkedeki “birinci” kişi– yerini almıştı).
- Dua yasağını tanımayan ve bu nedenle aslan çukuruna atılan Daniel'in sadakati (Dan. 6) ve Darius'un tanıklığı (6:26): *“Krallığımda yaşayan herkesin Daniel'in Tanrısı'ndan korkup titremesini buyuruyorum. O yaşayan Tanrı'dır, sonsuza dek var olacak, krallığı yıkılmayacak, egemenliği son bulmayacak.”*

- Mesih mualifine (Deccal, Antichrist) ilişkin çok sayıda değiniler (“Küçük boynuz”, Dan. 7-8; “Sonda ortaya çıkacak kral”, Dan. 11; 1260 gün, daha doğrusu kutsal yerin murdar edildiği 3 ½ yıl).
- İsa’nın göklere yükselişine ilişkin ön bildiri (Dan. 7:13f): *“Gece görümlerimde insanoğluna benzer birinin göğün bulutlarıyla geldiğini gördüm. Eskiden beri var Olan’ın yanına doğru ilerledi, O’nun önüne getirildi. O’na egemenlik, yücelik ve krallık verildi. Bütün halklar, uluslar ve her dilden insan ona tapındı. Egemenliği hiç bitmeyecek sonsuz bir egemenlik, krallığı hiç yıkılmayacak bir krallıktır.”*
- Dan. 8’de, koç ve teke arasındaki savaş; Persler’le Grekler arasındaki acımasız savaşı yüzlerce yıl önceden bildiriyor ve “Teke” olarak betimlenen Büyük İskender savaştan zaferle çıkacaktır.
- Bu olay dışında sadece Vaftizci Yahya’nın ve İsa’nın doğum haberinin müjdelenmesinde Luk. 1’de gördüğümüz, melek Cebrail’in Dan. 8-9’da ortaya çıkışı.
- Daniel’in halkının ve atalarının günahları için onlar adına ettiği tövbe duası (Dan. 9).
- Kalıcılığı olan günah aflığına ilişkin ön bildiri (9:24).
- Baş önderlerden melek Mikail’in ortaya çıkışı (Dan. 10-12, bkz. Yah. 9; Va. 12:7).
- Tanrı’nın melekleriyle ülkelerin melek önderleri arasındaki savaşlara ilişkin bilgi (Dan. 10).
- EA’da nadiren rastlanan, ölümlerin dirilişi konusunda bilgi (Dan. 12:2): *“Yeryüzü toprağında uyuyanların birçoğu uyanacak: Kimisi sonsuz yaşama, kimisi utanca ve sonsuz iğrençliğe gönderilecek.”*
- Daniel’e verilen kitabını “son gelinceye dek” mühürlemesi görevi: *“Ama sen, ey Daniel, son gelinceye dek bu*

sözleri sakla, kitabı mühürle. Bilgileri artsın diye birçokları oraya buraya gidecek” (Dan. 12:4 – Vahiy bildirilenden –“beklenen zaman yakındır”– çok daha farklı, Va. 22:10: “Sonra bana, ‘Bu kitabın peygamberlik sözlerini mühürleme’ dedi, ‘Çünkü beklenen zaman yakındır’”).

Hoşea

“Küçük Peygamberler” olarak tanınan peygamberlerin ilki olan Hoşea (ve gerçekten de “Büyük Peygamberler”den olan Daniel’den daha az metin içerir) her şeyden önce korkunç bir durum sergileyen evliliğiyle göze çarpar. Tanrı’nın buyruğuyla, İsrail’in Tanrısı’na olan sadakatsizliğinin bir simgesi olarak, kendisine sürekli sadakatsizlik gösteren bir fahişeye evlenmek zorundadır. Hoşea’nın kendisine yapılanlar karşısında acı çekip ağladığı gibi, Tanrı da halkı yüzünden acı çekip ağlamaktadır. İsrail’in kuzey krallığının sona ermesinden önceki zaman ayrıca ana konular arasında yer alır. Tüm son uyarılar sonuç getirmez ve yıkım gelir. Ama bununla birlikte Hoşea’da umut ışığı da görülür: Tanrı bu halkla amaca ulaşacaktır.

Peygamberin ismi başlı başına bir program oluşturur: İbranice *Hoşea* “Halâs”, “Kurtuluş” anlamındadır ve *Yehoşua* / “İsa” = “Yahve kurtuluştur” sözüyle aynı kökenden gelir. Anahtar sözler şunlardır: “Halkın sadakatsizliği” ve “Tanrı’nın sadakati.” Hoşea’nın konusu ilkin yargının, ardından kurtuluşun gelişidir.

Hoşea, krallardan Uzziya, Yotam, Ahaz ve Hizkiya’nın (güney Yahuda krallığı) ve II. Yarovam (İsrail’in kuzey krallığı) döneminde, yani en azından yaklaşık İ.Ö. 740’la 715 yılları arasında İsrail’in kuzey krallığında ve (güney krallığı Yahuda’da etkinlik gösteren) Yeşaya’nın çağdaşı olarak yaşadı. Yarovam’ın yönetimi altındaki parlak ekonomik dönemin sona erdiği, aynı zamanda hem kuzey krallığında, hem de (Ahaz yönetimindeki) güney krallığında dinsel yozlaşmanın yaşandığı ve

ardından Hizkiya'nın yeniliklerinin uygulandığı zamandır. Kısa süre önce Yunus ve Amos görev yapmıştır. Buna karşın çocukların kurban olarak sunulması, tapınak fahişeliği, sosyal adaletsizlik vb. vardır.

Kuruluş düzeni:

1. Hoşea'nın bir fahişeyle evliliği:	1-3. Bölüm
2. İsrail'e yönelik yargı sözleri (Krallar, kâhinler):	4-10. Bölüm
3. Tanrı'nın sevgisi, sadakati ve ayrıca yargısı:	11-14. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Tanrı sevgisinin büyüklüğü (Hoşea'da Kutsal Kitap'ta yer alan Tanrı sevgisinin ve Tanrı'yla insan arasındaki antlaşma ilişkisinin evlilik kapsamında karşılaştırıldığı en güçlü resimlere rastlıyoruz).
- İsrail'le amacına ulaşan, Tanrı'nın sınırsız sevgisi (Hoşea şu sözlerle sona eriyor: *“Ey Efrayim, artık ne işim var putlarla? Yanıtlayacak seninle ilgileneneğim. Yeşil çam gibiyim ben, senin verimliliğin benden kaynaklanıyor. Bilge kişi kavrasın bunları, anlayan anlasın. Çünkü RAB'bin yolları adildir; bu yollarda yürür doğrular, ama başkaldıranlar bu yollarda sendeler”* (Hoş. 14:8f).
- Tanrı'nın ağlaması ve sadakatsiz halkını kazanmaya çalışması.
- Hoşea'nın zorluklarla dolu yaşamı (Tanrı çocuklarından bazen çok şey bekliyor).
- Hoşea'nın çocuklarının isimleri, Yizreel, Lo-Ruhama (“Merhamete ermeyecek”) ve Lo-Ammi (“Halkım değil”; Hoş. 1).

- İsrail'in sadakatsizliği içinde Tanrı'nın akıl almaz sadakati (Hoş. 2:19f): "*Seni sonsuza dek kendime eş alacağım, doğruluk adalet, sevgi, merhamet temelinde seninle evleneceğim. Sadakatle seninle evleneceğim, RAB'bi tanıyacaksın.*"
- İsrail'in "son günlerde" geri döneceği konusunda geleceğe dönük ön bildiri (Hoş. 3:5): "*Sonra dönüp Tanrıları RAB'bi, kralları Davut'u arayacaklar. Son günlerde korkarak RAB'be ve O'nun iyiliğine yönelecekler.*"
- İsrail'in sapkın dinsel hayatı: Dışsal dini görevleri yerine getir, ama aynı zamanda açık günahahta yaşar (bkz. özellikle Böl. 6-10). (Hoş. 6:6): "*Çünkü ben kurbandan değil, bağlılıktan hoşlanırım, yakmalık sunulardan çok beni tanımanızı isterim*" (krşl. 1Sa. 15:22; Amo. 5:22; Mat. 9:13).
- Tanrı'nın Oğlu'na olan sevgisi (hem İsrail, hem de Mesih O'nun Oğlu'dur, Hoş. 11:1; Mat. 2:15).
- Tüm kitaba yayılmış olan ve özellikle son dört bölümde daha da açıkça gözler önüne çıkan iyi sona ilişkin vaatler.

Yoel

Petuel oğlu Yoel hakkında çok az şey biliyoruz. İbranice isminin anlamı “Yahve Tanrı’dır” aynı zamanda kitabın da bildiricisidir: “Tanrımız benim” (2:27a: “*Bileceksiniz ki, İsrail halkının arasındayım, Tanrı’nız RAB benim başka biri yok*”. krşl. 4:17). Yoel’in konusu olan Yahve’nin Günü, bir yargı günü (tarihte tekrar tekrar ve en nihayetinde son yargıda) ve bir lütf günüdür. İsrail tövbeye çağrılmaktadır ve yargılar (çekirge, kuraklık) aracılığıyla uyanmalıdır; Ruh’un dökülmesi ve son yargı peygamberlik bildirisi olarak verilmektedir.

Yoel (diğer beş “Küçük Peygamberler” gibi) tarih taşıyor ve sadece bazı içeriksel bilgiler sayesinde tarihlendirilebilir. Yoel’in, Yahuda kralı Yoaş döneminde (yaklaşık İ.Ö. 825), tanrıtanımaz kraliçe Atalya’dan sonra ülke yeniden kurulma aşamasındayken ve Asur dünya gücü olma yolunda yükselirken yaşamış olması olasıdır. Öyleyse, döneme, kâhin Yehoyada’nın olumlu dinsel etkisi altında geçen ama aynı zamanda halkın dinsel kayıtsızlığının da yaşandığı bir dönemdir (bkz. 2Kra. 12:7: İ.Ö. 813’e dek tapınak bile onarılmış değil) denilebilir. Yoel bu durumda güney krallığı Yahuda’da (Yeruşalim) etkinlik göstermiştir.

Kuruluş düzeni:

1. Çekirge belası:	1-2:27
2. Ruh’un dökülüşü:	2:28-32
3. Son yargı:	3. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Peygamberlerde sürekli rastlanan ve özel bir kavram olan peygamberlik sloganı “RAB’bin Günü”, Tanrı işe el atıyor, hem somut olarak tarihte, hem kurtuluş tarihindeki özel noktalarda (Pentekost) hem de “Son günlerde” son yargıda (krşl. 2:31: “RAB’bin büyük ve korkunç günü”, bkz. Yşa. 13:6; Yoe. 1:15; 2:1; Sef. 1:14; Mal. 3:23).
- Tövbeye çağıran çekirge belası korkusu: “*RAB diyor ki, ‘Şimdi oruç tutarak, ağlayıp yas tutarak bütün yüreğinizle bana dönün. Giysilerinizi değil yüreklerinizi paralayın ve Tanrınız RAB’be dönün. Çünkü RAB lütfeder, acır, tez öfkelenmez, sevgisi engindir, cezalandırmaktan vazgeçer*” (2:12f).
- Eğer İsrail dönerse, vaat edilen refah ve barış (2:18ff).
- Petrus’a göre Pentikost günü gerçekleşen (Elç. 2:16-21) Yoel 2:28-32’deki Ruh’un dökülmesi olayı.
- Saban demirleri yapılması gereken kılıçlar (Yoe. 3:10; krşl. Yşa. 2:4).
- Yargısını uygularken Tanrı’nın kendisinin sığınak olması: “*RAB Siyon’dan kükreyecek, Yerusâlim’den gürleyecek. Gök ve yer sarsılacak. Ama RAB kendi halkı için sığınak, İsraililer için kale olacak*” (Yoe. 3:16).
- Yargının amacı Tanrı’yı tanımak (3:17): “*O zaman bileceksiniz ki, Siyon’da, kutsal dağımda oturan Tanrınız RAB benim. Yerusâlim kutsal olacak; yabancılar bir daha orayı ele geçiremeyecek.*”

Amos

Amos'un asıl görevi peygamberlik değildi. O aynı zamanda Tekoalı (Beylehem'e 8 km uzaklıkta bir yer) bir koyun yetiştiricisiydi. Tanrı onu II. Yarovam'ın yönetimi altında ekonominin parlak olduğu dönemin ortasında, yaşanan sosyal adaletsizlik ve sözde tapınış günahları karşısında uyarıcı olarak İsrail'in kuzey krallığına gönderir. Konusu büyük adaletsizlikler karşısındaki Tanrı adaletidir.

Amos, II. Yarovam (kuzey krallığı) ve Uzziya (güney krallığı) dönemlerin yaklaşık İ.Ö. 760 yılında etkinlik gösterir. Asur dünya gücüdür. Kuzey krallığıysa sona erişinden kısa süre önce görülmemiş parlak bir ekonomik dönem yaşasa da, ahlak ve inanç açısından derin bir yozlaşma yaşamaktaydı. Musa'nın yasasının içerdiği sosyal kurallar ayaklar altında çığnenirken, yöneticiler ve zenginler Tanrı'nın yaklaşan yargısı karşısında uyarılmaktadır. Amos'un mesajı sosyal adaletsizliğe yönelik ağır eleştirilerin izlerini taşır. Hem açıkça günah işlenmektedir hem de dıştan dinsellik sergilenir. Amos'un gönderildiği ve konuşmasının yasaklandığı yer olan Beytel'de putataparlık parlak bir dönem yaşamaktadır.

Kuruluş düzeni:

1. İsrail'e ve komşularına yargı:	1-6. Bölüm
2. Amos'un görüşleri:	7-9. Bölüm
3. İsrail'in gelecekteki kurtuluşu:	9. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Sosyal adalet konusuna vurgu. Ama bu eksikliğin insan tarafından giderilmesi olanaksızdır, tersine, salt Tanrı'yla olan ilişkiyle mümkündür.

- Amos'un etkinlik gösterdiği yerde, Beytel'deki buzağılara tapınma olayının anılmaması (I. Yarovam tarafından İ.Ö. 10. yüzyılda oraya ve Dan'a yerleştirildi, 1Kr. 12:28-30).
- Tüm Amos kitabındaki sert yargı sözleri.
- Kırsal hayata ilişkin kullanılan birçok sözler ve karşılaştırmalar (Amos koyun yetiştiricisidir).
- Tanrı tarafından seçilmişliğin ciddiyeti: *“Yeryüzündeki bütün halklar arasında yalnız sizi tanıdım, bu yüzden suçlarınızı karşılıksız bırakmayacağım”* (Amo. 3:2).
- Tanrı'nın bütün uyarılarına kulak asmamak (Amo. 4).
- Durumun ciddiyeti (Amo. 4:12): *Bu yüzden sana şunu yapacağım, ey İsrail. Yapacaklarım için Tanrı'nı karşılamaya hazırlan, ey İsrail!*
- Gerçek yaşama kavuşabilmek için yapılan, diğer tanrılar yerine Yahve'yi arama çağrısı (Amo. 5:4-6; krşl. Amo. 5:14).
- Açıkça günah işlenirken yalnız dıştan görülen dinselliğe karşı sert reddediş (bkz. Amo. 5:21-24).
- Tevrat'ta yer almayan ve epey geçmişte kalmış çölde geçen zamana ilişkin ek bilgi (Amo. 5:25f bkz. 2Ti. 3:8'de isimleri geçen Musa'ya karşı duran Mısırlı büyücüler Yannis ve Yambris).
- Simgeler ve resimlemelerle dolu Amos'un görüşleri.
- Amos'a konuşma yasağı koyan Beytelli kâhin Amatsya'ya ilişkin sert peygamberlik: *“Bu yüzden RAB şöyle diyor: ‘Karın kentte fahişe olacak, oğulların kızların kılıçtan geçirilecek. Ölçü ipiyle paylaşılacak toprağın, sen ise kirli sayılan toprakta can vereceksin. İsrail halkı kesinlikle ülke dışına, sürgüne gönderilecek’”* (Amo. 7:17).

- Tanrı Sözü'ne açlık (Amo. 8:11): “*İşte o günler geliyor, ülkeye kıtlık göndereceğim' diyor Egemen RAB, 'Ekmek ya da su kıtlığı değil, RAB'bin sözlerine susamışlık göndereceğim.' ”*
- İsrail'in yenilenişi ve “Davut'un çardağı”nın yeniden kurulması: “*O gün Davut'un yıkık çardağını yeniden kuracağım, gediklerini kapayacak, yıkık yerlerini onaracağım, onu eskisi gibi yapacağım”* (Amo. 9:11; Elç. 15:16f'deki uluslara İyi Haber'in ulaşması kapsamındaki Petrus'un yorumuyla karşılaştırınız).

Ovadya

Ovadya hakkında da ismi dışında (“RAB’bin Kulu”) çok az şey biliyoruz. Edom’a karşı peygamberlikte bulunur. Bu durum onu Edom konusunun ele alınmasına rağmen ana konu olmayan diğer peygamberler arasında tek kılıyor. *Ovadya*’nın konusu, Yahuda’dan ayrılan (kendi krallığını kuran) Edom’a karşı Tanrı yargısının dışında, İsrail’in yeniden kurulması ve Yahve’nin krallığıdır.

Değinen zaman, Edom’un da katıldığı, Yeruslaim’in kuşatılıp, ele geçirildiği dönem olmalıdır. İ.Ö. 9. ve 6. yüzyıl söz konusu edilse de, 9. yüzyıl daha olasıdır. Edom’un Yahuda’dan ayrıldığı İ.Ö. 845 yılı (2Kr. 8:20-22), Filistliler’le birlikte Yahudiye’yi yağmaladıkları (2Ta. 21:16f) ve Asur’un dünya gücü olarak yükseldiği dönem, zaman olarak verilebilir. Edom üzerinde Yahudiyeli bir vekil aracılığıyla hüküm süren inanlı kral Yehoşafat’tan sonra (1Kr. 22:48), Ahav’ın kızı olan karısı Atalya ile birlikte Yahuda’ya Baal inancını sokan tanrı-tanımaz Yehoram Yahuda’da yönetime geçti. İlyas ve Elişa’nın etkinlik gösterdiği dönemdir.

Kuruluş düzeni:

1. Edom’un cezalandırılması:	1-14. Bölüm
2. Rab’in günü:	15-21. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Tüm ulusların adil yargıyla yaptıklarının karşılığını bulacakları “Yahve’nin Günü” (Ova. 15).
- İsrail’in kardeş halkı Edom’un acı kaderi.

- Yakup'un kardeşi, Esav soyundan gelen Edomlular. (İki kardeş daha o zamanlar kavgalı yaşıyorlardı ve bu iki halkın tarihinde yüzlerce yıllık savaş bulunuyor).
- Edomlular ve Filistliler'in baskısı altında bulunan Siyon'un altın geleceği (Ova. 17): “*Ama kurtulanlar Siyon Dağı'nda toplanacak ve orası kutsal olacak.*”

Yunus

Ninova'ya gitmesi istenen, ancak tam aksi yöne kaçan, onu karaya kusana dek bir balığın karnında kalan Yunus, “Küçük Peygamberler” arasında belki de en tanınmıştır. Sonunda –yarı gönüllü– Tanrı'ya itaatle Ninova'ya gider. Orada yalnız yargıyı vaaz eder, büyük kent Ninova kendi Tanrısı olmasa da, yine de Tanrı'ya döner ve Tanrı'nın lütfuna kavuşur. İsrail'in düşmanlarının başına gelen yargıya sevinmiş olan Yunus, bunun üzerine sonunda kendisine bir ders verecek olan Tanrı'ya karşı çok öfkelenir. Ders ise şudur: Tanrı'nın kime lütf göstereceğini Yunus seçemez, aksine O ne zaman kime karşı isterse lütfunu sunar. Mesaj, bir yandan Tanrı'nın peygamberiyle hedefine ulaştığı, diğer yandan da Tanrı'nın yargısında ve lütfunda egemen olduğudur.

Yunus'a ilişkin de çok az kişisel bilgiye ulaşıyoruz. Yunus, eğer 2Kr. 14:25'te bildirilen aynı kişiye (Her ikisi de “Ammitay oğlu” olarak nitelenmekte) Nasıra'ya 3 km mesafedeki Gat-Hefer'den gelir. Yunus, II. Yarovam zamanında peygamberdir. İsrail'in dışa sergilenen parlak dönemini yaşar ve Kut-sal Kitap sınırları çerçevesinde İsrail'in yeniden kuruluşunu önceden bildirir ve bu Yarovam yönetimi altında gerçekten yerine gelir. Kuzey krallığında, Celile'de yaşar. Yunus, ileride İsrail'i ortadan kaldıracak olan dünya gücü Asur'a ve başkenti Ninova'ya sanki özellikle gönderilir; doğuya gitmek yerine tam aksi yöne (Tarış'ın İspanya'da olduğu sanılmaktadır), batıya gitmesine şaşmamalı. Yunus İsrail'in ekonomik ve siyasal açıdan parlak olduğu, ama aynı zamanda İsrail'in tanrısız

zamanında yaşar. Dünya gücü olan Asur, gururu ve hunharlığıyla tanınırdı.

Kuruluş düzeni:

1. Peygamberin kaçıışı ve kurtuluşu:	1-2. Bölüm
2. Yunus'un yargı haberi ve Ninova'nın kurtuluşu:	3-4. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Peygamberliklerin olmayışı (krşl. İlyas ve Elişa peygamberler).
- Gerçek Tanrı Yahve'yi tanıyan ulusların iman etmesi: İlk gemi mürettebatı (1:14) ve ardından büyük kent Ninova (Böl. 3) iman ederken, Tanrı adamı inat etmektedir (Yunus'un tövbe ettiğine ilişkin kitapta hiçbir bilgi yer almaz).
- Ninova'nın 120.000 nüfusa sahip büyüklüğü ve girişten kent merkezine dek olan mesafesinin bir gün sürmesi.
- Tanrı'ya tanımayan gemi mürettebatının Yahve'yi tanımasındaki harikalık: “*RAB*’be seslenerek, ‘*Ya RAB, yalvarıyoruz*’ dediler. ‘*Bu adamın canı yüzünden yok olmayalım. Suçsuz bir adamın ölümünden bizi sorumlu tutma. Çünkü sen kendi isteğini yaptın, ya RAB*” (1:14; bkz. 16. ayetteki sunulan kurbanlar).
- Tanrı'nın mucizeler aracılığıyla egemen eylemi (“Küçük Peygamberler”de sadece burada): Tanrı bir fırtına gönderir (1:4) ve onu dindirir; Yunus’u yutan bir balık gönderir (2:1) ve balığa Yunus’u karaya kusması için buyruk verir (2:10); gölge salacak keneotu yetiştirir (4:6) ve bir bitki kurdu (olasılıkla ileride kelebeğe dönüşecek bir kurtçuk) aracılığıyla otu kurutur (4:7).

- Yunus'un gerçekten üç gün üç gece balığın karnında kaldığına ilişkin İsa'nın onayı (Mat. 12:40).
- Yunus'un inatçılığı: Tanrıtanımaz gemi mürettebatı fırtına sırasında onun Tanrısı'na seslenmesini isterken ve kendileri tanımadıkları bu Tanrı'ya yakarırken, Yunus'u 2:2'de Tanrısı'yla ilk kez balığın karnındayken konuşur görüyoruz.
- Yunus'un balığın karnından kurtulacağı konusundaki güveni sergileyen 2. bölümdeki duası (bkz. 2:9: ...*Kurtuluş senden gelir ya RAB*);
- Bir peygamberin verdiği en kısa mesaj: "*Kırk gün sonra Ninova yıkılacak!*" (3:4).
- Yargı peygamberi ve "Karşıt Müjdecî" Yunus (kendisi kısa süre önce Yahve'nin kurtuluşunu yaşamasına rağmen, Ninova'ya içinde tek bir umut sözü ya da lütuf Tanrı'sına dair işaret bulunmayan, salt yargı içeren bir vaaz verir).
- Ninova'da sadece insanlar değil, hayvanlar da oruç tutar (3:8).
- Kralın umudu: "*Bütün insanlar ve hayvanlar çula sarınsın. Herkes var gücüyle Tanrı'ya yakararak kötü yoldan, zorbalıktan vazgeçsin. Belki o zaman Tanrı fikrini değiştirip bize acır, kızgın öfkesinden döner de yok olmayız*" (3:8f).
- Dünya gücü Asur'un başkentinin tövbesi (Yun. 3) ve olayın gerçekten cereyan ettiğine ilişkin İsa'nın onayı (Mat. 12:41).
- Tanrı'nın pişmanlığı (Yun. 3:9f. krşl. Yar. 6:6; 1Sa. 15:11; Yer. 18:7-10; 26:3; 36:3; Yoe. 2:14).
- İlkın kaçan ardından da sadece yargıyı vaaz eden Yunus'u harekete geçiren asıl neden: Asur'un tövbesini ve

Tanrı'nın onlara lütfuyla davranmasını istemiyor! (Yun. 4:2).

- Kayba giden insanları gören Tanrı'nın, onlara acımasından kaynaklanan son mesajı (Yun. 4:11; bkz. Hez. 18:23; 33:11; Mat. 9:36): *“Ben Ninova'ya, o koca kente acımayayım mı? O kentte sağını solundan ayırt edemeyen yüz yirmi bini aşkın insan, çok sayıda hayvan var.”*

Mika

Moreşetli (Filisti sınırında, Yahuda'nın kırsal yöresi) Mika, Yeşaya'nın⁶ çağdaşdır. İsminin anlamı "Yahve gibi kim var?" dır (krşl. Mi. 7:18). Samiriye'nin ele geçirilmesinden (İ.Ö. 722) kısa süre öncesi, kral Yotam, Ahaz ve Hizkiya döneminde peygamberlik eder ve sadakatsız Yahuda halkına karşı ağır suçlamalarda bulunur: Tanrı günahlar, sosyal adaletsizlikler, salt dıştan dinsellik ve aynı zamanda sayısız zorbalıklar karşısında öfkeli. Ama Tanrı bir çoban gibi sürüsü hakkında kaygı da duyar. Bundan başka Mika Mesih'in gelişini de duyurur.

Kuruluş düzeni:

1. Tanrı'nın halkı üzerine yargısı:	1-3. Bölüm
2. Gelecekteki kurtuluş Tanrı'dan gelir:	4-5. Bölüm
3. Kötü durum ve lütuf umudu:	6-7. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Kitabın sosyal durumu sergilemesi (Mika baskı altındaki halkın sorunlarını tanımaktadır ve bu konulara değinir).
- Yargı Tanrısı'nın korkunç resimlemesi (1:3f): *"İşte, RAB yerinden çıkıp gelecek, yeryüzüne inip dağ doruklarında yürüyecek. Dağlar O'nun önünde ateş karşısında eriyen balmumu gibi eriyecek, vadiler, bayır aşığı akan sular gibi yarılacak."*
- Tüm kitaba dağılmış kurtuluş bildirileri (2:12 vb.).

⁶ Mika'nın çevresine ilişkin yakın bilgi konusunda bkz. Yşa. ve Hoş.

- Çağdaş olan Yeşaya ve Mika arasındaki paralellik (krşl. Mik. 4:1-3 ile Yşa. 2:1-3).
- Mesih'in Beytlehem'de doğacağına ilişkin ön bildiri (Mik. 5:1; krşl. Mat. 2).
- Tanrı isteğinin özeti (Mik. 6:8): *“Ey insanlar, RAB iyi olanı size bildirdi; adil davranmanızdan, sadakati sevmenizden ve alçak gönüllülikle yolunda yürümenizden başka Tanrınız RAB sizden ne istedi?”*
- İsrail'in tanrıtanımazlığı karşısındaki üzüntü (Mik. 7).
- Mika kitabının sonunda yer alan tanıklık ve umut: *“Senin gibi suçları silen, kendi halkından geride kalanların isyanlarını bağışlayan başka Tanrı var mı? Sonsuza dek öfkeli kalmazsın, çünkü sadık olmaktan hoşlanırsın, çiğneyeceksin suçlarımızı ayak altında. Bütün günahlarımızı denizin dibine atacaksın. Geçmişte atalarımıza ant içtiğin gibi, Yakup'un ve İbrahim'in torunları olan bizlere de verdiğin sözü tutacak ve sadık kalacaksın”* (Mik. 7:18-20).

Nahum

Yunus gibi, etkinliği Asur'un başkenti Ninova'yı kapsayan ikinci peygamber Elkoşlu (olasılıkla Kefarnahum) Nahum'dur. Ancak konu Ninova'nın tövbesi değil, tersine dünya gücü Asur'un başkenti üzerine gelecek yargıdır. İsrail'e kendisini baskı altında tutanların üzerine gelecek yargının bildirilmesiyle teselli verilirken, Ninova'ya Tanrı'nın yargı tasarısı ayrıntılarıyla bildirilir.

Nahum, büyük olasılıkla Ninova'nın yıkılışından önce (İ.Ö. 612) ve 3:8f'e göre Mısır'ın başkenti Tebes'in (= No-Amon)⁷ Asurlular tarafından İ.Ö. 667'de yıkılmasının ardından etkinlik gösterdi. Asur çökmeye başlasa da, Yahuda'yı tehdit etmeyi sürdürdü. Yahuda'da Hizkiya'nın reformları unutulup Manaşşe yönetimi altında tanrıtanımazlık yüz kızartıcı noktaya ulaştıktan sonra Yoşiya idaresinde yenileştirme hareketi başlar. Ninova gurur, kaba kuvvet ve putataparlığın bir simgesi olarak karşımıza çıkar.

Özellikle dikkat ediniz:

- Peygamberin İbranice adı Nahum = “Teselli” (İsrail Nahum'da tehdit ve uyarı değil, sadece teselli buluyor).

⁷ Eğer Nah. 3 Tebes'in yıkılışına ilişkin peygamberlikse (bence bu daha az bir olasılık taşıyor) o zaman Nahum Hizkiya döneminde etkinlik gösterdi; bu durumda düşmanın başına gelecek yargı aracılığıyla verilen teselli, Asur baskısı altında bulunan Hizkiya yönetimindeki Yahuda'ya oldukça uyuyor. Çünkü Asur'un bu dönemde Tanrı halkına karşı baskısı doruk noktaya ulaşmıştı.

- Tanrı'nın Ninova üzerine acımasız yargısı.
- Ninova'nın karşılaşacağı Tanrı yargısıyla, aynı Tanrı'nın İsrail'e sunduğu sığınmanın karşılaştırılması: *“O'nun gazabına karşı kim durabilir, kim dayanabilir kızgın öfkesine? Ateş gibi dökülür öfkesi, kayaları paramparça eder. RAB iyidir, sığınaktır sıkıntı anında. Korur kendisine sığınanları”* (1:6f).
- Ninova'nın fahişe olarak nitelendirilmesi (Nah. 3; krşl. Va. 17f).
- Ninova'yı aşan ve diğer tüm halklara da verilen mesaj: Tanrı'yla alay edilmez! *“RAB kıskanç, oç alıcı bir Tanrı'dır. Oç alır ve gazapla doludur. Hasımlarından oç alır. Düşmanlarına karşı öfkesi süreklidir”* (Nah. 1:2).

Habakkuk

Habakkuk'ta (sadece ismi biliniyor) hemen hiç yapıcılık yok, buna karşın birçok yargı mesajı vardır (bkz. 1:1 Yük). Kildaniler tarafından ceza yargısına uğramanın ne demek olduğunu, doğruların tanrısızlarca cezalandırılmasının haklı olup olmadığını soruyor ve Tanrı adına yanıt veriyor. Tanrı'nın korkunç yargısının bildirildiği bir ağıt 3. bölümde yer alıyor.

Daniel'in apokrif eklerinde Habakkuk'un Daniel'e aslanlar çukurunda yardım ettiğini okuyoruz (Dan. 14:33-39). Anlaşıldığına göre Habakkuk, Kildaniler'in Nebukadnessar zamanında güçlenip Yahuda'yı tehditleri altına aldıkları dönemde (Hab. 1:6) yani İ.Ö. 7. yüzyılın sonlarında yaşadı. Eğer Habakkuk gerçekten Daniel'in çağdaşıysa, o halde zaman olarak 6. yüzyıl verilmelidir. Habakkuk, çöküşünden (İ.Ö. 586) kısa süre önce güney krallığı Yahuda'da yaşamıştır. Yoşiya'nın yenileştirme hareketleri boşa gitmiş görünür, çünkü halk yeniden putperestlik vb. işler yapacaktır.

Kuruluş düzeni:

1. Habakkuk'un yakınmaları ve Rab'bin yanıtı:	1:1-2:4
2. Kötülerin korkunç sonu:	2:5-20
3. Habakkuk'un duası:	3:1-19

Özellikle dikkat ediniz:

- Başlık: “*Peygamber Habakkuk'un görmüş olduğu yük*” (1:1 Eski çeviri).

- Kildaniler'in (= Babilliler) ortaya çıkmasının nedeni: Yahuda'ya gelmeleriyle Tanrı onları yargı aracı olarak kullanıyor.
- Tanrı'nın kutsallığı üzerinde yapılan vurgulama (1:12 "Kutsal(ım)"; 2:20; 3:3).
- Tanrı adaletine ilişkin soru: Tanrı, tanrısızın doğru kişiyi alt etmesine neden seyirci kalıyor? (Hab. 1:13).
- Tanrı'nın bu soruya çifte yanıtı: Doğrular nerede ve Tanrı halkı içinde ne kadar tanrısızlık var? (Hab. 2).
- Rom. 1'de alıntı yapılan vaat (Hab. 2:4): "*Bakın şu övüngen kişiye, niyeti iyi değildir. Ama doğru kişi sadakatiyle yaşayacaktır.*"
- Habakkuk'un ağıt şeklindeki duası (Hab. 3).
- Ağıtın (ve tüm kitabın) olumlu bitişi (Hab. 3:18f): "*Ben yine de RAB sayesinde sevineceğim, kurtuluşumun Tanrısı sayesinde sevinçten coşacağım. Egemen RAB gücüdür benim. Ayaklarıma geyik ayağının çevikliğini verir. Aşırtır beni yükseklerden.*"

Sefanya

Sefanya, yenilik hareketlerini uygulamaya koyan Yoşiya'nın zamanında (yaklaşık İ.Ö. 630/620) yaşadı. Hizkiya'nın torununun oğludur ve bundan dolayı soylu bir aileden gelmektedir. Yahuda, Babililer tarafından çökertilmek üzeredir ve bu nedenle Sefanya'nın bildirisini putatarlık vb. konulara ilişkin son bir uyarı niteliği taşır. Yahve'nin "Öfke Günü" çok etkili bir dille bildirilmektedir. İsrail halkı önlerindeki yargılar aracılığıyla arıtılacaktır. Sefanya'da rastladığımız anahtar sözler şunlardır: "Tanrı'nın öfkesi", "RAB'bin Günü" ya da "Yargı" ama aynı zamanda da "geride kalanlar."

Kuruluş düzeni:

1. Rab'bin yargı günü:	1:1-2:3
2. İsrail'in komşularının korkunç sonu:	2:4-15
3. Yeruşalim'in cezası ve kurtuluşu:	3:1-20

Özellikle dikkat ediniz:

- Sefanya'nın bildirisinin başlangıcı (1:1): "*Yeryüzünden her şeyi silip süpüreceğim; - İşte böyle diyor RAB.*"
- Anahtar ayet (1:14): "*RAB'bin büyük günü yaklaştı, yaklaştı ve çabucak geliyor. Dinleyin, RAB'bin gününde en yiğit asker bile acı acı feryat edecek*" (krşl. Yşa. 13:6; Yoe. 1:15; 2:1; 3:4; Mal. 3:23).
- Tanrı'nın öfke Tanrısı olarak resimlenişi (örneğin, 1:18): "*RAB'bin öfke gününde, altınları da gümüşleri de onları kurtaramayacak. RAB'bin kıskançlık ateşi bütün*

ülkeyi yakıp yok edecek. RAB ülkede yaşayanların hepsini korkunç bir sona ulaştıracak.”

- 1. ve 3. bölümlerdeki dinsel günah kataloğu (diğer “Küçük Peygamberler”de daha çok sosyal günah kataloğu).
- Cezaları ortadan kaldırılan ve büyük sevinç yaşayacak olan, 3:9ff’deki geride kalanlar.

Hagay

Hagay (onun da yalnız ismi biliniyor), Zerubbabil ve Yeşu zamanının peygamberidir. Peygamberlik tarihini eksiksiz bildirir: Kral Darius'un krallığının 2. yılında, 6. ayın 1. günü yani İ.Ö. 520'dir. Sözü geçen kişi, Kambisus'tan sonra Koreş'in tahtına çıkan Pers kralı Büyük Darius'tur (522-486). Hagay, sürgünden döndükten sonra ruhsal uyanışın tıkanıklık yaşadığı ve tapınağın inşasının durduğu bir zamanda konuşur. Amacı, tapınağın inşasının sonuçlanması ve inşaatı bitirmedikleri takdirde halkın bereketleri kaçıracağını bilmesidir. Hagay kitabındaki anahtar sözün "Tapınağın kurulması" olduğunu görüyoruz. Hagay, Zekeriya'yla birlikte çalışır (Ezra 5:1). Beş yıl sonra, İ.Ö. 515'te tapınağın kurulması tamamlanmıştır (Ezra 6:15:3, Darius'un krallığının 6. yılı, Adar 'Şubat-Mart' ayın üçüncü günü).

Kuruluş düzeni:

1. Tapınağı kurmak için çağrı:	1:1-15
2. Teselli ve umut bildirileri:	2:1-23

Özellikle dikkat ediniz:

- Hagay adeta tapınağın kurucusu olan peygamberdir.
- Bildirilerinin eksiksiz tarihlendirilmesi (1:1): "*Kral Darius'un krallığının ikinci yılında, altıncı ayın birinci günü*" ve (1:15; 2:10) İ.Ö. 01.09. – 24.12. 520.
- Tanrı'ya itaat karşılığında vaat edilen maddesel bereketler (1:5-11).
- Ruhsal uyanışın kökeni: "*Böylece RAB Şealtiel'in torunu Yahuda Valisi Zerubbabil'i, Yehosadak oğlu Baş-*

kâhin Yeşu'yu ve sürgünden dönen halkın tümünü harekete geçirdi... gelip Tanrıları Her Şeye Egemen RAB'bin Tapınağı'nda işe başladılar” (1:14).

- EA'nın kısalıkta (hem de bildirisi kapsamında) ikinci sırada (Ovadya'dan sonraki) yer alan kitabı olması. Ova. 1:13'te yer alan İbranice sadece dört sözcükten (Türkçe üç sözcük) oluşan bildiri ('Ben sizinle birlikteyim' – RAB, diyor) EA'nın en kısa bildirisi.
- Zerubbabil'in seçilmesi (Hag. 2:21).

Zekeriya

İddo'nun torunu, Berekya'nın oğlu Zekeriya kâhin soyundan gelir (Neh. 12:4,16). Tapınağın yeniden kurulduğu dönemde Hagay'la (krşl. Ezra 5:1) birlikte peygamberlik yapar ve Hagay gibi tapınağın acilen tamamlanması çağrısında bulunur (515'te bu gerçekleşir). İlk kısım görümlerin daha doğrusu "Gece görümleri"nin izlerini taşır. Kitabın ikinci kısmında halkı uyarır ve üçüncü kısmında Mesih'in gelişindeki Yerusâlim'in gelecek kurtuluşuna değinir.

Zengin simgeleme ve birçok (hem de apokalips) resimlemeler Zekeriya'nın özelliklerindedir. Tüm kitap görümlerle dopdodur. Bunları peygamberin kendisi de anlamadığından, bir melek bunları ona tekrar tekrar açıklar.

Zekeriya peygamberliklerini eksiksiz olarak tarihliyor: 520'den başlayarak etkinlikte bulundu (1:1: Darius'un krallığının 2. yılının 8. ayında – bkz. Hag. 1:1), kitapta bildirilen en geç tarih Kasım / Aralık olup İ.Ö. 518'dir (7:1: Darius'un krallığının 4. yılı, Kislev ayının 4. günü). Yeni dünya gücü Pers İmparatorluğu, Koreş yönetimi altında, Darius zamanında karar verilmiş olan sürgünden dönüş ve tapınağın yeniden kurulması iznini verdi. Zekeriya yeniden kurulması geciken tapınağın inşaatının bir an önce bitirilmesi için üstelemede bulunur. Yerusâlim'de yaşadığı anlaşılıyor.

Kuruluş düzeni:

1. Zekeriya'nın görümleri:	1-6. Bölüm
2. Yerusâlim'e uyarı konuşmaları:	7-8. Bölüm
3. Gelecek kurtuluş ve Mesih:	9-14. Bölüm

Özellikle dikkat ediniz:

- Zekeriya kitabının zengin simgeleri ve resimlemeleri (YA'daki Vahiy gibi, burada da EA'nın sonunda resimlemeleri ve simgelerini zor yorumlanabilen bir tür Apokalips).
- Zekeriya kitabı YA'daki Vahiy bölümünün anlaşılması için bir anahtar (Daniel ve Yeşaya'nın yanında).
- Kesin tarihlemeler (1:1,7; 7:1. Örneğin, Hagay'ın çağdaşı).
- Kitabın başlangıcındaki tövbe çağrısı: *“Her Şeye Egemem RAB kötü yollarınızdan ve kötü uygulamalarınızdan dönün diyor”* (1:4; Vaftizci Yahya'nın tövbe edin çağrısıyla Mat. 3:2, İsa'nın çağrısını krşl. Mat. 4:17).
- Meleğin yardım eden açıklamaları (1:9ff; 2:7ff vb.): Zekeriya gizlememeli, açıklamalı.
- Tanrı'nın halkıyla yaşamak istediği konusunda verdiği söz: *“RAB, ‘Ey Siyon kızı, sevinçle bağır! Çünkü aranızda yaşamaya geliyorum’ diyor”* (2:10).
- Başkâhin Yeşu'nun paklanması; onun (3:4) ve halkın (3:9) bağışlanmaları.
- Önceden bildirilen “Filiz” (Mesih'e verilen adlardan), 3:8 (Eski çeviri): *“İşte, kulum Filizi meydana çıkaracağım”* (krşl. Yşa. 11:1; Yer. 33:15ff).
- Ülkenin günahını sadece bir günde ortadan kaldıracacağını bildiren Tanrı'nın harika haberi (3:9).
- Kutsal Ruh'a ilişkin bildiri: *“RAB, ‘Güçle kuvvetle değil, ancak benim Ruhum’la başaracaksın’ diyor”* (4:6).
- Tapınağı kuracak olan Mesih'in “Filiz” olduğu konusundaki ikinci bildiri: *“RAB şöyle diyor: ‘İşte Filiz adındaki adam! Bulunduğu yerde filizlenecek ve RAB'bin tapınağını kuracak”* (6:12).

- O’nu da dinlemek istemedikleri İsa’yı anımsatıyor (6:15b): *“Böylece beni size Her Şeye Egemen RAB’bin gönderdiğini anlayacaksınız. Tanrınız RAB’bin sözlerine özenle uyarmanız bütün bunlar gerçekleşecektir.”*
- Sosyal adaletsizlik kol gezerken, dıştan tutulan orucun anlamsızlığı (Böl. 7).
- Yeruşalim’in gelecekte oynayacağı rol (8:22): *“Her Şeye Egemen RAB’be yönelmek, O’na yalvarmak için çok sayıda halkla birçok ulus Yeruşalim’e gelecek.”*
- İsa’nın Yeruşalim’e görkemle girişine ilişkin ön bildiri: *“Ey Siyon kızı, sevinçle coş! Sevinç çığlıkları at, ey Yeruşalim kızı! İşte kralın! O adil kurtarıcı ve alçak gönüllüdür. Eşeğe, evet, sıpaya, eşek yavrusuna binmiş sana geliyor!”* (Zek. 9:9; Mat. 21:5).
- Sahte çobanlara karşı suçlama (Böl. 11). Bu bize İsa’yı anımsatıyor (bkz. örneğin, Mat. 9:36; Yu. 10:10).
- Kimin ellerini ayaklarını delecekleri konusunda verilen bilgi: *“Davut soyuyla Yeruşalim’de oturanların üzerine lütuf ve yakarış ruhunu dökeceğim. Bana, yani desteklerine bakacaklar; biricik oğlu için yas tutacak, ilk oğlu için acı çeken biri gibi acı çecekler”* (Zek. 12:10; krşl. Yu. 19:37’de İsa’nın elleri ayakları deliniyor ve Va. 1:7’de Zek. 12:10 yerine geliyor; bkz. Elç. 2:36).
- Sahte peygamberlerin ve putataparlığın kökünün kazanması (Böl. 13).
- Savaş kahramanı Yahve (14:3).
- Yahve’nin Zeytin Dağı’nda durması (14:4).
- Sonuç: *“RAB bütün dünyanın kralı olacak. O gün yalnız RAB, yalnız O’nun adı kalacak”* (14:9).
- Kitabın sonu (14:20f): Tanrı’nın kutsallığı her yerde olacak.

Malaki

Malaki (*Habercim*⁸ anlamına gelen bu isim peygamberin “mesleği” değil, adıdır) Babil sürgününden Yahuda'ya geri dönebilen ama ruhsal açıdan durgunlaşan İsrail'in arta kalanlarını uyandırmak ve onları doğru yola yeniden sokmak istiyor. Halk Tanrı'ya karşı kayıtsız hatta sadakatsizdir, bu kapsamda Tanrı kendisine yaraşan onuru almamaktadır. Ruhsal uyanış sona ermiş, Tanrı gitgide unutulmaya başlamıştır. Tanrı'ya karşı şükran ortadan kalkmış ve kendisine yaraşan onur ve ondalıklar verilmemektedir. Ayrıca, EA'nın bu son bölümü, Rab'bin yollarını hazırlayacak haberci İlyas'ın gelişini bildirerek YA'ya bir köprü oluşturmaktadır.

Malaki'ye tarih atılmamıştır. Tapınak yeniden kurulduğundan kitabın 515'ten sonra yazıldığını söyleyebiliriz. Nehemya başta değildir ve yönetimde Persli bir vekil vardır. Bu yüzden Malaki ya Nehemya'nın İran'a (Pers) yaptığı seyahat sırasında (432 – Neh. 13:6) ya da Nehemya'nın etkinliğinin bitişinden (İ.Ö. 430) sonra hizmette bulunmuş olmalıdır. Bundan dolayı Malaki, Hagay ve Zekeriya'dan yaklaşık 90 yıl sonra Yeruşalim'de etkinlik gösterir ancak ruhsal durum o günden beri düzelme göstermemiştir.

Kuruluş düzeni:

1. İsrail halkının günahı:	1:1-2:16
2. Tanrı'nın yargısı ve acıması:	2:17-4:6

⁸ İsmi İbranice anlamı budur.

Özellikle dikkat ediniz:

- Peygamberin ismi: Malaki'nin anlamı "Habercim" ("Ya-huda'nın Habercisi"nden kısaltma). Tanrı habercisi olan Malaki 2. ayetten başlayarak Tanrı'nın konuşmasında birinci tekil şahısı (ben) kullanıyor, yani tüm kitap boyunca konuşan Tanrı'nın kendisi.
- Tüm kitaptaki Tanrı'nın onuru ve yüceliğine ilişkin vurgulama.
- Malaki'ye özdeş soru yanıt oyunu: Tanrı halkın günahını ortaya koyacak sorular yöneltir ve halkın kibirle kendisini haklı çıkarma çabasına karşı gelir.
- İsrail'deki ağır inanç çöküşü (örneğin, sahte tapınak kültü, ondalıklar verilmez): Sürgünden dönüşten sonra yaşanan ruhsal uyanışın izi bile kalmamıştır.
- Her yanda bilinmesi gereken Tanrı'nın görkemi: "Doğudan batıya kadar uluslar arasında adım büyük olacak! Her yerde adıma buhur yakılacak, temiz sunular sunulacak. Çünkü uluslar arasında adım büyük olacak!' diyor Her Şeye Egemen RAB" (1:11).
- Bir kâhinin görevi (2:7): "Kâhinin dudakları bilgiyi korumalı ve insanlar onun ağzından öğüt aramalı. Çünkü o Her Şeye Egemen RAB'bin ulaştır." "
- Uzun seneler sonrasında bile hep aynı sorun, Ezra ve Nehemya'nın da aynı durumla uğraştığı yabancı kadınlarla evlilik problemi (2:10ff).
- Tanrı'nın boşanma konusundaki yargısı⁹ (2:13-17).

⁹ Yeni Çeviri: *İsrail'in Tanrısı RAB, 'Ben boşanmadan nefret ederim' diyor. 'Giysisinin üstüne bir de zorbalığı kuşanan kişiden de nefret ederim.'* Böyle diyor Her Şeye Egemen RAB (Mal. 2:16).

- Ondalık verilmemesi durumunun Tanrı'dan çalmakla eşit tutulması (Mal. 3:8-10; krşl. Yşu. 7 Akan ve 2Ta. 36:20f tutulmayan Şabat yıllarının yerine getirilmesi).
- O'nu sınavanlara Tanrı'nın verdiği söz (Mal. 3:10): *"...bütün ondalıklarınızı ambara getirin. Beni bununla sınavın' diyor Her Şeye Egemen RAB. 'Göreceksiniz ki, göklerin kapaklarını açacağım, üzerinize dolup taşan bereket yağdıracığım."*
- Tanrı korkusunun yarattığı sonuç: *"Ama siz, adıma saygı gösterenler için ışınlarıyla şifa getiren doğruluk güneşi doğacak. Ve çıkıp ahırdan salınmış buzağular gibi sıçrayacaksınız"* (4:2).
- EA'nın son bölümünden YA'ya kurulan köprü: Rab (İsa) tapınağına gelecek (3:1) ve bir haberci tarafından, yani İlyas'ca bildirilecek (3:1,23; Haberci, İlyas'ın gücü ve ruhuyla İsa'nın önünden giden Vaftizci Yahya'dır, Luk. 1:17).

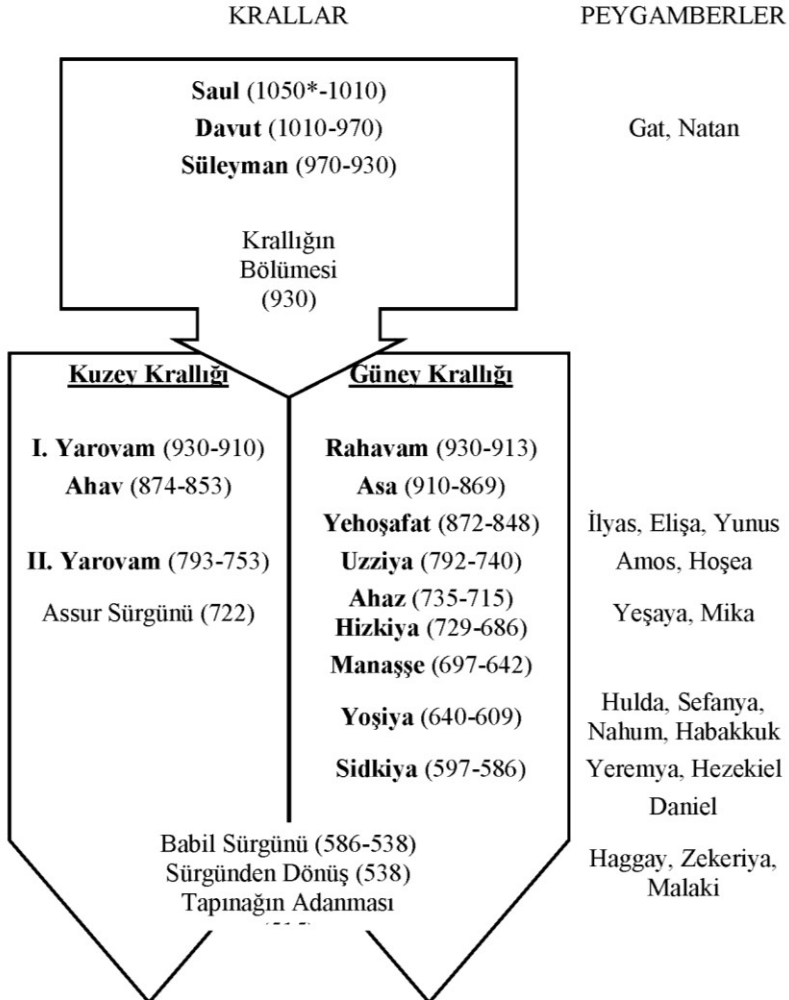
Kronoloji

İsrail ve Dünya İmparatorlukları

İsrail		Dünya İmparatorlukları	
2166-1875	Atalar (İbrahim, İshak, Yakup)	2061-1785	Mısır – Orta Krallık 11. ve 12. Hanedan
1876-1446	İsrail Mısır'da	1775-1595	Mezopotamya – Eski Babil İmparatorluğu (Hamurabi)
1446-1406	Çıkış ve Çölde Yolculuk	1552-1070	Mısır – Yeni Krallık 18. – 20. Hanedan (III. Tutmosis, II. Ramses)
1406-1050*	Hakimler Dönemi		
1050*-930	Birleşik Krallık (Saul, Davut, Süleyman)		
930	Krallığın Bölünmesi: Kuzey Krallığı İsrail Güney Krallığı Yahuda	911-611	Yeni Assur İmparatorluğu (Sargon, Sanherib, M.Ö. 8. Asırda)
930-722			
930-586		611-539	Yeni Babil İmparatorluğu (Nebukadnessar)
586-538	Babil Sürgünü		
515	Tapınağın Adanması		
Yakl. 430	Nehemya	539-333/1	Fars Krallığı (Kores)

*Kral Saul'un hüküm sürdüğü zamanı tam bilinmemektedir.

Kronoloji Krallar ve Peygamberler

*Kral Saul'un hüküm sürdüğü zamanı tam bilinmemektedir.

